

Ex - 1413

1872

2063

2063

ZEMEPÍS

KRAJINY UHORSKEJ A CELÉHO SVETA

PRE

NÁRODNIE ŠKOLY.

SPÍŠAL

JOZEF RÉPÁSZKY,

farar baníčovský.

S

Cena 50 kr. r. č.

(Právo preloženia do iných rečí zadržané).

V Kossicach.

V kommissiji A. Maurera Knihkupca.

ZEMEP

KRAJINY UHORSKEJ A CE

PRE

NARODNIE ŠE

SPISAL

JOZEF RÉPÁSZKY

farar hanisčanský

(Právo preloženia do iných rečí)

V Kossietach.

TIACOM KARLA WERFFRA KR. AKAD.

1872.

L

263

ZEMEPÍS

KRAJINY UHORSKEJ A CELÉHO SVETA

PRE

NARODNIE ŠKOLY.

SPÍŠAL

JOZEF RÉPÁSZKY,

farar haniščanský.

(Právo preloženia do iných rečí zadržané).

V Kossicach,

TLAČOM KARLA WEBFERA KR. AKAD. KNICHTLAČÁRE

1872.

21. 11. 1926
 21. 11. 1926
 21. 11. 1926
 21. 11. 1926
 21. 11. 1926

KRAJSKÁ KNIŽNICA - KOŠICE	
Prir. č.	1379/95
Cena Kč	60.-
Sign.	R2 - 14/13
Odb. zn.	714.34
	K

Nov. 1926

Rev. 7

Predmlu

Žiadajúc z jednej stránky pra
 naším školám — vedľa slabej m
 napomáhať; z druhej stránky al
 tak užitočnému, jako je stav učít
 uzavrel som vypracovať a vydať
 ktoré 11ty §. zákona školského,
 predpisuje. Tého knižecky rád by
 jestli-že by ctihodný sbor učitel
 dovoliť ráčil, polovicu čistého doc
 som na pensionálnu základinu u
 poručil.

Predovšem vydám: „Zemepi
 sveta.“ jak on sa v národných šk
 planu, učít má. Teuto zemepis je
 nujícím způsobom vypracovaný a s
 poznámkami spojený.

Co sa spôsobu upotrebovani
 nenie potrebné, aby detí celé stra
 by zemepis takto učít, volal by h
 mappe dá sa práve učít. Dobrá m
 mosti a školník len vtedy má z nej
 jiny, lebo sveta, v svej celkosti, ž
 K tomu potrebné je zemepis spojit s
 tak téz potrebné je kresliť (rajzovať
 len tolko, zehy obraz (mappu) svojej

Predmluva.

Zádajúc z jednej stránky prácu učiteľskú podporovať a našim školám — vedľa slabej mej možnosti — k pokroku napomáhať: z druhej stránky ale moju uctu stavu, krajine tak užitočnému, jako je stav učiteľský, skutočne preukázať: uzavrel som vypracovať a vydať knižičky tých známosti, ktoré 11^{ty} §. zákona školského, v národných školách, učiteľ predpisuje. Tého knižičky rád bych vydal ešte toho roku a jestli-že by ctihodný sbor učiteľský biskupstva Košického dovolil ráčil, polovicu čistého dochodku týchto knižičiek by som na pensionalnú základinu učiteľov diecely Košickej poručil.

Predovšem vydám: „Zemepis krajiny uhorskej a celého sveta.“ jak on sa v národných školách, dľa ministerialného planu, učiteľ má. Tento zemepis je syntetický, to jest: vyvíjajúcim spôsobom vypracovaný a s pamätnejšími dejepisnými poznámkami spojený.

Čo sa spôsobu upotrebovania tejto knižičky dotýče, není potrebné, aby deti celé strany na zпамät znaly. Kto by zemepis takto učil, volal by ho neučil. Zemepis len na mappě dá sa práve učiť. Dobrá mappa je základ tejto známosti a školník len vtedy má z nej prospech, keď obraz krajiny, lebo sveta, v svej celkosti, živý mu stojí pred očima. K tomu potrebné je zemepis spojiť s dejepisom a s plodovedou: tak tiež potrebné je kresliť (rajzovať) vedieť, keď nie viac, hoc len tolko, žeby obraz (mappu) svojej domoviny školník vypra-

coval. A to nemie ťažko. Ž tejto príčiny som spísal spôsob
takého kreslenia a pripojil nekola obrázky.

Neviem či-li som všetko cieľu primerane spravil : o
tom ma budúcnosť presvedčí. Ja vďaka príjmem každú upo-
zornenie a radu múdrych a skúsených učiteľov, lebo jedine to
hľadám, jak bych mohol našim školám zostať najužitečnejším.

Jestli-že tehda znalci vecí a skúsení učelia priazne
budu súdiť o tejto prítomnej knižke, čím skorej vypracu-
jem a vydám aj dejepis a prírodopis pre naše školy.

Písal som v Haniske d. 1-ho Januara 1872.

Jozef Rápászky,

farár hanisčanský.

Zkrátenie nektorych slov.

p. m.	.	.	.	poľné mesto.
sl. kr. m.	.	.	.	sľobodné kráľovské mesto.
d.	.	.	.	dedina
□ m.	.	.	.	štvrhanné (kvadrataé) mile.
Rozs.	.	.	.	Rozsiahlosť.
Obyv.	.	.	:	Obyvatelstvo.
Zu. m.	.	.	.	Známenné miesta.

Prvší B

D o m o v i

I. ŠKOLA, A CO OKO

Vo škole když sa sedneme, a
(ua spodku) máme zem; nad nam
Ked sa do okola poohládame, vidím
kom pána učiteľa, z jednoho boku
dime štyry steny. Jednu pred na
tiu na pravo, štvrtú na ľavo. Na
tabličky; v steve oblaky (okna)
dnuka; keď zo školy vykročíme,
jest dvôr a zahrada. Dvôr je
prez dvôr chodíme do školy. Žahra
rej stromy, kračky, kvietky a. t. d.
ké, kračky sú nízké, zahrada j
som menší, pán učiteľ je väčší.

Škola je tiež dlhá a ší
Steny školské sú dlhé, vysoké.

Ulohy. Pomerajte na kolko k
a druhá? Či-li môžete pomerat na kroky.

Keď dajakú dľužku, šírku ane
vezmeme šáhu do rúk. (Tu je
(Šúch má hned tolko, jak
po dláň). Šúch má 12 collov. Ešte
je mertuch, collistok-zollst
collistok má obyčajne 3 šúce
pomerám tablu s collistokom. Ona
široká má 3 šúchy.

Prvši Beh.

Domovina.

1. ŠKOLA, A CO OKOLO NEJ JEST.

Vo škole když sa sedneme, abo stojíme, pod uohama (na spodku) máme zem; nad nami (na vrchu) je povalina. Keď sa do okola poohládame, vidíme stolice, stolik, za stolikom pána učiteľa, z jedného boku tablu, z druhého pec. Vidíme štyri steny. Jednu pred nami, druhú za nami, tretiu na pravo, štvrtú na ľavo. Na stene vidíme obrazky, tabličky; v stene oblaky (okna). Keď sme vo škole sme dnu; keď zo školy vykročíme, sme vonka. Pri škole jest dvôr a zahrada. Dvôr je miesto ohradené, prázne; prez dvôr chodíme do školy. Zahrada je tiež ohradená, v ktorej stromy, kračky, kvietky a. t. d. rostnú. Stromy sú vysoké, kračky sú nízke, zahrada je dlhá a široká. Ja som menší, pán učiteľ je väčší.

Škola je tiež dlhá a široká (totižto spodok). Steny školské sú dlhé, vysoké a hrubé.

Úlohy. Pomerajte na kolko krokov je dlhá jedna stena? a druhá? Ci-li môžete pomerat na kroky, jak je vysoká stena?

Keď dajakú dlužku, šírku aueb výškú chceme pomerat, vezmeme šáhu do rúk. (Tu je šáha). Šáha má 6 šúchy. (Šúch má hned tolko, jak moja ruka od lokta po dláň). Šúch má 12 collov. Este i coll má 12 linie. (Tu je mertuch, collštók-zollštók-po nemeccky: collštók má obyčajne 3 šúchy, a neb pol šáhy). pomerám tablu s collštókom. Ona je dlhá ma 5 šúchy, a široká ma 3 šúchy.

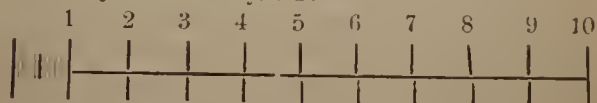
Co na 1 šách je dlouhé, a na 1 široké, to jest: co ze čtyřech boků je na 1 šách dlouhé, to voláme: 1 šách \square štvřhranný, aneb kvadrátový. Co na 1 šáhu je dlouhé a na 1 šáhu široké, to má jednu šáhu kvadrátů. Co 2 šáhy, abo šáchy je dlouhé, dva šáchy, abo šáchy široké, to má $2 \times 2 = 4$ \square kvadrátů šáhy, abo šáchy. — Tabla je 4 šáchy dlouhá, a 3 šáchy široká, ona má $5 \times 3 = 15$ šáchy kvadrátů. Abo:

	1	2	3	4	5	
1	1	2	3	4	5	1
2	6	7	8	9	10	2
3	10	12	13	14	15	3
	1	2	3	4	5	

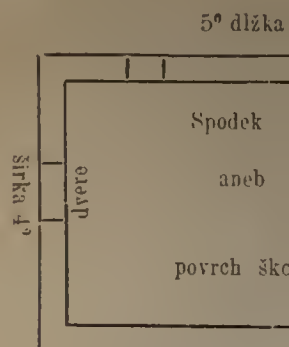
Tabla má tehda: $15 \square$! — Tak sa merá povrch každej věci, na dlužku a šířku. Spodok školy má K. pr. 5 šáhy dlužky a 4 šáhy šířky: $5 \times 4 = 20$ šáhy kvadrátů, abo $20 \square$.

Úloha pomerajte povrch dvora, záhrady, a vyrachujte (vypočítajte) na kvadraty.

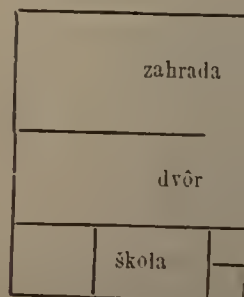
Spodok (povrch) školy nie leu vymerať, ale aj vyrazovať (kresliť) môžeme. — Keby sme spodok (povrch) školy tak veľký chceli vyrazovať, jaký on je skutočne: museli by sme taký veľký papier mať, jaký je ten ten spodok. Ta tu $5 \times 4 = 20 \square$ šáhový. Takého papiera niet. Čo srobíme? Spravíme sebe menší mertušek. Poľáhneme jednu liniu a rozdolíme ju na 10 častky, tak:

a napíšeme, žeby každá částka 1 částek seba i na šáchy rozdělíme, zimeušený mertušek. Vedľa t (spodok) našej školy tak:

To je obrazek, plan, našej školy. M mu prirajzovať dvor a záhradu. M oblaky, dvore; kde stojí tabla, pe škola, dvor a záhrada.

1 široké, to jest : co zo
to voláme : 1 šúch \square
na 1 šáhu je dlhé a na
adratnú. Co 2 šáhy, abo
šíroké, to má $2 \times 2 = 4 \square$
la je 4 šúchy dlhá, a 3
hy kvadratné. Abo :

4	5	
4	5	1
9	10	2
14	15	3

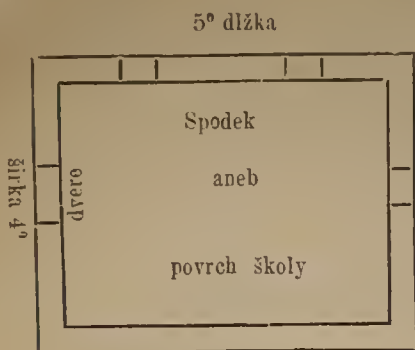
ak sa merá povrch každej
y má K. pr. 5 šáhy dlúsky
adratné, abo $20 \square^o$.

, zúchrady, a vyrachujte vy-

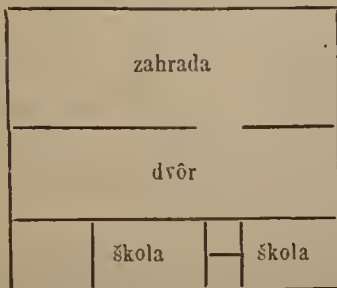
len vymerať, ale aj vyraj-
py sme spodok (povrch)
jaký on je skutočne: mu-
at, jaký je ten ten spodok.
o papiera niet. Čo srobíme?
Potábneme jednu liniu a

6	7	8	9	10

a napíšeme, žeby každá časťka 1 šáha bola. Jednu z tých
časťek sebo i na šúchy rozdělíme. Taký mertuch voláme;
z menšeny mertušek. Vedľa teho vyrazujeme povrch
(spodok) našej školy tak :

To je obrazek, plan, našej školy. Můžeme pomerat a ku ne-
mu prirajzovat dvůr a zahradu. Můžeme poznáčiť kde sú
oblaky, dvěře; kde stojí tabla, pec. a t. d. — K. pr. naša
škola, dvůr a zahrada.

II. OBZOR A JEHO ŠTYRY HLAVNÉ STRÁNKY.

1. Vo skole len od steny do steny vidíme. Vonka vidíme i ďalej. Keď vonká na slobodnom polí stojíme pod nebom máme zem a nad nami oblohu. Ona sa nám ukazuje jako dajaká veličazná okruhlá povalina abo preveliké okruhlé klenutie (sklepenie). Nad hlavami nám vidí sa najvyššiou byť, a kol do kola znižovať sa, dokiaľ až k samej zemi dosahuje. Čím vyššej stojíme, tým väčšie je toto okolie aueb okres, ktoré vidíme. Toto okolie volá sa obzorom.

2. Každé ráno na jednej strane obzora vychodí slunko, potom pomaly vyššej a vyššej vystupuje na oblohe. Jeden čas ije tam, kde obloha je nám najvyššia. Potom zas nižej a nižej stupuje, konečne večer zapadá práve na tamtej strane, ktorá je oproti tej, kde vychodilo. Kde vychodí, tam je východ, kde zapadá, tam je západ.

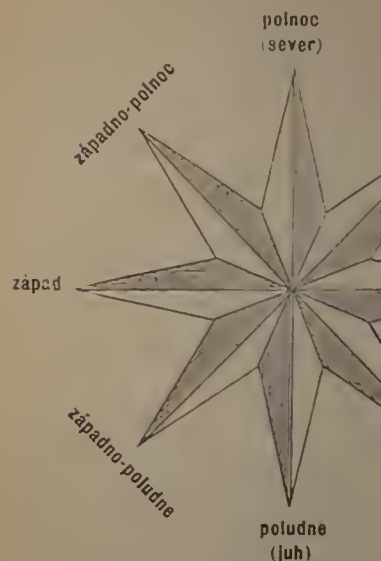
Slunko prez celý rok sice na jednej strane vychodí a na druhej zapadá, len že nie vše na jednom mieste. Ono na jednej istej častke obzoru, za čas, na predok pokráča, a o čas nazad sa vráti. Této dva miesta, abo punkty, na ktorých slunko prvší jarný (20^{ym} Marci) a prvší jesenný deň (.v 23. Septembri) vychodí a zapadá, je spravdivý východ a západ slunka. Keď východ máme na levej a západ na pravej ruke, vtedy pred nami máme poludne a zámí polnoc. Východ, poludne, západ a polnoc sú štyry hlavné stránky obzoru, obyčajne volajú ich štyry stránky sveta. — Ne-ktoré slováci poludne volajú: juh; a polnoc volajú: sever.

3. Okrem týchto hlavných rozeznávame ešte aj jiné nehlavné stránky. Stránka totižto, ktorá medzi východom a poludňom práve na stredku leží, volá sa: východ-

no-poludniou; medzi západom a no-poludniou; medzi západom a západnou; medzi polnocou a východnou. Medzi tými môžu sa ešte pr: východno-východnou polu-

Obraz obzoru, to jest: krúh (ko sveta vypísané sú, volá sa: veterer občajne 32 stránky sú naznačené.

Ona tak vyzereá:

Keď do stredku tej veterernej ruš ihlu, vtenkrát ju volajú: kompasom s jedným koncom polnoc ukazuje. Na sa na vyšší kraj napíše.

HLAVNÉ STRÁNKY.

eny vidíme. Vonka vidíme
polí stojíme pod nobama
u. Ona sa nám ukazuje
poválna alebo preveliké
hlavami nám vidí sa naj-
vať sa. dokiaľ až k samej
m väčšie je toto okolie
kolie volá sa o b z o r o m.
strane obzora vychodi
ššej vystupuje na oblohe
nam najvyššia. Potom zas
er zapadá práve na tamtej
odilo. Kde vychodi, tam
západ.

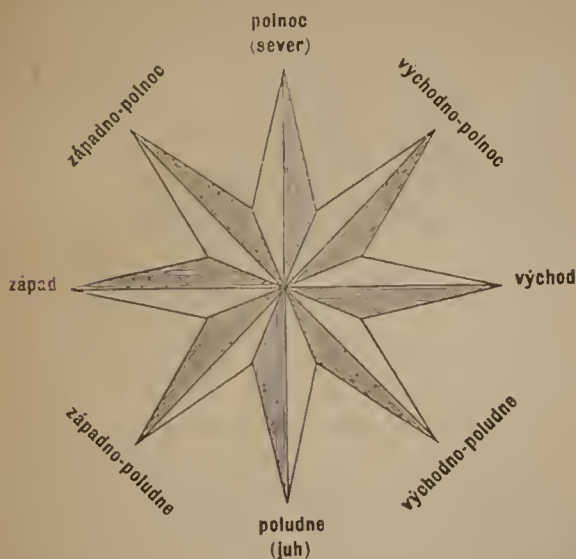
a jednej strane vychodi a
na jednom mieste. Ono na
a predok pokrúča, a o čas
a, alebo punkty, na ktorých
prvsi jesenný deň (v 23.
e spravdivý východ a
e na levej a západ na pra-
oludne a zamí polnoc.
sú štyri hlavné stránky
stránky sveta. — Ne-
juh; a polnoc volajú:

ých rozeznávame ešte aj
ka totižto, ktorá medzi vý-
olku leží, volá sa: východ-

čno-poludniou; medzi západom a poludnom: západ-
no-poludniou; medzi západom a polnocí: polnočno-
západnou; medzi polnocou a východom: polnočno-východnou. Medzi tými môžu sa ešte zas jiné zaznačiť, k.
pr: východno-východno-poludnia a t. d.

Obraz obzoru, to jest: krúh (kolo) na ktorom stránky
sveta vypísané sú, volá sa: veternou ružou. Na nej
obyčajne 32 stránky sú naznačené.

Ona tak vyzerá:

Keď do stredku tej veternej ruže položia magnetovú
ihlu, vtenkrát ju volajú: k o m p a s o m. Magnetová ihla vždy
s jedným koncom polnoc ukazuje. Na veternej ruže polnoc
sa na vyšší kraj napíše.

Ulohy. Ako stránky sveta máš na pravo, keď si s tvarou ku východu obratený? Ako na levo? Ako za sebou? Ku ktorým stránkam sveta stoja steny tejto školy? Jak leži kostol ku škole? Jak vas dom od školy, od kostola? povedz; ku jakým stránkam sa obrátiš keď z domu do školy, do kostola ideš? Vyradzuj doma vesteru ružu a napiš na ňu 8 stránky sveta, a. t. d.

III. K D E B Ý V A M E.

1. Kde bývame, tam je našo bývanie, aneb bydlisko. My každý v dome, v chyži, bývame; ale nie každý v jednej chyži. Kde viac domov jeden pri druhom stoja, to voláme: riad, šor domov. Kde dva riady domov jeden naproti druhého stoja tak, že medzi nima dosť široké miesto zostane ku prechodu ľuďom a vozom, to je: ulica. Nie každý bývame v jednej ulici. Sú dakde dva, tri, štyri a t. d. ulice; v každej ulici ľudie byvajú. Kde tak ľudie v jedno byvajú, to sa volá: obec (obec).

Nie každý bývame v jednej obci. My bývame v; druhí byvajú v; jiní zas inde. Vsecke té sú obce. — Obce sú menšie i väčšie. Dediny, mestečká, mestá, kráľovské mestá, hlavné mestá.

2. Dedina, (abo valal) je nevelká. Tu len nekeľa ulíc jest. Domy sú nížké, obyčajne slamou prikryté. Za domami stoja mastalne a stodoly. Domy majú svojích gazdov, pánov. Dôm, ktorý je jedueho, druhého gazdy, aneb pána, volá sa: dômom, aneb budínkom osobným (súkromným). Jest ale i takých domov, ktoré neprislúchajú jednotnému človeku, ale celej obce, jakožto: pastyreň, hostíneec (krčma) škola, kostol a t. d. Takéto sú domy, budinky obecné (verejné).

3. Mesto je už väčšie. Tu jest mnoho domov a ulíc. Domy sú väčšie, vyššie. Jest i také vysoké, co dva tri chyže

stoja jedna nad druhou, a do nich po schodoch sú s kameňom vykladané a po nich ustápať prechodí, nie len vodno, ale aj večer, a palia veľké svetlá do lampašov. V hlavnej vselijaké kupecké sklepy, co v nich rozložené. Menšie mestečká sú tak nazvané polné, stá, preto že v nich jarmarky sa držia.

Ulohy. Kolko domov je u nás? Kde sa volajú? Opis my kostol jak vypatra z najkrajši budinec? probuj vyradzovat oblaky tel a. t. d.

4. V dedine domy velaráz každý dži nimi sú dvory a zahrady. Vo väčších tak: Tu domy do dlhých riadov sú vjedni sú dlhé a nekedy také široké, že i dvor jeden pri druhom mohli sa rúšať. Dva domov ohradia jedno miesto, ale z troch strán stoja šory domov, také miesto, ktorého strán je obudované a široké je na dost, (priestor). Jestli na tých placov trhy vtedy ich trbovými placy volajú. po mestách je viac, jak v dedinách. kostely, školy, jest mesticky dôm, žateň, reň, kasareň, divadlo (theater), špita. Nektoré mestá sú i murom omurované takými mury stoja, volajú: dnu ka mesto; domy a ulice, co von tých pred mestá, abo bostaky. Omurované ešte aj: hrady, zámky, pevnosti.

Kráľovské mestá sú té, ktoré obsahly, a samy sa ridia. Hlavné mesto jaká vrchnost, abo sám kráľ býva (bydlište).

Ulohy. Jaké stránky sveta máš na pravo, keď si s tvárou ku východu obratený? Jaké na levo? Jaké za tebou? Ku ktorým stranám sveta stoja steny tejto školy? Jak leži kostol ku škole? Jak vas dom od školy, od kostola? povedz; ku jakým stranám sa obrátia keď z domu do školy, do kostola ides? Vyradzuj doma vesteru ružu a napiš na ňu 8 stránky sveta, a. t. d.

III. K D E B Ý V A M E.

1. Kde bývame, tam je našo bývanie, aneb bydlisko. My každý v dome, v chyži, bývame; ale nie každý v jednej chyži. Kde viac domov jeden pri druhom stoja, to voláme: riad, šor domov. Kde dva riady domov jeden naproti druhého stoja tak, že medzi nima dosť široké miesto zostane ku prechodu ľuďom a vozom, to je: ulica. Nie každý bývame v jednej ulici. Sú dakde dva, tri, štyri a t. d. ulice; v každej ulici ľudie byvajú. Kde tak ľudie v jedno byvajú, to sa volá: obec (obec).

Nie každý bývame v jednej obci. My bývame v; druhí byvajú v; jiní zas inde. Vsecke té sú obce. — Obce sú menšie i väčšie. Dediny, mestečká, mestá, kráľovské mestá, hlavné mestá.

2. Dedina, (abo valal) je nevelká. Tu len nekeľa ulíc jest. Domy sú nížké, obyčajne slamou prikryté. Za domami stoja mastalne a stodoly. Domy majú svojích gazdov, pánov. Dôm, ktorý je jedueho, druhého gazdy, aneb pána, volá sa: dômom, aneb budínkom osobným (súkromným). Jest ale i takých domov, ktoré neprislúchajú jednotnému človeku, ale celej obce, jakožto: pastyreň, hostíneec (krčma) škola, kostol a t. d. Takéto sú domy, budinky obecné (verejné).

3. Mesto je už väčšie. Tu jest mnoho domov a ulíc. Domy sú väčšie, vyššie. Jest i také vysoké, co dva tri chyže

stoja jedna nad druhou, a do nich po schodoch sú s kameňom vykladané a po nich ustá prechodí, nie len vodno, ale aj večer, a palia veľké svetlá do lampašov. V hlavnej vselijaké kupecké sklepy, co v nich roz Menšie mestečká sú tak nazvané poľné stá, preto že v nich jarmarky sa držia.

Ulohy. Kolko domov je u nas? Kde sa volajú? Opis my kostol jak vypatra z najkrajši budinec? probuj vyradzovat oblaky tel a. t. d.

4. V dedine domy velaráz každý dži nimi sú dvory a zahrady. Vo väčších tak: Tu domy do dlhých riadov sú vjed sú dlhé a nekedy také široké, že i dv jeden pri druhom mohly sa rúšať. Dva domov ohradia jedno miesto, ale z tro strán stoja šory domov, také miesto, k stráu je obudované a široké je na dost, (priestor). Jestli na tých placov trhy vtedy ich trbovými placy volajú po mestách je viac, jak v dedinách. kostely, školy, jest mesticky dôm, žareň, kasareň, divadlo (theater), špita. Nektoré mestá sú i murom omurovate takými mury stoja, volajú: dnu ka mesto; domy a ulice, co von tých pred mestá, abo bostaky. Omurovate ešte aj: hrady, zámky, pevnosti.

Kráľovské mestá sú té, ktoré obsahly, a samy sa ridia. Hlavné mesto jaká vrehnosť, abo sám kráľ býva (byd)

5. Keď z dediny, aneb z mesta von vyjdeme, vidíme zeme role, lúky, vlnice, les a t. d. ktoré sú okolo tobo bydliska; a keď této zeme lúky a t. d. sú tých, ktoré tu bývajú, vtedy hovoríme, že to je tej dediny, aneb toho mesta chotár. — Chotár sa tiež na kvadraty dá pomeriť.

Úlohy. Ako sa volajú ulice, placi nášeho mesta? Čili my v dedine bývame? Ktoré je najbližšie mesto? Čili ono je omurované? Keď omurované, kolko ma brán? Veďa ktorých strán sveta stoja? Jaké ulice, cesty provadia ku kostolu, škole, placu? Ktoré ulice sú k východu a t. d. Plac na kolko krokov je široký, dlhý? Vyrážajú obraz, plan, place a poznáť všade, kde ulice do neho vedú? Kolko raz máme jarmarky a kedy? Čo sa na jarmarku predáva? Vyrážajú všetky ulice, place mesta nášeho, jako sú vjedno spojené. Jak ďaleko táhne chotár k východu, západu a t. d.? Jaké dediny, mestá sú blízko k nášemu chotáru!... ku ktorej stránke sveta ležia?... Jak ďaleko sú od nás?... Ku ktorej stránke sveta se vyhánajú našo lúky jaké sú široké? a t. d.

6. Ľude, čo na valali bývajú a v chotári zeme obrabiajú, volajú sa: sedláci, roľníci, gazdové, želári, nadenníci, robotníci. V meste bývajú mešťani, remeslníci, kúpcové, lekári, právotníci (fiskali) a t. d. Ale i dedinské i mešťanské obyvatele sú občani.

Úlohy. V nášej dedine-(meste) kolko je obyvateľov? Čo robia obyvatele? Jak sa živia z najväčšej stránky? Jaké sú tu remesla? Ktoré remeslníci robia veci k odevu? Ktoré zas veci k živobytia, z pokrmu potrebné? Opíš remeslo, ktoré najlepšie poznáš? Menujte nástroje (sersámy) remeslnické. — Teraz vykreslime našu dedinu (mesto). P. učiteľ ukáže, jako sa zvykne kresliť obec.

7. Dôm riďi otec, a kde by otec níz nebolo, matka. Školu riďi pán učiteľ. Dedinu a mesto tiež musí dakto riďi. Zeby porádek bol a každý človek bezpečne žil. Dedina a mesto, to jest, obec riďi vrchnosť. Vrchnosť je potrebná každému človeku, preto každý človek musí vrchnosti poslušným byť. Dedinská vrchnosť je: rychtár s priaznými. Mestická vrchnosť je: magistrat.

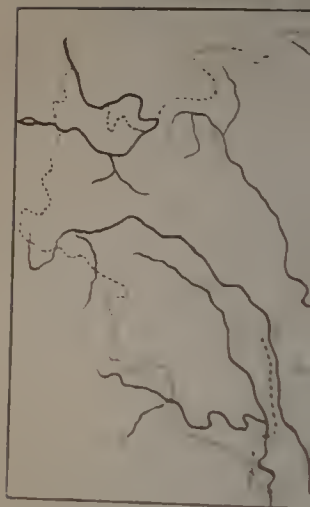
7. Historiena Pamiatka. (Lejpus).
rokami, dávno to bolo, nebolo ešte dediny ani
vali domy: ale dajake diery sebe upravili v
v horach, medzi skalami, v dajakých jes
naboli: ľudie nemali šaty, jak teraz, ani chleba
a veveru, ale s korenkami, a ovocou sa živil
zverinu začali nžívať, preto naučili sa statek
entku doraz nebudovali sebe všetci stále pril
prehývali a svoj statek pasúc z miesta na mie
teraz je takých narodov, čo so statkom z mie
dia, také narody volajú sa: nomadi. Po čas
sa zrno medzi kameňami zomleť, z muky jed
sievať a zem obrabiať, od toho času usadili s
a budovali domy, dediny, mestá. Pomaly vy
pilnosti.... (Abel, Kain, Seth, Tubalkain, Noe
bilonská tureň a t. d.). Rolníctvo priučilo pokol
pribytku a k životu obecnému

Úlohy. Nepočúvali ste kedy povstáť?
Jak dávne sú naše hlavné budinky obecné?
týchto budínkov? Čili u nás sú nejaké pamäť
čiju a jakú pamiatku sú vystavené? Čili u r
nebyvali dajaki známeniti, svetočyrni mužov
netivosti pozustáva? Čo znate o nich? Jakých
šom mestom (dedinou) spojená? Či tu na bl
sa nestalo? Čo sa povodilo-od kedy sa pamäť
šimi poznatými?... To, čo ste rozpráviali je h
aneb pís udalosti.

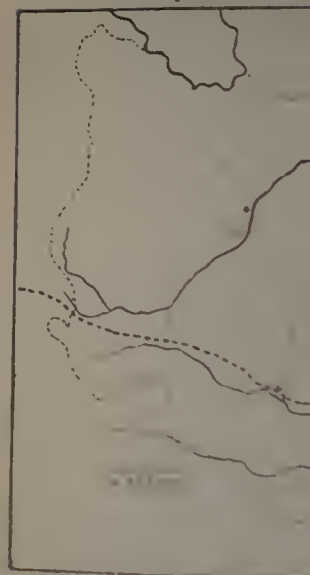
IV. PEVNÁ ZEM

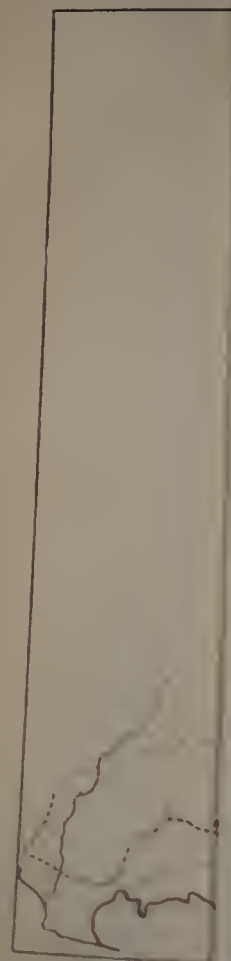
1. My po zemi chodíme. Naša de
leží na pevnej zemi. Tej zeme len p o v
sa poohládame tu do okola tej obce kde
zem a vodu. Zem je pevná a stálá, o
pohuie, uernši: voda nenie tak pevná, ja
lahko sa pohnie, aj najmenší vetrik ju r

Šariška S

Spišská St

Predtiská

VIII. PREDTISSEJ OKOLICI P
DZENĚ VLASTNO

Tato okolica je z väčšej častky
alej rozprestierajú sa vrchy a pohor
najvyššie v spisskej stolici a tu volajú
vyššie jej končiare sú: vrch gerl
lomica (8328'), vysoká (834
Té preveliké horiská vypínajú sa až
rodné hole a skaliská. Menšie ale je
mi lesmi ozdobené a v lone svim s
meď, železo a jiné potrebné rudy. Na
rách rodí sa dobré vino, aj toto chýr
rovnie sú dosť úrodné. Rodí sa tu ro
konopa, ľan, dobrá ovoc a iné.

Tisa je hlavný potok predtisskej
z poludnej stránky teče. Tisa vyteka
dvoch prámenov. Pri Velkom Šľoší
zacína pomaly tečť, mŕtnou byť a to
tov, dokiaľ sa pri Titeli do Dunaj
jar veľaraz vystúpi po nad brehy a ve
Okolo Tisy je veľa nilák a močiarov.
há. Od Vášároš-Námeňa parné
na nej. Predtým chovala mnoho rý
po nej chodia, a jej brehy opravajú
Tisy vlievajú sa predtisské potoky
Latorec, Ung, Zadvá (Zagyva) a iné.
teče von z krajiny.

Teraz vykreslime obraz predtisskej
kreslili abaujsku stoliu. — Každú stoliu
abaujsku s ľm. — Teraz povedzte od at
stolice. Ukazte i s rukou. Kde ľm i spiska

Koniec vzornej lek

sta von vyjdeme, vidíme
l. ktoré sú okolo toho
d. sú tých, ktoré ta bý-
dediny, aneb toho mesta
dá pomerat.

ci nášeho mesta? Čili my
mesto? Čili ono je omuro-
? Voda ktorých stran sveta
kostolu, škole, placu? Ktoré
o krokov je široký, dlhý?
e. kde ulice do neho vediu?
na jarmarku predava? Vy-
jako sú vjedno spojené. Jak
a t. d.? Jaké dediny, mesta
stranke sveta ležia?... Jak
veta se vyhnaaju našo lúky

a v chotári zeme obra-
i, gazdové, želari.
este bývajú mešťani.
í, právočníci (fiš-
mešťanské obyvatele sú

kdiko je obyvateľ? Čo
stranky? Jaké sú tu reme-
? Ktoré zas veci k živoby-
i. ktoré najlepšie poznáš?
— Teraz vykreslimej našu
kyne kresliť obec.
otca už nebolo, matka.

mesto tiež musí dakto rídit,
ezpečne žil. Dedina a in-
t. Vrchnosť je potrebná
vek musí vrchnosti
nosť je: rychtárs pri-
magistrat.

7 Historická Pamiatka (dejepis). — Pred veľa, veľa sto
rokami, dávno to bolo, nebolo ešte dediny ani mesta. Lude nebudo-
vali domy: ale dajake diery sebe spravili v zemi a tam prebývali.
ale v horách, medzi skalami, v dajakých jaskyniach. Ani remesla
neboli: lude nemali saty, jak teraz, ani chleba nepekli, nevarili obed
a večeru, ale s korenkami, a ovocou sa živili. Potom dalej ryby a
verinu začali ťažiť, preto naučili sa statek (lichvu) chovať. Z po-
tku doraz nebudovali sebe všetci stále pribytky, ale pod satram
prebývali a svoj statek pasie z miesta na miesto vandrovali. Ešte aj
teraz je takých narodov, čo so statkom z miesta na miesto precho-
dia, take narody volajú sa: nomadi. Po čase okusili zrna, naučili
sa zrno medzi kameňami zomleť, z muky jedlá prichystať, zrna po-
sievať a zem obrábať, od toho času usadili sa na stalých miestach
a budovali domy, dediny, mestá. Pomaly vymysleli remesla a jine
pilnosti (Abel, Kain, Seth, Tubalkain, Noe potopa sveta ... ba-
bilonská tureň a t. d.). Rolníctvo priučilo pokolenie ľudské ku stálému
pribytku a k životu obecnému.

Úlohy. Nepočúvate kedy povstalo našo mesto (dedina)?
Jak dávne sú naše hlavné budinky obecné? Čo znáte o minulosti
týchto budinkov? Čili u nás sú nejaké pamätne slochy (statue)? Na
čiju a jakú pamiatku sú vystavené? Čili u nás sa nenarodili, ako
nebývali dajaki známeniti, svetochytni mužové, ktorých pamiatka v
uctivosti pozustáva? Čo znáte o nich? Jakých vecí pamiatka je s na-
šom mestom (dedinou) spojená? Či tu na blízko nečo známenitého
sa nestalo? Čo sa povodilo od kedy sa pamätáte s vami, aneb s na-
šími poznatými?... To, čo ste rozprávali je historia, dejepis
aneb pis udalosti.

IV. PEVNÁ ZEM.

1. My po zemi chodíme. Naša dedina, mesto, teda
leží na pevnej zemi. Tej zeme len povrch vidíme a keď
sa poohládame tu do okola tej obce kde bývame: vidíme
zem a vodu. Zem je pevná a stála, ona sa z miesta ne-
pohne, neruší: voda nenie tak pevná, jako zem, ona teče a
lahko sa pohne, aj najmenší vetrik ju ruší. Voda obyčajne

trošku nižej stojí, ako teca, jako je povrch zeme.

2. Povrch zeme tiež nie vsade je tak rovný a hladký, jako k. pr. ten stôl, ako táto podlaha v chýži, po ktorej chodíme. Zem je tu rovná, tam brehovitá a jamnistá. Povrch zeme tehda z tohoto ohľadu zevnutej sivej podoby môže byť trojaky, a sice:

a.) roveň, rovnía kde zem je hladká tak, že všetke jej častky skoro jeduak vysoko ležia.

b.) vyšina, kde istá časť zeme jo nad roveň vyzdvihnutá;

c.) nížina, kde jedna časť zeme hlbšie leží, jak druká okolo nej.

3. Rovnie sú zas dvojaké. Vysoko-rovnía, ktorá na vrchu jednej vyšiny sa rozširuje. Nižko-rovnía, aneb dolno-rovnía, ktorá hlboko leží. Kde dva, tri rovnice jedna po nad druhú tak ležia jako schody, takú zem voláme: stupenitý kraj. — Zem sa merá na šúchy, šahy a mile. V jednej mili sú 4000 šahy. Koľko šúchov?

4. Na každej vyšine tri častky rozoznávame: Spodnia časťka je: pāta. Vrechnia časťka je vrch, temeno, končiar. Sklouité (kosmé) boky sú: úbočé.

5. Vyšiny tiež majú rozličné mená, vedľa jejich vysokosti. Vysokost sa merá na šúchy, a šahy. Vyšina, co nemá 50 šúchov je len kopeck, hrôuek, pahôrka. Vyšina, co má viac jak 50, ale mcnej jak 500 šúchov, je vršek, hôrka. Vyšina, co má více jak 500 šúchov, je vrch, hôra.

6. Ja raz videl vodu pri mlync jak z kola ztekala, ona tam kde zpadla uetekla rovno a hladko, jako inde, ale hned tu, hned tam do hory sa zdvihala a zas upadovala, a když som sa tomu čudoval, mlynár my povedal, že voda vlny (valy) rúca, ona je vlnitá..... Teraz už rozumiím aj to, co my pán učitel pripovedal, že kod na jeduej rovni sem a tam

kopei, hronky ležia, taká rovinná vypa co valy rucá, preto ona sa volá: vlnitá. Ked této vyšiny sú vrchy, aneb hôry, sa vyzdvihujú, volá sa: vrchovina krajom.

Vysoké vrchy málo kedy ležia ích je viac vedľa seba, alebo proti sú. sú hory. Ked ale v dluhých r nejaky lánecuch (reřaz) a na dluho beží. Ked jedna hora na široko sa rozťahuje pri samých vrchoch sú vjedno spojené bôry volá sa: chrbát; kod je ale úzke hôr. Medzi dvoma vrchami je nekeď takúto voláme: sedlo.

7. Pri nížinách tiež tri rozozná s p o d e k, a b o d n o; s t e n y, a b o ú a n e b k r a j e t a m, k d e s a p o v r c h z e m e.

8. Medzi dvoma blízkyma vrchl úžlabiny, to sú tak nezvané d o l i n y, a b o č n é. Úzúčická dolina medzi v p r e s m y k, p r e l a z. K d e v s a m e j v o l á m e k o t l i n o u.

Úlohy. Jakej podoby je zem o Je-li to roveň, a b o vlnatá roveň? N a s t u p e n n ý t á z e m? Čili dolina, a jaka? H l a v n á n a b l í z k o j a k e j p o d o b y j e z e m? Čili s u h ô r y, š ú h ô r y, p o h ô r y? V e d ľ a k t o r ý c h s t e n y? Je-li tu dakde p r e s m y k, k o t l i n a? J a k s ú s t e n y j e j i c h s t e n y, z č o h o? a t. d.

9. Na chotári našo mesta, (dediny), to jest: p o l e. Na lúkach tráva pšerica, jarec (jačmeň) oves, grule všelico jiné. Žeby ale na roli něco sa

e povrch zeme.
ade je tak rovný a hladký,
aha v chýži, po ktorej cho-
ovitá a jamnystá. Povrch
iternej srej podoby môže

e zem je hladká tak, že
ko ležia.

e zeme je nad roveň vyz-

e zeme hlbšie leží, jak dru-

Vysoko-rovnia, ktorá
e. Nízko-rovnia, aneb
leží. Kde dva, tri rovnio
schody, takú zem voláme:
nerá na šúchy, šahy a mile.
o šúchov?

ky rozoznávame: Spodnia
je vrch, temeno, kon-
úbočé.

né mená, vedľa jejích vyso-
y, a šahy. Vyšina, co nemá
nek, pahorka. Vyšina,
jak 500 šúchov, je vršek,
jak 500 šúchov, je vrch.

i mlyno jak z kola ztekala,
rovno a hladko, jako inde, ale
a zdvíhala a zas upadala, a
nár my povedal, že voda vlny
.... Teraz už rozumím aj to, co
kod na jednej rovní sem a tam

kopci, bronky ležia, taká rovnina vypatrá skôro jako tá voda,
co valy rucá, preto ona sa volá: vlnatou rovninou
Keď této výšiny sú vrchy, aneb hory, rovnina z ktorej ony
sa vyzdvihujú, volá sa: vrchovinou, abo hornatým
krajom.

Vysoké vrchy málo kedy ležia samo jedine, pravidlne
ich je viac vedľa seba, alebo proti seba po hromade, takéto
sú. sú hory. Keď ale v dlhých riadoch sú spojené jako
nejaky lánec (reťaz) a na dluho bežia, vtedy sú: pohory.
Keď jedna hora na široko sa rozšahuje, abo keď dva tri hory
pri samých vrchoch sú vjedno spojené, takýto široký vrch
hory volá sa: chrbát; keď je ale úzky, vtedy je: hrebeň
hôr. Medzi dvoma vrchami je nekedy polokruhľá úžlabina,
takúto voláme: sedlo.

7. Pri nížinách tiež tri rozoznávame častky, totižto:
spodek, abo dno; steny, abo úžlabiny, a brehy.
aneb kraje tam, kde sa povrch zeme do hĺbočiny preríva.

8. Medzi dvoma blízky vrchami bývajú prirodzené
úžlabiny, to sú tak nezvané doliny. Doliny sú zas hlav-
a bočné. Úzúčká dolina medzi vysokými hôry volá sa:
presmyk, prelaz. Kde v samej hôre jest úžina, my ju
voláme kotlinou.

Úlohy. Jakej podoby je zem okolo nášho mesta, dediny?
Je-li to roveň, abo vlnatá roveň? Nízko roveň? vysoko-roveň?
stupeňitá zem? Čili dolina, a jaká? hlavná-li, či bočná? Okolo nas
na blízko jakéj podoby je zem? Čili sú tu výšiny, pahorky, vrchy,
hory, šúhory, pohory? Vedľa ktorých strán sveta sú hory a t. d.?
Je-li tu dakde presmyk, kotlina? Jak sú široké, dlhé, hlboké? Jaké
sú jejích steny, z čoho? a t. d.

9. Na chotári nášho mesta, (dediny) vidíme role a lú-
ky, to jest: pole. Na lúkach tráva sa rodí; na roliach žito,
pšenica, jarec (jačmeň) oves, grule (bandurky, krumple) a
všeličo jiné. Žeby ale na roli nečo sa rodilo, ona sa musí orať.

Ja som už videl orača. Len povrch zeme sa ore, lebo len ten povrch je nem úrodná, a túto volá sa ornicou, aneb pôdon. — Nie každá ornica je jednaká. Na jednej roli zem je hlinovitá, požltavo vypatrá; keď je mokrá veľmi sa lepí, keď vyschne veľmi je tvrdá, na nej sa ťažko ore, ona je ťažká. Druhá je pieskovitá, ona je sypká a ľahká. Ona pozustáva z drobného a tak ľahkého piesku, že ho ne-keď veter odnáša, taky piesek volajú: sypký homok. Jiná zas je kameňnistá, túto preto tak volajú, bo na nej veľa priokruhlých kamenčiek jest. Máme v chotári ešte vápenúistú role, čo šivo-bielo vypatrajú. Naposledy dolu pri lúkach máme zeme čiernej, túto sú dobre úrodué, také čierne role volajú sá: prsítnaté.

Úlohy. Jaké sú role v chotári? Kde hlinovité; kameňnité a. t. d.? Ktoré sú úrodnejšie? Kedy orá, sejú, kedy je žnivo? a. t. d.

V. V O D A.

1. Keď sa nám piť chce, napijeme sa vody. Vodu aj k umývaniu potrebujeme. Na dvore máme studňu, z ktorej čerstvú, zimnú, frišnú vodu ťahame.

Úlohy. Kde sú ešte studne a jaké sú? Jak berú studne? Na kolko šaby je hlboká naša studňa?

2. Aj na povrchu zeme vidíme vodu. Ona abo na jednom mieste stojí a vtedy je stojáca, abo teče, a vtedy je tekúca voda.... Jaká voda jest okolo nás?

3. Voda sa nachádza abo na zemi, abo v zemi. Jedna časť vody z povetria pribýva, jako dážď, sneh, rosa; druhá časť zo zeme vyviera, jako prámeň, žriedlo. Žriedlá sú počátky tekúcich vôd. Tekúce vody vjeduo sa stekajú. Toť miesto kde vody vjedno tekajú vola sa: tok, výtok, hrdlo. Nižina v ktorej vodá teče, je jarek.

Kazdý jarek má dva brehy, pravý jarkom patrime, vtedy na pravú ruku na ľavú ruku ľavý breh. Povrch vody, aneb zrcadlo (žveredlo) hladiny od spodku jarku je hlboc vo to jest: čím nižej dolu padá jarek, tým voda. To je pád vody, rozdiel totižto punktami jarku; kedy na príklad vyššej leží, jak o jednu mílu dale mile zeme 10 šíichový pád.

Úlohy. Čo to znamená: Torisa p dážďu na 32 šíichy? Čo to znamená: H a Kosicami, to jest: na 5 mil zeme 75

Kde jarek z vysoka sa dolu sp do pád: taký vodopád je, kde voda mlyne, kde voda zo žlaba na koleso

4. Tekúca voda jedneho, ane žilu, jarek, potok, dokál reček, potoček vlieva sa do potoväťší, jak potoček, bo v potoku sú už Hernád, Torisa, Topľa, Ondava. Po nektorých potokoch už aj šify vlievajú sa do rieky (veľky, široký sú bars veľiké vody a ony sa vlieva rieka.

Úlohy. Jak tekúca voda jest u ma pramen, žriedlo? Kde ma výtok? druhé? Opíš jarek tej vody (jej tok) na rajsuj ho na papier

5. Potok, aneb rieka, čo sa d daleko od mora sa zacína, ale pred výtok do mora stojo meno zadrži, veznie, volá sa: hlavuá rieka. sa vlievajú, volajú sa: bočné potoka, so všetkými svými potokami, jarkami, jedno jarečie. Hôry a vysiny, ktoré rečiami tak delia, že všetke vody z hlavnej rieky, a z druhej strany do d sa: vodo-delia ci, vodo-preh

o vrech zeme sa ore, lebo len
to volá sa ornicou, aneb
je jednaká. Na jednej roli zem
atrá: keď je mokrá veľmi sa
rdá, na nej sa ťažko ore, ona
vítá, ona je sypká a ľahká.
k ľahkého piesku, že ho ne-
x volajú: sypký homok.
to preto tak volajú, bo na
šiek jest. Máme v chotári
ivo-bielo vypatrajú. Napo-
zeme čierne, této sú dobre
á: prsínaté.
ri? Kde hlinovité; kameňniste
rú, sejú, kedy je žnivo? a t. d.

D A.

napijeme sa vody. Vodu
a dvore máme studňu, z
nú vodu ťáhame.
a jaké sú? Jak berú studne?
vidíme vodu. Ona abo na
ojáca, abo teče, a vtedy
jest okolo nás?
na zemi, abo v zemi. Je-
jako dážď, sneh, rosa;
ako prámeň, žriedlo.
d. Tekúce vody vjedno sa
dno tekajú vola sa: tok,
tej vodá teče, je jarek.

Kazdý jarek má dva brehy, pravý a ľavý breh. Keď dolu
jarkom patrime, vtedy na pravú ruku nám padne pravý, a
na ľavú ruku ľavý breh. Povrch vody volá sa: hladina
vody, aneb zrcadlo (žveradlo) vody. Vysokosť tejto
hladiny od spolku jarku je hĺbka vody. Čím nižšie sa spúšťa,
to jest: čím nižšie dolu padá jarek, tým fríšnejšie teče v ňom
voda. To je pád vody, rozdiel totižto vysokostí medzi dvoma
puktami jarku; kedy na príklad jarek u nás o 10 šúchy
vyššie leží, jak o jednu míľu ďalej, vtedy voda má na tej
míle zeme 10 šúchový pád.

Ulohy. Čo to znamená: Torisa padá medzi Prešovom a Za-
daňom na 32 šúchy? Čo to znamená: Hornád má medzi Krompacha-
a Kosičami, to jest: na 8 míľ zeme 75 šúchový pád?

Kde jarek z vysoka sa dolu spúšťa, tam povstane v o-
dopád: taký vodopád je, kde voda prez hŕť leje sa, abo pri
mlýne, kde voda zo žlaba na koleso z vysoka teče.

4 Tekúca voda jedneho, aneb viacej prámeňov tvorí
žilú, jareček, potoček, dokiaľ sú ešte nie hlboké. Ja-
reček, potoček vlieva sa do potoka. Potok je tehda už
väčší, jak potoček, bo v potoku sú už nekeľ jarečky spojené.
Hornád, Torisa, Topľa, Ondava, Poprad a. t. d. sú potoky.
Po nektorých potokoch už aj šify (lode) plávajú. Potoky
vlievajú sa do rieky (veľky, široký, hlboký jarek). Rieky
sú bars veľké vody a ony sa vlievajú do mora. Dunaj je
rieka.

Ulohy. Jaki tekúca voda jest u nás? Abo na blízko? Kde
ma prameň, (žriedlo)? Kde ma výtok? Či do tej vody vlievajú sa
druhé? Opis jarek tej vody (jej tok) na kolko tebe je známo, a vy-
rajsuj ho na papier.

5. Potok, aneb rieka, čo sa do mora vlieva a ačprave
daleko od mora sa začína, ale predca od svojho žriedla až po
výtok do mora svojo meno zadrží, a viac potokov do seba
vežuie, volá sa: hlavná rieka. Potoky ale, čo do nej
sa vlievajú, volajú sa: bočné potoky. Jedna hlavná rie-
ka, so všetkými svojimi potokami, jarečkami a žriedlami tvorí
jedno jarečie. Hôry a výšiny, ktoré vodu medzi dvoma ja-
rečiami tak delia, že všetke vody z jednej strany do jednej
hlavnej rieky, a z druhej strany do druhej rieky tečú, volajú
sa: vodo-deliači, vodo-prehradý, vodo-lučé.

6. Sú aj také vody, ktoré netečú. Tě sú stojáce vody. Ony majú tiež svoje mená. Jezero je obšírnejšia z každej strany s pervou zemou obkľíčená stojáca voda. Mláky sú menšie, jak jezero. V rybníkoch chovajú ryby; rybníky majú obyčajne dotok a odtok, žebý v nich čistá voda bývala. Močiare majú mŕtnu, zakazenú vodú; z močiarov pri veľkej sparote zostávajú jarnéchy, morasty. Najväčšia stojáca voda je more; ono je na vĕla sto a tisíc mile dlhé a široké, tak že z jedného breha na druhý vidieť nemôžeme.

Úlohy. Jaké stojace vody sú okolo nas? Ku ktorej stranke sveta ležia? Kam sa rozprestierajú najvice? Vyrasuj ich obraz (plan, mappu). Za jaký čas ich obejdeme? Čili do nich tečie nejaký jareček, potok? Čili majú odtok? Co za zvierata žijú v nich?

VI. ZEMEPLODY.

1. Človek na zemi žije, ale uie len on sám žije tu. Videl som ptáčky, koňa, kravn, ovcu, rybu, hada, žabu, motýľa, chrobáka a t. d. aj této žijú na zemi. — Videl som strom, kráček, kvetok a t. d. aj této sú na zemi. — Videl som kameň, sol, kamenné uhlie. Aj této sú na zemi. abo v zemi. Všetko, co na zemi, abo v zemi je, voláme: z emeplody. — Těto z emeplody delia sa na tri kopy, aneb riše. Do jednej riše počítujú sa živočichy; do druhej rastliny; do tretej nerosty.

2. Okrem človeka žijú tu všelijaké stvory, co sa hybajú, užitečné a škodlivé, tě sú živočichy.

Úlohy. Menuj 5, 10, 15 živočichov. Menuj domasné zviera. Menuj také, co štyry nohy majú. Také, co cicajú. Co dva nohy majú. Co vo vode žijú. Co vo vode i na zemi žijú. Co žiadnych noh nemajú. Co niesú ptáci a predca na krýdlach letajú. Jaké zvierata bývajú na poli, na horach? Jaké sú nám najpotrebnejšie? a t. d.

3. Okrem stromu, kračka, kveta tu vidíme zo zeme rostuť všelijaké byliny trávy a huby, tě sú rastliny:

Úlohy. Menuj stromy, ktoré poznáš. Menuj stromy zahradne. Jakú ovoc rad jies? Menuj stromy ovocné. Z jakého dreva je tá lavka, stol? Z kado nosíme dreva na oheň? Menuj lesné stromy. Čili daktore lesné stromy nosia ovoc? Jaka je ta ovoc? Čili zahradne stromy sú tež divé? prečo nie? Jaki štepia stromy? Na čom sa rodia vinnicky, maliny, leskové orešky? Co je habžina, orgonina,

chminka? Jaké zrna seju a nas? Co lovite rastliny. Z čoho robia olej? Co seju na potravu? Nepoznal by si kvety sa ti pacia? Nepoznal by si nej

4. Okrem soli a kamenné kamene na budovanie, mlynské kamenú rudu, rudu na striebro, zlato

Úlohy. Z kade je sol? Jak j vita sol? Jak varia zo slanej vody so su okolo nas? Jaké rudy? Z jakého pripravujú? Čili nejsu okolo nas daja všelijaké kamene a napis ich mena, potrebuju? a t. d.

VII. PLAN, MAPPA.

1. Už ste vyrazovali plan dvora; naznačili ste, kde padú stol, pec. Ten rajz co ste srobili skolo vid. Jak tehda pozor d mappu dediny (mesta) kde bývam pe, jako ležia ulice, cesty, kde je kde a jak ide potok, kde je most mestovid. — Môžeme mappu Napred ale ja vám poviem, jak len našeho chotára, ale na jednu

2. Vezmem jeden hárek p cirkľom (s kružidľom) jeden na 8 cellovej průmery). Ked nemám do stredku hárika papiern, nvadim tom ju nafáknem a do okola do ten kruh..... Tak! patrite!....

S tým papierom idem na hor da ua jednu milu zeme daju sa p sem na ten papier štyry stranky s spodek poludne, na pravo vý Potom ťaham jednu linu, pre st poludni; druhú od západe na vý teto jednu od východno-polnocí ku

Té sú stojáce vody.
je obšírnejšia z každej
jaca voda. Mláky sú
chovajú ryby; rybníky
nich čistá voda bývala.
vodú; z mociarov pri
morasty. Najvätsia
a sto a tisíc mile dlhé
uhy vidieť nemôžeme.
o nas? Ku ktorej stránke
? Vyrajsuj ich obraz (plan,
nich teče nejaký jareček,
ijú v nich?

branka? Jaké rna seju a na? Co sadia? Co okopuju? Menuj bu-
lovite rastliny. Z čoho robia olej? Co pradiu? Čim krmia státek?
Co seju na potravu? Nepoznal by si nejaké byliny na liek? Jaké
kvetý sa ti pacia? Nepoznal by si nejaké jedovité rastliny? a t. d.

4. Okrem soli a kamenného uhlia, vylamujú zo zeme
kamene na budovanie, mlynské kamene, kriedu, železu, mo-
denú rudu, rudu na striebro, zlato, a t. d. tieto sú nerosty.

Ulohy. Z kade je sol? Jak ju berú? Co je kručna? zruko-
vita sol? Jak varia zo slanej vody sol? Kde? Jaké bndovné kamene
su okolo nas? Jaké rudy? Z jakého kameňa je tablička, a jak ju
pripravuju? Čili nejsú okolo nas dajake nerosty na ohon? Nashieraj
vselijake kamene a napiš ich mená, kde si ich našol, a k čomu sa
potrebuju? a t. d.

VII. PLAN, MAPPA DOMOVINY.

0Y.

ie len on sám žije tu.
rybu, hada, zabu, mo-
ua zemi. — Videl som
sú na zemi. — Videl
teto sú na zemi, abo v
ni je, voláme: zeme-
a sa na tri kopy, aneb
vo ťichy; do druhej

aké stvory, co sa hybajú,
hy.

ov. Menuj domasné zviera.
o cicajú. Co dva nohy maju.
jú. Co žiadnych noh nemaju.
ju. Jaké zvieraťa bývajú na
jsie? a t. d.

veta tu vidíme zo zeme
y, té sú rostliny:

Menuj stromy zahradne.
ne. Z jakého dreva je tá
h? Menuj lesne stromy. Čili
je ta ovoc? Čili zahradne
stopy stromy? Na čem sa
je habzina, argonina,

1. Už ste vyrazovali plan, mappu školy a školského
dvora; naznačili ste, kde padnú oblaky, dvere, tabla, lavky,
stol, pec. Ten rajz co ste srobili je mappa školy, aneb
školo vid. Jak tehda pozor dáte, lahko vám bude srobiť
mappu dediny (mesta) kde bývame. Poznáčite na tejto map-
pe, jako ležia ulice, cesty, kde je kostel, škola, dóm otcovský,
kde a jak ide potok, kde je most na ňom, abo lavka. To bude
mestovid. — Môžeme mappu aj celého chotára spraviť.
Napred ale ja vám poviem, jak ja robím takú mappu, nie
len nášeho chotára, ale na jednu milu zeme do okola.

2. Vezmem jeden hárek papieru, srobím na ňom s
cirkľom (s kružidlom) jeden na 8 colly široký kruh (to jest
8 collovej prémeru). Keď nemám cirkel, zapchnem gombošku
do stredku hárika papieru, uradím na ňu 4 collovú nitku, po-
tom ju natáhnem a do okola do pri jej končiku vyrazujem
ten kruh..... Tak! patrte!....

S tým papierom idem na hôrku z kade do okola chotára
da na jednu milu zeme dajú sa prepatriť. Tam potom napí-
sem na ten papier štyry stránky sveta, na vrech polnoc, na
spodek poludne, na pravo východ a na lavo západ.
Potom ťažam jednu liniu, prez stredek kruhu od polnoci ku
poludňu; druhú od západu na východ; potom ešte po medzi
teto jednu od východno-polnoci ku západno-poludňu, a dru-

bludnú. Jak už to mám,
a stvří colly a papier
eta, žeby polnoc s pol-
celkom srovnával sa.
edku toho kruha, práve
prezujú. — Od stredku
ej strana. Jeden coll je
cesty; pol colla je pol

du zeme môžem obáčiť:
;
rody;
mosady;
mlyny, majeri:

redmety obačím, na tu
značím. Naznačím jak
ny; napíšem, kde ležia
em a túto robotu s tin-
bím. Mestá a dediny s
nosady sú, tam malé
odu na belavo (modro),
asto pomaľujem, vrchy

sebe srobte aj vy: ale
la — Nezapomnite, že
u mappy.

A. KRAJINA.

robíme, vidíme kol do
sady, lesy, hory. dedi-
dalej pôjdeme, zas uvi-
mestá a t. d. Z dajakej
try, styry, alebo viac
lesy, hory, a jiné. To
olie, aneb okolica
e, hór, lesov vidíme de-

diny a mestá, v ktorých lude bývajú, ktorých teda, aby me-
dzi nimi porádek bol, rídiť je potrebné. Každá okolica
má svú vyššiu vrchnosť, ktorá okolicu rídi. U nás taká oko-
lica volá sa: slúžny pochod, slúžny okres (járás,
Bezirk), a okresná vrchnosť je slúžny (szolgabíró, orsácký).

Ulohy. V jakom okrese bývame my? Čili sa v tej okolici
dačo pamätneho nestalo? Menuj dediny, mesta tejto okolici. Jaké
su tu potoky, hory? Čim sa živía lude? Co pracujú? Jaké sú reči?
Čili tu není dajakých znamenitých vecí? a t. d.

2. Kto by zas ďalej išol, ten by zas druhú, tretiu,
štvrtú, a t. d. okolice videl. U nás nekeľa takých okresov v je-
dno spojených volajú stolicou. Každá stolica má
svú vrchnosť, ktorá všetke stoličné okresy, to jest: celú stoli-
cu rídi.

Ulohy. V jaké stolici bývame? Jaka je ona velká? Kolko
obvateľov má? Jaké reči. Ktoré sú mestá? Ktoré je hlavné? Kolko
okresov (járásov) jest? Jaké vody? Hory? rovnie? Co sa rodi? Kde
máme železnice, fabriky? Menovite, kto je vrchnosť stoličná? — Hi-
storična pamiatka: Co sa stálo znamenitého za vašu pamät? Neznali
by ste, čo predtým? Jaka obzvláštna pamiatka je spojená s jedným,
druhom mestom, dedinou? Nejsú tu starodávne zamky (hrady); a co
sa zna o nich? a t. d.

3. Aj takých stolic väčších a menších, jedna pri dru-
hej bok o bok ležiacích a v jedno spojených jest viacej. Ta-
kéto stolice vjedno spojené tvoria jednu krajinu. Krajina
má tiež svojú hlavnú, najvyššiu vrchnosť, ktorá všetke stolice
jednej krajiny, to jest celú krajinu rídi. Taká krajina je naša
uhorská krajina. Našu krajinu rídi ministerium, a
najhlavnejšia vrchnosť uhorskej krajiny je kráľ a pošto-
lský, korunou svätého Štefana korunovaný.

4. Zvláštne od tých hór, co ich Karpaty voláme, a co
sa okolo nás od západnej ku polnočnej a východnej stránke
sveta až po dolný Dunaj jako jeden preveliký a dlhý lán-
euch ťahajú, a od Dnnaja a Sávy, na západnej stránke, až po
jednu širavú vodu, more totižto adriatické (more jaderské)
jest takých stolic, aneb väčších okolic sedemdesátosem.
Toté s nekeľa okolicami, co sa vojenské hranice menovaly
tvoria uhorskú krajinu. Najhlavnejšia vrchnosť je —
jak už zuáme — apoštolský kráľ uhorský s korunou
sv. Štefana korunovaný. Ku tejto svätej korune prisľúchajú

ešte aj slavonská a chorvátska, krajiuky s pobrežím uorskom.

5. Uhorská ale krajina nie len samá je na svete; takých krajín je tiež viac, ktoré bok o bok jedna pri druhej ležia až po jiné veľké hory a po jiné veľké mora. Takých krajín jest 15 jedna blízko kolo druhej. Tých krajín sú v jednej stránke zeme. Táto stránka zeme volá sa: Európou.

6. Takých stránok zeme tiež jest viacej, totižto päť: Europa, Asia, Afrika, Amerika, Australia. — My sa ale predovšetkým o uhorskej krajine budomo učíť. Pátrte deti: tu je mapa uhorskej krajiny.

7. Do teraz sme len zom pátreli, a to, čo na ňu jest, potrebno nám je ešte opatreť, čo okolo zeme jest.

IX. KRUII POVETRIA (vzduchu, ľufu) A JEHO VÝJAVY.

1. To, čo do seba vdýchame je vzduch. Celá zem je objatá tým vzduchom, a to síce dost vysoko, skoro na 9 míľ. To sa volá: kruh dušný, kruh povetrný, aneb atmosfera. Tá nižná, k zemi obratená časť vzducha je všelijakými parami, ktoré zo zeme a z vody vystúpajú, uaplnená, preto sa volá aj kruh výparov.

2. Vzduch nie všade, tak tiež nie voždy je jeduaký. On je raz teplý, raz zimný, raz suchý, raz mokrý, raz tichý, raz pohybovaný. Všetke té premeny vzducha, aneb povetria, ktoré aj my veľmi cítime, volajú sa: klima, aneb podnebie.

3. Už samí cítime, a lepšie ešte s jedným nástrojom, tak nazvaným *thermometrom*, po slovenský *toplomorom* prosvedčíme sa: že vzduch v rozličných hodinách dne mení svojo teplo. Najmenej tepla je pol hodiny pred východ slunka; najvíce tepla je medzi 2-3 hodinou po poludníu. Strednú teplotu dne ľahko si tak vyrahujeme, keď polovicu tých gradov, ktoré teplomer ráno o devatej, a po poludníu o tretej hodine ukazuje, do vjedua spočítujeme.

4. Skúseno je, že teplo každý deu štyrír az sa premení. Takto sa ono štyrír az premení aj v roku. Najmenej tepla, to jest: najtvrďšiu zimu máme v Januári; najvíce tepla to

jest: najhorúcejšie leto býva okolo bývajíce teplo padne nám na konci Oktobra. Zima je teplá časťka roku. Medzi zimou a letom je teplá časťka padne jar; medzi letom a zimou sú té stýry časťky: jar, leto, jesen, aneb podnebie stredné, cili.

5. Na nížinách a v dolinách. Teplo tehda zo spodku ku vrchu. Veľmi vysoké hory na svích vrchoch na veky suchom prikryté. Takéto hory, snežníky, aneb alpy.

6. Pohybovanie vzduchu, to rozličnosti teploty tohoto vzduchu svedčíme, keď v zime, v zatopené horícu sviečku, raz hore, raz dolu plý vzduch chyzný pri vrchu dveríky za sobou vou ťahá; zimný vzduch pri spodku dverí a plameň sviečky vzduch je tehda težší, ľuštejší, vzduch vytiská z chyze teplý, v chru krúti, to jest: pohybuje. Tak sa to na dva kraje rozličné teplá majú, zimného teplého kraja sa váli a teplý po ztrhúú vetre. Naše stromy zriedka (mo) do hory; ony sa skľoňujú na z ktorej u nás tuché vetre dújú.

7. V čas horúčosti zem a výparov vodných vypušťajú zo seba para, když do vrchních zimnejších ľuštejších a naším očám zjaví sa jak sení a z jary aj totá pri povrhu zem je dost zimná, z tejto príčiny voda zostávajú ľuštými, vtedy sa nám u čim teplejšie je, tým vyššie plávajú zjaví sa nám ľha.

8. Množstvo tých vodných výparov a nieušej horúčosti, tak, že čím väčšej a nieušej horúčosti, tak, že čím väčšej vody vyparí sa zo zem

a. krajiuky s p o b r e -

m samá je na svete; ta-
o bok jedna pri druhej
elké mora. Takých kra-
. Tétó krajiuy sú v je-
e volá sa: Europou.

jest viacej, totižto pái:
ustralia. — My sa ale
e učič. Patrite deti: tu

eli. a to, čo na nej jest,
o zeme jest.

tu) A JEHO VÝJAVY.

je y z d u c h. Celá zem
lost vysoko, skoro na 9
kruh p o v e t r n ý,
mi obratená časť vzdu-
eme a z vody vystúpajú,
p a r o v.

ie voždy je jednaky. On
z mokry, raz tichý, raz
zducha, aneb povetria,
k l i m a. aneb p o d n e -

e s jedným nástrojom,
po slovenský teplo-
v rozličných hodinách.
a je pol hodiny pred vý-
-3 hodinou po poludniu.
yrahujeme, keď polovicu
devatej, a po poludniu o
tujeme.

den štyriraz sa premení.
roku. Najmenej tepla, to
uari; najviacej tepla to

jest: najhorúcejšie leto býva okolo konca Julia. Strednie pri-
bývajice teplo padne nám na koniec Aprila; strednie ubýva-
jice teplo na koniec Oktobra. Zima je studená (zimná) a leto
je tepla časťka roku. Medzi zimou a letom jako strednia
časťka padne jar; medzi letom a zimou zas jesen. Kde v ro-
ku sú té styry časťky: jar, leto, jesen, zima, tam jo klima,
aneb p o d n e b i e strednie, čili mierne.

5. Na nížinách a v dolinách je teplejšie, jako na hô-
rách. Teplo telida zo spodku ku vrchu ubýva, zmenšuju sa.
Veľmi vysoké hôry na svích vrchoch majú večnú zimu, a sú
na reky snehom prikryté. Takéto hôry volajú sa: š n e ž n é
h ô r y, š n e ž n í k ý, aneb a l p y.

6. Pohybovanie vzduchu, to jest: v i e t o r povstáva z
rozličnosti teploty tohoto vzducha. O tom lahko sa sa pre-
svedčíme, keď v zime, v zatopenej chyži dvere otvoríme a
horicu sviečku, raz hore, raz dolu, ku dverom položíme. Te-
plý vzduch chyžný pri vrchu dver von uteká a plameň svieč-
ky za sebou von ťahá; zimný vzduch z vonku dnu sa váli
pri spodku dver a plameň sviečky do chyže tiská. Zimný
vzduch je tehda težší, hústejší, nežli teplý, preto zimný
vzduch vytiská z chyže teplý, v chyži sa tehda vtedy vzduch
krúti, to jest: pohybuje. Tak sa to stáva i na celej zemi. Keď
dva kraje rozličné teplá majú, zimný vzduch po pri zemi do
teplého kraja sa váli a teplý po nad ňom uteká. Tak sa
ztrhujú vetre. Naše stromy zriedka stoja celkom prosto (kol-
mo) do hôry: ony sa skloňujú na jednu stranu, protivnú tej,
z ktorej u nás tuché vetre dujú.

7. V čas horúčosti zem a voda mnoho nevidomých
výparov vodných vypúšťajú zo sebá do povetria. Vodná tá
para, když do vrchních zimnejších vrstiev dojde, zostáva
hústejšia a naším očám zjaví sa jako c h m á r a. Ponevác v je-
seni a z jary aj totá pri povrchu zome plávajúca vrstva povetria
je dost zimná, z tejto príčiny vodné výpary už hued pri zemi
zostávajú hustými, vtedy sa nám ukažú mesto chmár, m l h y.
Čím teplejšie je, tým vyššie plávajú chmáry, tým riedšie
zjaví sa nám mlha.

8. Množstvo tých vodných výparov zanaleží vše od
väčšej a neušej horúčosti, tak, že čím väčšia je horúcosť,
tým viacej vody vyparí sa zo zeme, potokov a mora. Preto

po veľkej horúčosti náramne dažďe chodia. U nás, na hornej uhorskej krajine prez rok takto dažďovej a snehovej vody napadá, že keby ona sa do zeme nevplala, alebo neodtekla, zain by na 26 colly vysoko prikryla. U nás dažďu najviac vtedy padá, keď západno-poludnejšie vetre za dĺžši čas dujú.

9. Šn o h je zamrznutý dažď. U nás padá sneh od pol Novembra, do pol Apríla.

10. Búrky navstávajú skrze h r o m o v i n u (mluno, elektrina), ktorá po celom povetří je rozšírená. U nás od Maja až do konca Augusta da zo 20 raz povstáva búrka.

11. Krupobitie, (ľadovec, kamenec, chrad) vtedy povstáva, keď veľmi vysoko plávajúce a z ľadových íbľiek bývajúce, tak nazvané barankové chmáry sa až ku vodno-parným chmáram spustia a para na nich sedajúca zamrzne.

12. Nekedy pridá sa, že pri tichom dažďi nám aj slunko svieti. Keď slunko prave naproti dažďovej chmáre stojí a svoje svetlé pablesky do nej opiera, vtedy vidíme na oblohe prekrásnu sedembarvenú dúhu. On sa aj vo dvojne ukáže. Sedem barvy dúhy sú: červená, tmavožltá, jasnožltá zelená, jasnobelavá (modrá) a dolu fialková. Keď na biely papier položíme pohár vody tak, že naňho slunko svieti, tiež uvidíme této krásne dúhové farby.

Úlohy. Kto dýcha? Či vzduch je k životu potrebný? Či vzduch je všade v chýžach, v jeskynách, v diarách? Oči na vidieť vzducha? Či on má farbu. — Keď ráno o 9tej, teplomer ukazuje 11 gradov a popoludni o 3ej, hodine 17 gradov koľko gradov má strednia teplota tohoto dňa? Pod jakým podnebnom leží naša dedina (mesto)? Kedy sa začína jar, leto, jeseň, zima? Čo cítiš keď s rukou proti tvári pohybuješ? Čo je to, čo cítiš? S čím zahasiš sviečku, keď na ňu fúkaš? Čomu podúva koval na oheň s duchadlom? — Čo vychádza z hrnka, keď v ňom voda vrije? Prečo vyschnú v lete blato a mlaky. Keď je von chladno, a my v chýži pri oblaku stojíme a naňho dýchame, čo sa srobí na skle? Keď von je zimno, čo sa srobí dnu na oblaku? Na ktorej strane oblohy vidíme dúhu pred poludňom? Na ktorej po poludni?

DRUHÝ I

Uhorská Krajina. Uhor

(krajiny koruny sv. S

Vzorná lekc

1. OBEC. OBECNOSPRAVNÝ,

CHOD (okres). SZOLGA

a.) Vieme, že ľudie bývajú v dedinách. Všetky ľudie v jednej dedine, alebo spojené sú do jednej obce.

V obci žijeme spojení, aby sme pevnosti života a majetku bývali. Z tejto obce sa o obecne dobro stara. Vrchnostou v dedine a menších mestách nik (notar). Vo väčších mestách: mestar.

Obyvatelia každej obce (obcami) mu alebo k viacej naboženstvom. Občan este aj obec naboženškú, majú svoj vidlie svoj dom boží.

V obciach sú aj školy. Keď škola naboženstva vola sa: škola naboženstva obce rozličných naboženství, vola sa: škola.

b.) Kde my bývame.

Bývame-li v dedine, čili v meste obyvateľov? Jaké sú tu naboženstva? Kde škola? Kde leží naša dedina (mesto) jakých horách? Opiste chotar. Ktore sú d. Čim sa živía naši občan?

Sú-li tu nejaké obcene (verejné) b na jakú pamiatku? Rozpravajte nečo z n

(Pravidlne zemepis musí sa z tej musí sa dťknúť všetko, cokolvek obcu na susedne obce, na obecno spravny po me, zo stolických pochodov na stolicu, z potom na krajinsku okolicu a t. d. — M obce a abanyskej stolice nasledujúcim sp

My bývame v Haníске (H Leží na vysoko-rovni pri pešťianskej

DRUHÝ BEH.

Uhorská Krajina. Uhorské Kráľovstvo.
(krajiny koruny sv. Stefanskej)

Vzorná lekcia.

1. OBEC. OBECNOSPRAVNÝ, ANEB SLUŽNÝ PO- CHOD (okres). SZOLGABIRÓI JÁRÁS.

a.) Vieme, že ľudie bývajú na dedinách a po mestách. Všetky ľudie v jednej dedine, alebo v jednom meste bývajúce spojené sú do jednej obce.

V obci žijeme spojení, aby sme sebe vzájomne spomáhali a v pevnosti života a majetku bývali. Z tejto príčiny máme vrchnosť, ktorá sa o obecné dobro stara. Vrchnosť máme poslušnými byť. Vrchnosťou v dedine a menších mestách sú: rychtar, prisazní zápisník (notar). Vo väčších mestách: mešťanosta (konzul) magistrat a jini.

Obyvatelia každej obce (občani, mešťani) prisľúchajú k jednému alebo k viacerým náboženstvám. Občani jedného náboženstva tvoria ešte aj obec náboženskú, majú svojho duchovného pastiera a pravidelne svoj dom boží.

V obciach sú aj školy. Keď škola je vlastní jednému náboženstvu vola sa: škola náboženská; keď je ale vlastná celej obci rozličných náboženstiev, volá sa: škola obecná.

b.) Kde my bývame.

Býrame-li v dedine, či v meste? Ako sa vola? Koľko ma obyvateľov? Jaké sú tu náboženstva? Kto je vrchnosťou obecnou? Jaké školy? Kde leží naša dedina (mesto)? Pri nejakej vode? Pri jakých horách? Opiste chotar. Ktoré sú blízke obce od východu a t. d.? Čím sa živia naši občani?

Sú-li tu nejaké obecné (verejné) budinky? Statue či sochy, a na jakú pamiatku? Rozpravajte niečo z minulosti našej obce, a t. d.

(Pravidelne zemepis musí sa z tej obce počať v ktorej bývame, musí sa dotknúť všetko, cokolievk obcu tú dotýka; potom prejde sa na susedné obce, na obecno správny pochod (okres) v ktorom bývame, zo stoličných pochodov na stolicu, zo stolici na susedné stolice potom na krajinskú okolicu a t. d. — My k. pr. vykróčime z našej obce a abanyskej stolice nasledujúcim spôsobom):

My bývame v Haniške (Euyicke). H. je poľné m. Leží na vysoko-rovni pri pešťianskej ceste, blízko tissej ze-

leznice, 1 $\frac{1}{2}$ mil zeme nízej Košice. Má 875 obyv. kat. a 24 židov. Reč slovenská a maďarská. Tu sú do roka 4 jarmarky. Verejné budoviská sú katol. kostol, 2 školy, fara. Tu má Z. J. rodzená P. grofka krásny kašiel a záhradu. Potoka u nás není. Občania sú roľníci, ktorí aj so statkom rožným živé kupectvo sprevádzajú. Chotár je rovný, kamenčovitý, stredne úrodný. Rodí sa tu pšenica, žito, jarcu (jačmen) ovsu, konopi, zemiakov, málo sena; ovocné stromy, práve pre kamenie spodnej pôdy len ťažko dajú sa tu dochovať.

Dejepisná pamiatka. Už kolo 1130ho r. stála tu dedina, menom Doboská. Možno je, že už za starodávnych čiasiech rímsko-pohanských tu nejaká menšia obec bývala, lebo v zemi nalezajú sa ostatky ľudských kostí spálených na starodávny spôsob pobánsky v hlinených hrnkoch pochované. Pevno je, že v 1211m r. už tu obec menom Enicka stála, ponevadž v nadrečenom roku II. Ondrej kráľ vyslal farára tejto obce, jako kráľovského poverenika, aby v mene jeho jakési pravo bol súdil. Tu predtým samí maďari bývali, ale 1672 roku národ morom vyhynul, potom sa tu slováci usadili. Kašiel a terajši kostel okolo 1660ho r. vybudoval František Vešselényi palatin, ktorý s manželkou svou Mariou Szécsy tu býval.

Úlohy. Jako sa menujú dediny a mestá okolo nás na každej strane ležiace?

c.) Haniska prislúcha ku košickému obecno-správuemu pochodu (okresu, kassai járás).

Obecnosprávný pochod (okres, közigazgatási lebo szolgabírói járás) je väčšia okolica v ktorej istého čísla obce, so svimi chotármi, pod správou jedného služného (orsacký, szolgabíró) sú spojené.

II. KOŠICKÝ POCHOD. (kassai járás).

V tomto pochode sú 50 obce. Medzi tými sú znamenitejšie: Nagyida p. m. pri potoku Ida s kašielom gróf Dešševffyho, tu sa držia znamenité jarmarky. Tu bol predtým pevný zámek (hrad) z ktorého František Perényi, Zápolyov vódea 1557ho r. s ciganmi mestečko chránil. V Nagyide držali 1650ho r. zo všetkých strán sveta shromáždení židí veľkú radu (snem), ale darebne, o tom: majú-li ešte Messiaša očakávať, aneb nie? Aranyidka a Reka v

úzkej doline pri potoku Ida, tu sú Bukóc, so železnými hámrami.

III. STOLICA

Nekola okresy v jedno spoje (stolica má svú vrbnosť. Hlava stolice župan). Uradníci stoliční sú: vicetrávotári (fiškali), pokladník, (inžinier), lekár (doktor), slúžba a jini.

Toto mesto v ktorom je stolice stolice urad svoj koncia je: hlavné stoličné sídlo.

Jednu stolicu od druhej lučia. Tého sú stoličné hranice. hané linie značia stoličné hranice.

abaujskej

stolici, a teže sídlo je v Košickej sú: od polnoci šarišská; od východu: od polnoci boršodská; od východu: Rozsiahlosť: 50 \square míle. Obyvatelia: žensťra sú: katolíci (latinské a grécké) židí. Dľa reči: maďari, slováci a nekráľovskom, v 13 polných mestách väčších majeroch.

Podoba tejto stolice s dolinami líbežne sa menia. Poln sú horúaté. Jedno pohorie táhne na po Sántov; druhé na západe od Belovej strane sú len nevelké hôrky. požeňnaná hernádska dolina.

Potoky sú: Hernád, Toris.

Zemeploidy. Všeľiké zrná: pšica, lan, konopá, krumple, cvikla, do horách striebná, zlatá, železná, med, vápno, marmor, kvasná (kysla) voda, ne, rohatý statek, ovce, svine, ryby,

úzkej doline pri potoku Ida, tu sú baňe na zlato a striebro. Bukovec, so železnými hámrami. Běla s medenými baňami.

III. STOLICA.

Nekola okresy v jedno spojené tvoria stolicu. Stolica má svoj vrchnosť. Hlava stolice je fcišpán (hlavný župau). Uradníci stoliční sú: vicišpán, stoliční notári, právotári (fiskali), pokladník, (kassa-perceptor), meráč (indinier), lekár (doktor), služny (orsácky, solgabiró) a jini.

Toto mesto v ktorom je stoličný dom, kde hlavní úradníci stoliční urad svoj koncia je: hlavné stoličné mesto, aneb stoličné sídlo.

Jednu stolicu od druhej lučia kopci, vrchy, aneb potoky. Těto sú stoličné hranice. Na mappě čierne, potrhane linie značia stoličné hranice. Náš košický okres je v abaujskej

stolici, a tejjé sídlo je v Košicách. Súsedne pri abaujskej sú: od polnoci šarišská; od západu spišská a tornanská; od poludňa boršodská; od východu zemplinská stolice. Rozsiahlosť: 50 □ míle. Obyvatelstvo: 167000. Dľa náboženstva sú: katolíci (latinské a grécke), kalviní, lutheraní a židí. Dľa reči: maďari, slováci a nemci. Oni bývajú v jednom kráľovskom, v 13 polných mestách, v 236 dedinách a v 48 vätších majeroch.

Podoba tejto stolice je utešene krásna; hory s dolinami líbežne sa menia. Polnočná a východná stránky sú horúate. Jedno pohorie táhne na východe od Ránkovec až po Sántov; druhé na západe od Belej až po Mezjev. Na poludnej stránke sú len nevelké horky. Na stredku leží krásna a požehnaná hernádska dolina.

Potoky sú: Hernád, Torisa, Olšava, Bodva, Ida.

Zemeploidy. Všeliké zrná (obilie), ovoc, drevo, víno, ľan, konopá, krumple, cvikla, dohan chýrečná kapusta; v horách strieborná, zlatá, železná, medená ruda, kamenné uhlie, vápno, marmor, kvasná (kýsla) voda. — Zo živočichov: koňe, rohatý statek, ovce, svine, ryby, divé zveratá.

Pochodov (járás) je v abaujskej 5; košický, füzérsky, ginčanský, siksóvský, čerebatský. Okrem týchto je tu ešte jedno slobodné kráľovské mesto: Košice.

IV. POCHODY (okresy) ABAUSKEJ STOLICE.

a. Košický (vidz. na strane 26).

b. Füzérsky pochod. (okres)

V tomto pochode sú znamenité: A ba-Ujvár, d. na brehu pri Hernade, tu bol dakedy zámek (hrad), ktorý A ha Samuel kráľ vyhudoval; od neho vzala stolica své meno. Tento zámek bol v 1461. r. rozvalaný. Salánc p. m. s gróf Forgáchovým Kaštelom a na príkrom vrchu so starým zámkom z ktorého na 5 stolicu vidno. Rozhanovce (Rozgony), d. pri Torise, tu bojoval v 1312 r. trenčinský Matuš Csák proti kráľovi Robert Károlovi, ale prenožen hol. Rankovce (Ránk) d. má kva-snovodnú kúpeľ.

c. Ginčanský pochod. (okres)

V ňom sú znamenité: Ginc, p. m. má vinica, dohrú ovoc. obzvláštne čerešne a hreskyne; na susednej hore rozvalina zámku palatína Amadé. V Ginci žil Štefan Károlyi, čo písmo svaté na uhorské preložil, ktoré potom krajinský hlavný rychtár vo Vizoli dal vytlačiť. Nedaleko Ginca, na vysokej hore vypína sa chýrečný starý zámek Regeč. Hejce, d. má dobré vína, tu je aj kaštel biskupa košického. Fou d. má dohré vína, tu je aj haňa a fabrika na fajnne mlynské kamene. Bodókő-váralja, p. m. má dohré vína; tu je kaštel gróf Péchyho a na vysokej skale rozvalina zámka Bodó. Sántó, p. m. s chýrečnými vinicami. Telki-Baňa, p. m. tu holy bane na zlato, striebro, včúl sú ešte na zezezo, jest aj fabrika na porcellan.

d. Siksóvsky pochod. (okres).

Tu sú znamenité, Forró, Siksó, p. mestečká, majú veľké a úrodné polia, také aj vinice. Blízko Siksóva bola 1849. r. bitka.

e. Čerchátsky pochod. (okres).

V ňom sú znamenité: Mezjev, (Mezzenzót) banské mesto so železnými baňami a hámrami. Obyvatele sú nemci

a maďari veľmi pracoviti; kujú roz-kožto; vidly, motyki a t. d. Oni sú o-praveť. Jasov, pin. v krásnej dolibývaním prepositury premouštratskylístárů (archív). Pri Jasove sú bane a bane na marmor. Moldava, (S-rolnici a vela remeslníkov; tu pra-horách rozličný marmor. Fáj, d. z-familia Fáj.

Tento familia predkové menovali-tari pri Sajove premohli uhrov a IVho-jeden Rugacs dal svojho koňa kráľovi-prateľom do oca sa postavil. Toho Ruga-nebali, a když potom ktosi k nemu sa-júc volal po uherský: faj, faj; to jest:boznal, daroval jeho deťom zeme a preim

V. SLOBODNÉ KRÁLOVSKÉ

V abaujskej stolici je ešte aj j-mesto: Košice. Takéto mesto ne-nost stolicnú. Ono sa samo ridi, a n-Hlavní sú v slobodných kráľovských-iš páu, mešťauosta (konzul, polgár-magistrat) a mestické povereníctvo.

Košice sú slobodné kráľovsk-na de. Tu je 22000 obyvateľov. Oni sú maďari, slováci a nemci. T-seminaria, vysoké školy, totižto: prá-um, reálka, pripravovňa (preparand-licuá, pokladuá, a vojenská vrehnosť-dzi ktorými výbörný je starodávný-tickom style, okolo 1320ho r. bud-prekrásne oblakové obrazy, uťešený-mi obrazmi. Jiné náboženstva tiež ma-domy. Tu sú fabriky na krochmal, c-kno), olej, spiritus, na masiny, na p-hori). Je tu divadlo (theater). Ulice-veľké jarmarky a handel, zeleznica-sa vinice

aujskej 5; košický, füzér-
tský. Okrem týchto je tu
o: Košice.

AUSKEJ STOLICE.

e 26).

(okres)

té: A ba-Ujvár, d. na
ámek (hrad), ktorý A ba
o vzala stolica své meno.
alaný. Salánc p. m. s
a na prikrom vrchu
5 stolice vidno. Roz-
se, tu bojoval v 1312 r.
rálovi Robert Káro-
ce (Ránk) d. má kva-

(okres)

p. m. má vinice, dobrú
; na susednej hore rozva-
žil Štefan Károlyi.
, ktoré potom krajinský
ačiť. Nedaleko Ginca, na
rý zámek Regeč. Hej-
biskupa košického. F oň
fabrika na fajné mlynské
m. má dobré vína; tu je
ej skale rozvalina zámka
víniciami. Telki-Baúa.
o, včul sú ešte na zezezo.

ksá, p. mestečká, majú
ce. Blízko Siksova bola

(okres).

j ev, (Mezzenzöl) banské
ami. Obyvatele sú nemci

a maďari veľmi pracoviti; kupujú rozličné železné nástroje, ja-
kožto: vidly, motyki a t. d. Oni sú chýreční cesty-a studna-
praveí. Jasov, pm. v krásnej doline s pekným kostelom a
bývaním prepositury premonštratských. Tu je aj vieryhodná
história (archív). Pri Jasove sú bane železné, železo- topáreň
a bane na marmor. Moldava, (Sepsi) p. m. v ňom bývajú
rolníci a veľa remeslníkov; tu pravja obzvláštné guby. V
horách rozličný marmor. Fáj, d. z nej pochádza starodávna
familia Fáj.

Táto familia predkové menovali sa Rugacsami. Kdýž ta-
tari pri Sajove premošli uhrov a IVho Belu kráľa prenasledovali,
jeden Rugacs dal svojho koňa kráľovi a sám prenasledujúcim ne-
práteľom do oca sa postavil. Toho Rugacs a tatari poraneneho ležet
nehali, a kdýž potom ktosi k nemu sa priblížil, on rany své ukazu-
júc volal po uherský: faj, faj; tojest: boli, boli: To kdýž sa kráľ
dozval, daroval jeho deťom zeme a premenil jich meno na: Fay.

V. SLOBODNÉ KRÁLOVSKÉ MESTO.

V abanjskej stolici je ešte aj jedno slobodné, kráľovské
mesto: Košice. Takéto mesto neprislúcha pod právomoc-
nosť stoličnú. Ono sa samo rídi, a má svú vlastnú vrchnosť.
Hlavní sú v slobodných kráľovských mestách: mestický fō-
i špán, mešťanosta (konzul, polgármester), úrad senatorský
(magistrat) a mestické povereníctvo.

Košice sú slobodné kráľovské mesto. Ležia pri He-
rade. Tu je 22000 obyvateľov, rozličného náboženstva.
Oni sú maďari, slováci a nemci. Tu býva kat. biskup, jest
seminaria, vysoké školy, totižto: právna akademia, gymnasi-
um, reálka, pripravovňa (preparandia). Tu je všelijaká sto-
licená, pokladná, a vojenská vrchnosť: Prekrásne kostely, me-
dzi ktorými výborný je starodávny kostel sv. Alžbety v go-
tickom style, okolo 1320ho r. budovaný. Sú v ňom patrné
prekrásne oblakové obrazy, utešený hlavný oltár s chýrečnými
obrazmi. Jiné náboženstva tiež majú tu pekné modlitebné
domy. Tu sú fabriky na krochmal, cigari, cukor, postav (sú-
kno), olej, spiritus, na mašiny, na plyn (gás, co v lampách
bori). Je tu divadlo (theater). Ulice sú pekné, domy krásne,
veľké jarmarky a handel, železnica; pri Košicách začínajú
sa vinice

t k a. Když na krajinu tatari uderili
boly, ale ponevadž košicani utrapeni
dobřej pomoci boli, on jim dal pravo
V. S t e f a n (1270. r. vyzdvihnul
mesta. Mathias kral znamenitými pra-
pými dovolil jim pravo pemažy biť.
I. cisarsko-kralovska familia v Kosi-
Kosicach byly dva bitky, v kterých
a. (Vidz tablicke pod č. 1.)

OLICA. (kerület, distrikt).

ej ležiacie, stolice tvoria jednu
asej krajine Tisa a Dunaj delia
štyry, totižto: pred tiskú,
kú, z á d u n a j s k ú. Okrem
ha ešte aj Sed mohradsk'o

sv. padne od nas Tisa? Dunaj? —
ak padnú?

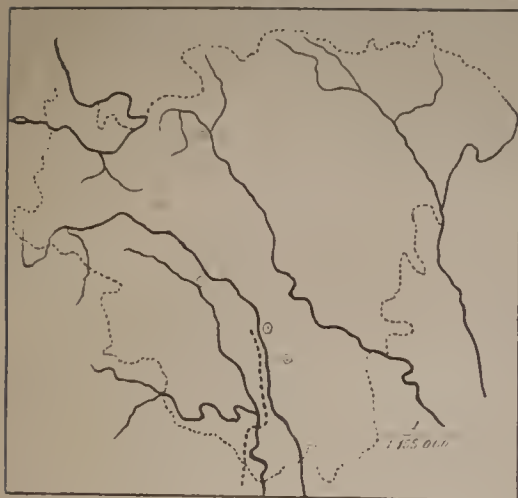
SKÁ OKOLICA.

sú:
sidlo Košice (Kassa)
Miskovec (Miskolc)
Jager (Eger)
Rimavská-Sobota (Ri-
maszombat)
Torna, (Torna)
Levoča (Lőcse)
Prešov (Eperies)
Ujhely (Sátor-alja-Ujhely)
Ungvár (Ungvár)
Beregzás (Beregzász)
va výsadné menšie okresy, to-

Abaujská Stolica. CZ

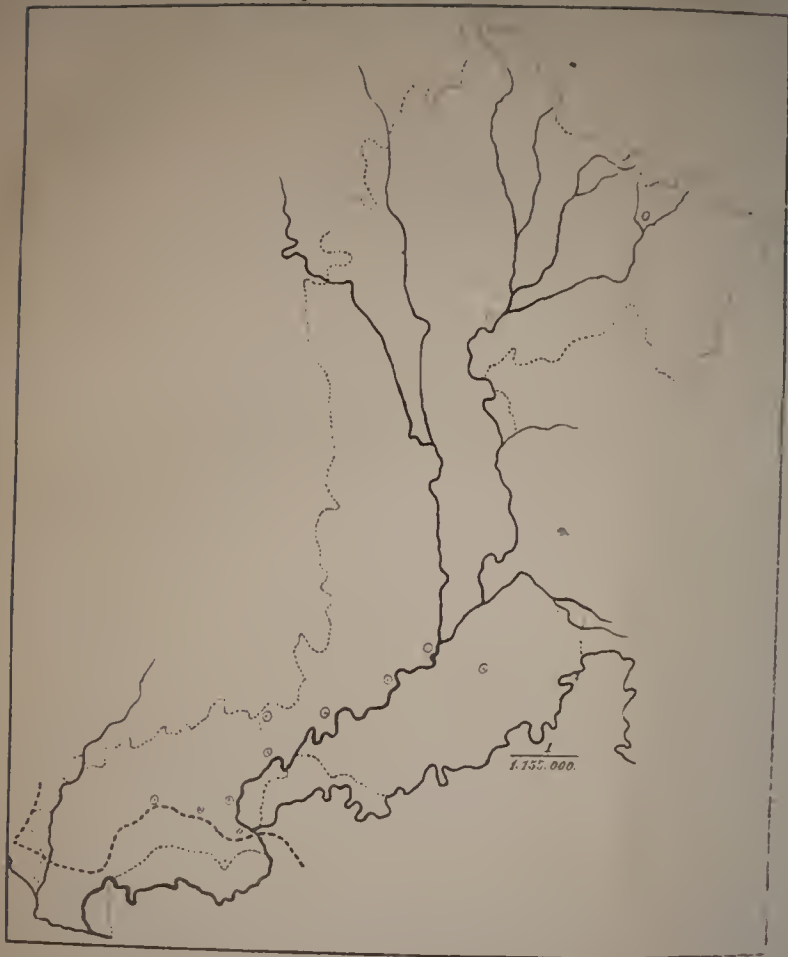
Šarisská Stolica CZ

Spišská Stolica. *C. L.*

Zemplinská Stolica. *Čist. I*

Predtisská Okolice. C. II

Uděl. bei Karl Wette. n. Kacelnat.

Dejepravná pamiatka. Kedyž na krajinní tatari uderili Košice len dva novelké dedinky byly, ale ponevadž košičani utrapenému králi IV. Beloovi na debrój pomoci boli, on jim dal pravo mestické v 1241. roku. Jeho syn V. Stefan (1270 r. vyzdvihnul Košice na hodnosť královského mesta. Mathias kral znamenitými pravami ozdobil Košice, medzi jiným dozvolil jim pravo penazy biť. Kedyž I. Napoleon Viednu vydobil, cisársko-královská familia v Košicích bývala. V 1847/8 r. pri Košicích byly dva bitky, v ktorých cisárske zvíťazili.

Tu vykreslime nasu stolicu, (Vidz ona tabličke pod č. I.)

VI. KRAJINSKÁ OKOLICA. (kerület, distrikt).

Nekela, jedna pri druhej ležiace, stolice tvoria jednu krajinskú okolicu. V našej krajine Tisa a Dunaj delia okolice. Máme takých okolic štyry, totižto: predtisskú, zátisskú, pred dunajskú, zádunajskú. Okrem týchto ku našej krajine prislúcha ešte aj Sedmohradsko jako piatá okolica.

Úlohy. Na ktorú stránku sv. padne od nás Tisa? Dunaj? — Ktoré sú nám susedné stolice, a jak padnú?

VII. PREDTISSKÁ OKOLICA.

obsahuje v sebe 10 stolice. Té sú:

1. abaujská (abauj).... a jej sídlo Košice (Kassa)
2. borsódská (borsod) Miskovec (Miskolc)
3. hevešská (heves) Jager (Eger)
4. gemerská (gömör) Rimavská-Sobota (Rimaszombat)
5. tornanská (torna) Torna, (Torna)
6. spišská (Szepes) Levoča (Lőcse)
7. sárišská (sáros) Prešov (Eperies)
8. zemplinská (zemplén) Ujhely (Sátor-alja-Ujhely)
9. ungská (ung) Ungvár (Ungvár)
10. beregská (bereg) Beregszász (Beregszász)

V tejto okolicy sú ešte dva výsadné menšie okresy, totižto.

- a) Veľká Kumania
- b) „ Jazygia.

Abaujská

VIII. PREDTISSKEJ OKOLICI PODoba A PRÍRO- DZENÉ VLASTNOSTI.

Táto okolica je z väčšej časti hornatá, skoro na nej celej rozprestierajú sa vrchy a pohorie karpatské. Ony sú najvyššie v spisskej stolici a tu volajú sa Tatrami. Najvyššie jejich konciare sú: vrch gerlachovský (8375'), lomnica (8328'), vysoká (8340'), kriváň (7884'). Tých previelikých horiská vypínajú sa až ku chmáram a sú neúrodne hola a skaliská. Menšie ale jejich pohorie sú krásnymi lesmi ozdobené a v lone svom skrývajú striebro, zlato, meď, železo a jiné potrebné rudy. Na poludnejších jejich horách rodí sa dobré vino, aj toto chýrečné tokajské. Doliny a rovnie sú dosť úrodné. Rodí sa tu rozličné zrnivo, krumple, konopá, ľan, dobrá ovoc a iné.

Tisa je hlavný potok predtisskej okolici po pri ktorej z poludnej stránky tečie. Tisa vyteká z Karpatov a sice z dvoch pramenov. Pri Veľkom Sĺlloši vyjde z hôrneho kraja, začína pomaly tečť, mútnou byť a tečie v tisíc a tisíc zákrutov, dokial sa pri Titeli do Dunaja nevráti. V zime a na jar veľaraz vystúpi po nad brehy a veľkú povodeň spôsobuje. Okolo Tisy je veľa mlák a močiarov. Ona je zo 190 mil dľhá. Od Vášároš-Námeňa parné šíty (parolode) plávajú na nej. Prádtým chovala mnoho rýb, od kedy ale parolode po nej chodia, a jej brehy opravajú, ryby sa umenšily. Do Tisy vlievajú sa predtisské potoky: Bodrog, Šajó, Hernád, Latorec, Ung, Zádva (Zagyva) a iné. Tu len jediny Poprad tečie von z krajiny.

Teraz vykresľme obraz predtisskej okolice, tak jako sme vykresľili abaujskú stolicu. — Každú stolicu poznacime osobným číslom, abaujskú s 1m. — Teraz povedzte od abaujskej jako ležia všetko te stolice. Ukazte i s rukou. Kde leži spisska, sariška a t. d.

Konec vzornej lekcije.

A. PREDTISSKEJ OKOLICI 10 STOLICE.

1. Abanjská (vidz na strane 27)

2. Borsodská stolica od poludňa susedná je s abanjskou, ona je požehnaná všelijakými dary božskými. Tu sú hory, Bikk nazvané, bohatými lesy a výmecní ozdobené. V lóne týchto hôr sú bane na železo, kamenné uhlie, a jiné potrebné nerosty. Doliny a rovnie sú veľmi úrodné. Potoky: Bodva, Šajó. Rozs: 610 m. Obyv: 195000. Maďari, slováci.

Zu. m. Miskovec (Miskolcz) korunské mesto pri Šajove a železnici. Ma kat. a kalv. gymnasium, peknú kalváriu, stolčný dom divadlo, vinice, veľký handel. V 241m. r. bolo ono sárz tatarov zničeno. Dióšdjer (Diosgyör) pm. Krásne leží, ma chýrečné hamre, železo-topareň, sklenenú hutu, papirovú fabriku, v borach železo, kamenné uhlie. Ónoda, p. m. so starým zámkom v ktorom 1707m. r. bola tá nešťastná dieťa, na ktorej turčianski p. slanci Melcher Rakovsky a Kristof Okolicanyi, preto, že sa žádali s Im Jozsefom, kráľom sjednať, zmordovaní boli. Blízko Ónoda je púšť Mohy pri Šajove, tu bola v 1241m. r. tá nešťastná bitka s tatarmi, v ktorej uhri porazení boli a následkom toho celá krajina spústosená. Mezökövesd, p. m. ma veľké roľníctvo a veľké trhy a jarmarky. Tarkant, má marmorové bane. Edelény, pri Bodve, s veľkou cukro-fabrikou a pekným kaštelom Coburgovým. Sendrő, p. m. ma rozvalinu st. zanku. Tu pobil Bašta turkov a Becskalyo.

3. Hevešská stolica spojená je s vnútro-solnocko-ou. Tejto stolice poľnocnou stránku pohorie Mátra prikrýva. Na výšinách sú krásne lesy a na teplejších úbočiach dobré vinice. V horách všelijaké rudy a kamenné uhlie. Poludnejsia časťka je rovná a požehnaná, rodia sa tu vseliké zrnivá a chutné dyne. Potoky: Tisa, Zádva, (Zagyva), Rozs: 1140 m. Obyv. 333000. Najviac maďari.

Zu. m. Jager (Eger) sídlo kat. arcibiskupa s prekrásnym kostelom, seminariou, učiteľskou pripravovňou. Tu je aj jedno skvostné budovisko školské (Lyceum) a hvezdareň: starodávny zamek, a na ňom kalvaria. Tento zamek a mesto slavno, chránil Stefan Dobó 1552m. roku, so 2523 uhrami proti 180.000 turkov nad ktorými zvíťazil; jagerské ženy tiež pomáhaly bojovať proti neprotelom. Pri Jageri rostele svetochýrne červené vino. Verpelét s dobrým dohanom. Visonta s dobrým vinom. Solnok, pri Tise a Zádve, ma gymnasium a solný úrad. Tu bol predtým aj pevný zamek, v tureckých voj-
nách, tože zamek Achmet a Ali baswe odbrali od Vavruca Nya-

ryho, ktorého vojsťvo zanechalo utklo. Ma
Hacvan s veľkým palacom a kostelom p
okolici chutné dyne, rodia sa, Diódes
dobré vino, veľký handel. Parád, pri M
fabriky na sklo a kramsku sol. (Alaun)

4. Gémerská stolica s malými
na západe vysoké hory, na východe
úrodné doliny. Najvyššia hora je tu
tejto hory majú zriedkavé potoky: Hru
Šajó. V horách bohaté bane. Much
ovoci a mádu. Národ veľké kupectva
Obyv: 173000. Maďari, slováci, nem

Zu. m. Ružnava (Rozsnyó), bisku
vysoké hory, sídlo kat. biskupa, ma gymn
perellan a vyrabianie škôr. Chýrečný je
Dobšina, banské mesto, ma bohaté
obzvlastne na med, žije striebro a asbest
raňi, (Muranyalja) so starodávny zámkom
jeden čas svata koruna uherska. Tu su aj
sklenená huta a t. d. Rimavská s stol
stolčným domom. Tisovec (Tiszec) ma
piren, tu sa nachodí aj magnetový železný

5. Tornanská stolica je naj
lie uhorských, leží ku západu od aba
časťky horúatá a jej západné a polud
najvíce z holých vápenných skalísk,
jaskyne skrývajú. Doliny sú úrodné.
23.000. Maďari, slováci.

Zu. m. Torna, p. m. s pekným s
lom gróf Keglevicha, pri ňom veľký rybn
nezmrzne. Ma známe jarmarky. Nad
starého zanku, ktorá na ďaleko je viditeľn
tari jaskyna (brloch) Lednice, v ktorej v
da zámec. Dornó, d. s veľkými banami
ďaleko svetelým jaskynám Aggtelek,
horama na mile sa roztahje a v nej z kv
podoby viditeľne sú.

6. Spišská stolica je veľmi
najneúrodnejšia časť predtisskej okoli
dnie Karpaty, Tatry nazvané svoje
ram sáhajúce konciare; medzi tými
chovský, lomnický, a Krivá
divých vrchov otvára sa tu jedna jed
stolica vysoko leží, preto jej podnuli

poludňa susedná je s
jakými dary božskými.
ými lesy a vinicami oz-
ne na zezezo, kamenné
oliny a rovnie sú veľmi
61□ m. Obyv: 195000.

erunské mesto pri Šaja o v
eknú kalvariú, stoličný dom
r bolo ono skrz tatarov
Krasne leží, ma chýrečné
irovu fabriku, v horách ze-
starým zámkom v ktorom
orej turčianski pánoci Mel-
sa žiadali s Im Jozefom.
Opoda je púť Mohy pri
bitka s tatarmi, v ktorej
kráľovna spustosená. Me z ô-
lke trhy a jarmarky. Tara-
pri Bodve, s veľkou cukro-
u. S e n d r ô, p. m. ma ro-
v a Beeskaylo.

je s vnútro-solnoc-
ku pohorie Mátra pri-
y a na teplejších úbo-
eljaké rudy a kamenné
á a požehnaná, rodia sa
Potoky: Tisa, Zádva,
33000. Najviac maďari.

t arcibiskupa s krásnym
yhou. Tu je aj veľko skvost-
arch, starožitný zámok, a na
lavne, chránil Stelau Dobo-
1000 turkov nad starými zvi-
zat proti nepriateľom. Pri Ja-
erpelet s dobrým domom.
pri Tise a Zádve, ma gymná-
pový zámok, v tureckých voj-
e d brau od Vavruca Nya-

ryho, ktorého vojstvo zanechalo a utieklo. Me z ô-Tur s gymnaziomom.
Hatyen s veľkým palacom a kostelom prepostským, tu a na celej
okolici chutne dyne rodia sa. Bindeš (Gyöngös) ma gymnasium,
dobro vma, veľký handel. Parád, pri Matre, ma znamenitú kúpeľ,
fabriky na sklo a kramsku sol. (Akau)

4. G e m e r s k á stolica s malým Hontom spojená, má
na západe vysoké hory, na východe a poludni ale krásne,
urodné doliny. Najvyššia hora je tu kráľovská hoľa. Okolo
tejto hory majú zriedkavé potoky: Hron (Garam), Hernad a
Sajó. V horách bohaté bane. Mucho je v tej stolici obilia,
ovoci a mádu. Národ veľké kupectva provadi. Rozs: 72□m.
Obyv: 173000. Maďari, slováci, nemci.

Zn. m. Ružnava (Rozsnyó), biskupské mesto, pekne leží pri
vysoké hore, sídlo kat. biskupa, má gymnasium, papireň, fabriky na
porcelan a vyrabianie škôr. Chýrečný je mád a vosk ružnavský.
Dobšina, banské mesto, ma bohaté bane na všelijakú rudu,
obzvlastne na meď, živé striebro a asbest (kamenný lan). Po d m u-
ra ni, (Murányalja) so starodávnym zámkom, v ňom sa zachovávala
jeden čas svätá koruna uherská. Tu sú aj znamenité hamre, topareň,
sklenená buta a t. d. Rimavská-sobota (Rimaszombat), so
stoličným domom. Tisovec (Tiszolc) má mnoho ovoci, kupectva, pa-
pireň, tu sa nachodí aj magnetový železný kameň.

5. T o r n a n s k á stolica je najmenšia zo všetkých sto-
lic uhorských, leží ku západu od abaujskej. Ona je z väčšej
časti horistá a jej západné a poludnejšie hory pozostávajú
najvíce z holých vápenných skalísk, ktoré v lône svím veľké
jaskyne skrývajú. Doliny sú úrodné. Rozs: 11 m. Obyv;
23.000. Maďari, slováci.

Zn. m. Torna, p. m. s pekným stoličným domom a kaštel-
lom gróf Keglevicha, pri ňom veľký rybník, v ktorom voda nikdy
nezmrzne. Ma znamenite jarmarky. Nad mestom pekna rozvalina
starého zámku, ktorá na daleko je viditeľná. Silice, d. v jej cho-
tári jaskyna (brloch) Lednice, v ktorej v zime je teplo a v leto vo-
da zamrzne. D e r n ô, d. s veľkými hamrami. J o š a f ô, d. tu je ne-
ďaleko svetochýrná jaskyna Aggtelek, aueb Baradla, čo pod
hórana na mile sa rozširujú a v nej z kvapkového kameňa rozličné
podoby viditeľné sú.

6. S p i š s k á stolica je veľmi horistá. Ona je azdá
najneúrodnejšia časť predtisskej okolice. Tu vystrčujú stre-
dné Karpaty, T a t r y nazvané svoje najvyššie, až ku chmá-
ram sáhajíce končiare: medzi tými najvyššie sú gerla-
chovský, lomnický, a Kriváň. U prostred tých
divých vrchov otvára sa tu jedna jedinka rovinina. Celá tá
stolica vysoko leží, preto jej podnebie je chladné. Vysoké

Tatary sú hole skalkiská medzi ktorými aj na 6000' vysoko nájdú sa nesmierne hlboké jezerá (morské oka). Tatranské nižšie hory sú divno krásnymi lesy ozdobené (najviac jedly, smrek, javore a t. d.), hory v lone svin krýjú striebro, zlato, meď, železo a iné kovné rudy. Najdú sa aj drahé kamene: topasy a smaragdy. Nedostatek úrody nahrádzuje tu Boh jinými darmi. Nedostatek žita vynahrádzuje výborný brach, ktorý po celej krajine rádi kupia: Rodi sa tiež tatárka, krumple, ľan, konopá, dobrá ovoc, oves, jarec a trošku pšenici. Lúky a pašé sú tu bujné, na nich sa pašé dobre chovaný statok. Lúd je schopný, pilný, preto zriedka kedy trpí nedostatok. Potoky: Poprad, Hernad, Dunajec. Rozs: 63 m. Obyv: 175.000. Slováci, nemci, maďari.

35. m. **L e v o č a** (Lösch) sl. kr. m. sídlo stolice, má staro-
hlavný kat. kostel a v ňom chýrebný veľký organ. Levoča mala sa-
ma prvú hodinu na turni vaze! Tu je este gymnasium a luther-
anská stredná škola. Hrabušice, s veľkými lesmi a baňami.
Blízko Hrabušice je tá veľká skala (lapis refugii), na ktorej sú spíské
susi pred tatarmi skryli. Kesmarok, sl. kr. m. má pekné čisté
ánie, Tokolyňho starý zámok, starý drevený lutheranský kostel, gym-
nasium veľkú fabriku na prádenie a tkanie. Teplíče so známe-
nou kúpeľou. Šmekš, pod Tatrami krásne ležiaca kúpeľ. S u l i n,
ma dobrú krásnu (kyslú) vodu. S m o l n i k, b. m. s bohatými ba-
ňami a cementovú vodu (malta) čo zezeľo zožre a miesto neho med
nasadí. Tu sú aj vysoké baniské úrady. Na Smolniku predtým penia-
ze bili. G e l n i c a, b. m. s bohatými baňami medenými. K r o m-
p a c h y, b. m. tu sú medné a železné baňe, zezeľo-topárne a fa-
briky na vsiakaje nástroje. N o d a l e k o K r o m p a c h Slovinci d. s mede-
nými baňami a topaňou: K l u k n a v a pri Hornade, tu v topárne
srebro a zlato lucia. S v e d l e r a V a g e n d r i s s o l s mede-
nými baňami.

V tejto stolici sú aj 16 spišské mestá, ktoré súvú vlastnú správu majú, pod právomocnosť stolícnu neprislúchajú. Z nich trinásť Zigmund kráľ v 1412m r. za 155.400 dukaty zastavil poliakom, ale 1722ho roku navrátili sa ku korune uhorskej.

Te mestá sú: Novoves, (Jgľö) s pekným kostolom a ba-
nami na žive striebro, zelezo, meď, antimonium. Novaves je sídlo
tých 16 miest. Podhrad (Szepes-Varalja) leží medzi dvoma ho-
rami; na juhu je rozvalina spíského zámku, na druhej strane
upravená kapitulá a sedlo biskupské s pekným kostolom, ktorý 111.
Rok kráľ v 1135m r. vybudoval. V Podhradí je aj spít. (monastier)
miersrdných mníchov. Neďaleko je hora Braňisko, znaná pre vi-
stozvoť uhrov v 1849m roku.

K tým 16 mestom počítajú sa: Vlkasobota, Straž, Ruskynov, Moňhard, Mateovce, Poprad aund, Lublava, (Lubló) Gnezda,

7. Šarišská stolica je súčasťou a horuťatá. Má ova krásne doliny. Táto posledná je dobre úrodná. Poľnohospodárstvo obrovské, tá tehda drevo je nebie je trošku chladné a polia sú činy úrodné len pri najväčšej usilovnosti predca zbytočne sa rodi. Šarišská stolica na sol a kvasné (kyslá) nad, Poprad, Toris, Topľan. (Obyv.: 176 000. Slováci, nemci.)

Zn. m. P r e s o v, (Eperjes) sl. k. a stodice, tu je gymnasium, evangelický st. divadlo, arotný dom, spertníka, v adza veľké kupectvo so žitom, drevenými, Stúdiuena voda je tu nadobra, p. Presov ľuď v krásno otvorenej doline dva rozvalené zamky, na šarišský a kapu eno mesto, východne od veľikých solivá solnú baniu a vykopávali krasnu sol, po ed sa roztopila, preto teraz slanu vodu hujú a z nej vyparujú valenol sol. V so poldrahé kamene: olivín, pol-qual, opal- lezný kameň. Červenica (Vorosvass) drahe opály. Opaly so drahe kamene: bi ligotavé a prezracné; v tej celej stránke nachádzajú. Veľký šariš (Nagy-Sáros) v ktorom II. František Rakoezy býval, do vazeuia odviedli. Lipovec, na vlnu znamenitý kupol so 14 zriedkami kvasne sna dolina, co ju uhorským Srajcom vo sl. kr. m. ma gymnasium, papierob, pekreční tkaci Sobinov bol pod Zigumund vnený. V 1684m r. Sobiesky, kďyž Vi pri Solinve vo vojsvom presl. Lipja menite pily a jarmarky. Plavec (Pales) starým znikom. Bard i j o v (Bartfa) d davne mesto, zda sa z rínských es v y a mstevý dom ratus a listník v y u jine j mntne v ci. Blisko ma tu je sv. t d i j o v, od tatárov zvaný, ný, bol n rok v y b u d e n ý. Cigelska d. m. v y b o r

ými aj na 6000' vysoko
morského oka). Tatranské
ozdobené (najvíce jedly,
ne svým kryjú stříbro,
Najdu sa aj drabé ka-
tek úrody nahradzuje tu
vynahradzuje výborný
pípa: Rodisa tiež tatárka,
ves, jarec a trošku pse-
níchž sa paše dobre cho-
preto zriedka kedy trpi
Hernad, Dunajec.
ci, nemci, maďari.

m sídlo stolice, má staro-
ký organ. Levoča má sa-
este gymnasiu a luther-
velkými lesmi a haurami.
etuga, na ktorej sa spíské
sl. kr. m. má pekne čistú
ý lutheranský kostel, gym-
nie. Teplie so zname-
ne ležiaca kúpeľ. Súlin,
ik, h. m. s bohatými ba-
zožre a miesto neho med
Smolniku predtým penia-
bami medenými. Krom-
hamre, zeleso-toparne a fa-
mpach Slovinky d. s mede-
pri Hernade, tu v toparne
agendrissels mede-

m stá, ktoré svú vlastnú
stoličnú neprislúchajú. Z
u r. za 155.400 dukaty
u navrátili sa ku korune

o) pokrýva kostolom a ba-
čím omu. Novave je sídlo
araj bži m. lzi dvoima ho-
zuu, na druhej marín
pým kostolom. 111.
le je aj 11. (menenica)
Brauko, znamenitá pre vi-

K tým 16 mestom patria sa: Vlachy (Sz-Olci), Spiš-
Košobota, Stráže, Ruskyňovce, Lubica, (Hidiz)
Moňhard, Mateovec, Poprad, Felka, Bela, Du-
cand, Lublava, (Lublo) Guezda, Podolin.

7. Šarišská stolica je susedná s Halicou (s Gali-
tion) a horutá. Má ona krásne doliny: toplanskú a torisskú.
Táto posledná je dobre úrodná. Poľnočná stránka stolice je
lesmy obvenená, tu tehda drevo je znamenitý poklad; pod-
nebie je trošku chladné a polia sú kamennisté; z tejto prí-
činy národ len pri najväčšej usilovnosti môže vyžiť, dobrej
ovoci predca zbytočne sa rodí. Šarišský národ s drevom, s
deskami a šindlom znamenité kupectvo sprevádza. Bohatá je
šarišská stolica na sol a kvasné (kyslé) vody. Potoky: Her-
nad, Poprad, Torisa, Topla, Ondava. Rozs: 66
m. Obyv: 176.000. Slováci, nemci, maďari.

Za. m. Prešov, (Eperjes) sl. kr. m. sídlo biskupa gr. kat.
a stolice; tu je gymnasiu, evangelický lyceum, franciskanský kla-
stor, divadlo, sirotný dom, spornelňa (sparkassa). V Presove sa pre-
váža veľké kupectvo so žitom, dreveným tovarom, platnom a sko-
rami. Stalniána voda je tu nedobrá, preto ľud pije kvasnú (kyslú).
Prešov leží v krásno otvorenej doline pri Torise a má výhľad na
dva rozvalené zámky, na šarišský a kapušanský. Soovar, starodáv-
ne mesto, výchyne od veľkých solivárov. Tu v 1572m r. otvorili
solnú baňu a vykopávali krušnú sol, potom voda uderila do nej a
sol sa roztopila, preto teraz slanú vodu, v skôrených vedrách vyta-
hujú a z nej vyparujú varenú sol. V šoovských horách najdu sa
poldrahé kamene: olivin, pol-opál, opál-jaspis, amethyst, tak tiež ze-
lezný kameň. Červenica (Vorösvágás) d. tu v horách sú bane na
drahé opaly. Opaly sú drahé kamene bieložltej farby, veľmi krásne
ligotavé a prezračné: v tej celej stránke sveta len okolo Červenici sa
nachádzajú. Veľký-Šariš (Nagy-Sáros), tu je ten rozvalený zámek,
v ktorom II. František Rakoczy býval, tu ho v 1701m r. ulapili a
do väzenia odvedli. Lipovec, na veľmi peknom borhom kráji, má
znamenitú kúpeľ so 14 zriedkami kvasnej vody. Tu blízko je tá krá-
sná dolina, čo ju uhorským Švajcom volajú. Sobinov (kis-Szeben)
sl. kr. m. má gymnasiu, papieren, pekný kostel; obyvateli sú chy-
reční tkáci. Sobinov bol pod Zigmundom v 14.6m r. muros upe-
vnený. V 1681m r. Sobiesky, když Viednu na pomoc pospíchal po
pri Šobinove z vojstvom prešol. Lipjani (Héthars) p. m. má zna-
menité pily a jarmarky. Plavec (Palocsa) p. m. pri Poprade s pekyn
starým zankom. Bardijov (Bartfa) sl. kr. m. pri Topli, veľmi staro-
dávne mesto, azdá ešte z rímskych časov. Má znamenitý gothický kostel,
a mestický dom (ratusa) v listárni pamätihodné starodávne písma a
iné pamätne veci. Blízko mesta je svetochýrna bardijovská kúpeľ. Bar-
dijov, od tatarov zynivočený, bol na rozkaz I. Karola v 1320m r. znovu
vybudovaný. Cigelka, d. má výbornu liečnú vodu. Zboro, pu. tu

su dva veľké kostoly a pri jednom z nich stoja 100 lipy. Tu na hore bol predtým pevný zamek. V Zborove často býval Georg Rakoczy a listy svoje tak podpisoval: „Dano pod sto lipami“ (Datum sub centum tilis).

Dejepisná pamiatka. Prešov ma pamiatku na dej. On je pevne ešte pred príchodom maďarov vybudovaný a v 1250 m r už znamenité kupectvo sa tu provadilo. I. Ladvík v 1571 m r. murom ho opevnil. V Tokolyiho búrkach Prešov v 1681 m r. mnoho trpel Tokolyi tu bol pobitý. V 1689 m r. úkrutný Karaffa trápil mestanov. (prešovská jatka). V 1702 m r. Rakoczy bojoval pri Prešove.

8. Zemplinská stolica láhne od Galicie až po borsodskú. Polnočná zemplinská je vrchovitá a lesnatá, poľudnejšia ale prekrásna a požeľhnaná roveň, obzvláštne v Medzi-Bodroči (Bodrogköz), len že tu často vody povylevajú. V zemplinskej sú té 6 mile dlhé hôry: Héd-a-lja (Hegyalja) na ktorých sa to, na celom svete najlepšie sladké víno tokajské rodí. Medzi-Bodroč je 6 mile dlhý polostrov, medzi Bodrogom a Tison. Všetko co len kolívek v uhorskej krajine sa urodí, urodí sa aj v zemplinskej stolici. Potoky: Tisa, potom Topľa, Ondava, Laborec, Latoroc, Ung, a kde sa vjedno vlejú: Bodrog. Rozs: 108 □ m. Obyv. 293000 Maďari, slováci, nemci.

Zn. m. Ujhely (Sator-alja-Ujhely) p. m. sídlo stolice, ma gymnasium, mnoho vína a znamenité obilné kupectvo. Tokaj. p. m. pri Tise a pod tým vrchom na ktorom sa to výborné víno rodí a ktorý je tu posledným vrchom tatranských hôr. Máď, Talja, Toléva, Tarcal, p. mestočka, všetky v dobrým vinom. Pri Tarcale v 1-19 m r. uhri pod Klapkom zvíťazili. Serenč, má rozvalinu zámku na tej horke, na ktorej — jak sa rozpráva — Arpad so svym narodom, když tu prišiel, odpočíval. Šaroš-potok (S. patak), ma výchylné kalvínské školy, veľkú knižnicu a pekný kaštel, co dakedy Rakoczynu prislúchal. Pri mestočku Zempline bol predtým zamek, co stolici meno dal. Leles, tu je prepostvo premonstratské a znamenita vieryhodná hstareň. Hume-n-ne (Homonna), na horom kroji pekne leží, tu sú solné sklady a veľké trhy. Blízko je rozvalina Bako. Stropko, pri Ondave s franciskanským kláštorom, a s jedným pathramým (päťuhľatým) zámkom. Vranov, (Varanó), pri Topli, má veľký kostol, co predtým Paulinov bol. Na susednej bore leží ten rozvalený cieľvajský zamek, kde dakedy cieľvstvom plní knihu ukazovali; preto aj dnes, keď neko nepravdu miluje, povedajú: „No! to je tiež do cieľvajskej knihy sčítané.“ Sínna, d. so železnými hramami.

9. Ungská stolica (Uzhorod) na východe od zemplinskej. Polnočná stránka je horňatá a lesnatá, poľudnej-

šia je roveň a veľmi požeľhnaná zeľeza; má vína, obilia a dobrej a Latoroc. Rozs: 53 □ m. Obyv. 100 000 (rusnáci).

Zn. m. Ungvár, p. m. sídlo rakockého; ma gymnasium; seminár; školy a kupectvo. Seredne, ma Nagy-Kapost ma úrodne polia a luky, úrodne mociaro a mláky. Sobrage, na Vénna, pod starodávnym zámkom. Otaľ nazvaný „Sninský kameň“, na vysokej merskej oku, v ktorom pstruchy žijú. Silný potok vyteka, co nilyny a pily žijú.

10. Beregská stolica je na ľavej stránke horňatá a lesnatá, ináč na ľavej stránke je poľudnejšia a lesnatá. Nížnia stránka je poľudnejšia. Tisa. Rozs: 67 □ m. Obyv. 100 000 (rusnáci, nemci).

Zn. m. Munkács (Munkacs) p. m. sídlo stolice, ma gymnasium, mnoho vína a znamenité obilné kupectvo. Tokaj. p. m. pri Tise a pod tým vrchom na ktorom sa to výborné víno rodí a ktorý je tu posledným vrchom tatranských hôr. Máď, Talja, Toléva, Tarcal, p. mestočka, všetky v dobrým vinom. Pri Tarcale v 1-19 m r. uhri pod Klapkom zvíťazili. Serenč, má rozvalinu zámku na tej horke, na ktorej — jak sa rozpráva — Arpad so svym narodom, když tu prišiel, odpočíval. Šaroš-potok (S. patak), ma výchylné kalvínské školy, veľkú knižnicu a pekný kaštel, co dakedy Rakoczynu prislúchal. Pri mestočku Zempline bol predtým zamek, co stolici meno dal. Leles, tu je prepostvo premonstratské a znamenita vieryhodná hstareň. Hume-n-ne (Homonna), na horom kroji pekne leží, tu sú solné sklady a veľké trhy. Blízko je rozvalina Bako. Stropko, pri Ondave s franciskanským kláštorom, a s jedným pathramým (päťuhľatým) zámkom. Vranov, (Varanó), pri Topli, má veľký kostol, co predtým Paulinov bol. Na susednej bore leží ten rozvalený cieľvajský zamek, kde dakedy cieľvstvom plní knihu ukazovali; preto aj dnes, keď neko nepravdu miluje, povedajú: „No! to je tiež do cieľvajskej knihy sčítané.“ Sínna, d. so železnými hramami.

11. Okres Jazygov (Jazyg) p. m. sídlo stolice, ma gymnasium, mnoho vína a znamenité obilné kupectvo. Tokaj. p. m. pri Tise a pod tým vrchom na ktorom sa to výborné víno rodí a ktorý je tu posledným vrchom tatranských hôr. Máď, Talja, Toléva, Tarcal, p. mestočka, všetky v dobrým vinom. Pri Tarcale v 1-19 m r. uhri pod Klapkom zvíťazili. Serenč, má rozvalinu zámku na tej horke, na ktorej — jak sa rozpráva — Arpad so svym narodom, když tu prišiel, odpočíval. Šaroš-potok (S. patak), ma výchylné kalvínské školy, veľkú knižnicu a pekný kaštel, co dakedy Rakoczynu prislúchal. Pri mestočku Zempline bol predtým zamek, co stolici meno dal. Leles, tu je prepostvo premonstratské a znamenita vieryhodná hstareň. Hume-n-ne (Homonna), na horom kroji pekne leží, tu sú solné sklady a veľké trhy. Blízko je rozvalina Bako. Stropko, pri Ondave s franciskanským kláštorom, a s jedným pathramým (päťuhľatým) zámkom. Vranov, (Varanó), pri Topli, má veľký kostol, co predtým Paulinov bol. Na susednej bore leží ten rozvalený cieľvajský zamek, kde dakedy cieľvstvom plní knihu ukazovali; preto aj dnes, keď neko nepravdu miluje, povedajú: „No! to je tiež do cieľvajskej knihy sčítané.“ Sínna, d. so železnými hramami.

Zn. m. Jászberény (Jaszhereny) p. m. sídlo stolice, ma gymnasium, mnoho vína a znamenité obilné kupectvo. Tokaj. p. m. pri Tise a pod tým vrchom na ktorom sa to výborné víno rodí a ktorý je tu posledným vrchom tatranských hôr. Máď, Talja, Toléva, Tarcal, p. mestočka, všetky v dobrým vinom. Pri Tarcale v 1-19 m r. uhri pod Klapkom zvíťazili. Serenč, má rozvalinu zámku na tej horke, na ktorej — jak sa rozpráva — Arpad so svym narodom, když tu prišiel, odpočíval. Šaroš-potok (S. patak), ma výchylné kalvínské školy, veľkú knižnicu a pekný kaštel, co dakedy Rakoczynu prislúchal. Pri mestočku Zempline bol predtým zamek, co stolici meno dal. Leles, tu je prepostvo premonstratské a znamenita vieryhodná hstareň. Hume-n-ne (Homonna), na horom kroji pekne leží, tu sú solné sklady a veľké trhy. Blízko je rozvalina Bako. Stropko, pri Ondave s franciskanským kláštorom, a s jedným pathramým (päťuhľatým) zámkom. Vranov, (Varanó), pri Topli, má veľký kostol, co predtým Paulinov bol. Na susednej bore leží ten rozvalený cieľvajský zamek, kde dakedy cieľvstvom plní knihu ukazovali; preto aj dnes, keď neko nepravdu miluje, povedajú: „No! to je tiež do cieľvajskej knihy sčítané.“ Sínna, d. so železnými hramami.

Dejepisná pamiatka. Vod pri Augsburgu.

stojá 100 lipy. Tu na hore
to býval Georg Rákoczy a
lipami" (Datum sub centum

ma pamätihodné dej. On
budovaný a v 125 m r už
dvik v 1574 m r. muru ho
1 m r. mnoho trpel. Tokoly
trajil mestanov, (presovsk
ove.

hne od Galicie až po
rchovitá a lesnatá, po
á roveň, obzvláštne v
že tu často vody po
ile dlhé hory: Heđ
na celom svete najlep
edzi-Bodroč je 6 mile
Tisou. Všetko co len
urodí sa aj v zemlin-
Topla. Ondava,
vde sa vjedno vlejú:
93000 Madari, slová-

p. m. sidlo stolice, ma
é kupectvo. Tokaj. p. m.
sa to výborné vino rodí a
kých hór. Mád, Talja,
v dobrým vinom. Pri Tar-
ni. Seredne, má rozvali-
sa rozpráva — Árpád s
aros-potok (S. patak),
en a pekný kaťel, co do-
Zem pline bol predtým
prepostvo premastratsky
une (Honenna), na hor-
a veľké trhy. Blzko je
s franciskanským klost-
em) zámkom. Vranov
predtým Paulinov bol. N.
zámek, kde dakeľy ceto-
preto aj dnes, keď sa
z do cievjskej knhy

) na východe od zemi-
tá a lesnatá, poludnei-

sta je roven a veľmi poženana. Má v horach striebra,
zeleza; má vina, obilia a dobrej ovoci. Potoky sú: Ung
a Latorce. Rozs: 53□m. Obyv: 130.000. Madári a
slováci (rusnáci).

Zn. m. Ungvár, p. m. sidlo stolice a gr. kat. biskupa
munkačského, ma gymnasiu: seminariu, zeleznu fabriku, veľke jar-
nary a kupectvo. Seredne, ma dobre vina. Veľky-Kapos
Nagy-Kaposi ma urodne polia a lúky, na nich sa nachadzajú ob-
rne mečiare a mlaky. Solvayec, ma výchytnú šablovu kupel.
Vinná, pod starodavným zámkom. Od Vinné na 1 míle zeme leží
tak nazvaný „Sninský kameň“, na vysokej hore, a na vrchu tohože
morske oko, v ktorom pstruchy žijú. Z tohoto morského oka taký
silný potok vyteka, co mlyný a pily ženie.

10. Beregská stolica je na polnočno-východnej
stránke hornatá a lesnatá, ináč neúrodná; má v hórach ze-
lezny kameň. Nižnia stránka je poženaná. Potoky: Lato-
rec, Tisa. Rozs: 67□m. Obyv: 160.000. Madári, slo-
váci (rusnáci), nemci.

Zn. m. Munkáčov (Munkacs) pri Latorci pekne leží, nad
mestom je jeden ruský kláštor; v Munkáči sú veľké fabriky na
kramku sol. Tu na vysokej skale je ten známenitý zámek, ktorý
Helena Zrinyi, proti cisárskym, za tri roky bránila, dokial ho na-
posledy Caprara v 1688 m roku neodobral. Dneš doň zavierajú sa
deudem zločinci. Beregsás, p. m. sidlo stolice, má dobré vina a
bane na mlynske kamene. Beregsás v predišlých časoch vela trpel
1616ho roku II. Georg Rákoczy s vojsťvom pomáhal Gustav Káro-
lovi králi švedskému proti poľiakom, ale nešťastlivo bojoval. Poľiaci
potom uderili pod vódom Lubomirským na beregsú stolicu, spálili
mesta, dediny, a oblehli Beregsás. Národ mestický uchytil sa v ko-
stole a kolo kostela, medzi múrami a tu bol všetek zmordovaný.
Solva a Polena, dediny, majú obzvláštne kvasné vody. Pod ho-
rani (Podhering) s chýrečnými fabrikami kramskej soli.

11. Okres Jazygov (Jászság), leží medzi he-
vešskou a peštianskou stolicami, je celkom úrodná rovinna.
Rozs: 19 □m. Obyv: 64.000. Madári.

Zn. m. Jásberén (Jászberény) pri Zaľve, hlavné mesto
jazygov spolu a kunov; tu je jejich sídelný dóm a listareň, v ktorej
ukážujú tak nazvanú Lehelovu rožnú trubu. Jásapati, Árok-
sallás, Jásladán, p. mesta s poženanými chotármi.

Dejepisná pamiatka. Vódea Lehel a nešťatlivá bitka
pri Augsburgu.

B. ZÁTISSEKÁ OKOLICA.

obsahuje v sebo 16 stolice. Tě sú:

1. marmarušská (marmaros) a jej sídlo Marmarus-Siget.
(Marm. Sziget).
2. ngočanská (ugocsa) Velký-Söllös
(Nagy-Szölles).
3. satmárska (szatmár) Velký-Károľ
(Nagy-Károly).
4. sabolčska (szaboľes) Velký-Kálló
(Nagy-Kálló).
5. biharská (bihar) Velký-Várad
(Nagy-Várad).
6. békéšská (békés) Dula (Gyula).
7. čongrádska (csongrád) Segvár (Szegevár).
8. aradská (arad) Arad (Arad).
9. čanádska (csanád) Makó (Makó).
10. zarádska (zaránd) Kőrösbaňa
(Kőrösbánya).
11. krasnánska (kraszna) Silád-Šomľó
(Szilágy-Somlyó).
12. strednia-solnocká (közép-szolnok) Ziláh. (Zilah).
13. kővársky kraj (kővár-vidéke) . . Berkes (Berkesz).
14. krašovská (krasó) Lugoš (Lugoš).
15. temešská (temes) Temešvár.
(Temesvár).
16. torontálska (torontál) Velký-Bečkerek
(Nagy-Bécskerek).

V zátisskej okolicí sú ešte 6 hajúcke mestá a
Velká-Kumania (Nagy Kúnság).

I. ZÁTISSEKJ OKOLICE POD VLASTNOS

Tejto okolice hlavný potok
potoky sú: Samos, trójný Kör
dnie tē tri vody dotékajú zo Sedmo
mešváru kauálom Bega provadí sa
Benzava, Karaš vlievajú sa
okolice sú: Karpata a Kralová
poslednia lúci zátisskú okolicu o
dnej zátisskej rozširuje sa vel
aúeb u horská dolnia. Ona
lesov má: preto obyvatelia pália
a kamenné uhlie. Tento ale nedost
ličným zrnivom, krásnymi koúmi
tej okolicí tiež striehra, zlata, m
Té dolnie kraje sú často navštív
suchoton.

II. ZÁTISSEKJ OKOLICE

1. Marmarušská stolica je
lesmi ozdobená, leu ua západe ko
V prevelikých jej lesách žijú divé s
srni a rozličné jiné zvieratá. V
všelijaké nerosty, obzvláštne na kr
né kristály a poldrahé kamene, j
topás, amethyst a jiné. Tu má T
kupectvo provadí s drevom a na
nátu. Rozs: 180 m. Obyv: 2200.

Zn. m Marmarus-Siget
sídlo stolice s veľkým soli-skladom. m
bohaté medené a železne baňe. toparne
nasék, m. tu sú te najbohatšie soli
kolo 500.000 centov soli vykopava. Hu
je tu aj rozvalina zámku. Šofálva, ma
mezo, d. tu sa sbierajú marmarusške

OKOLICA.

lice. Té sú:

- sidlo Marmarus-Siget.
(Marm. Sziget).
- Velký-Söllös
(Nagy-Szölles).
- Velký-Károľ
(Nagy-Károly).
- Velký-Kálló
(Nagy-Kálló).
- Velký-Várad
(Nagy-Várad).
- Dula (Gyula).
- Segvár (Szegevár).
- Arad (Arad).
- Makó (Makó).
- Körösbánya
(Körösbánya).
- Silád-Šomló
(Szilágy-Somlyó).
- Ziláh. (Ziláh).
- Berkes (Berkesz).
- Lugoš (Lugoš).
- Temešvár.
(Temesvár).
- Velký-Bečkerek
(Nagy-Becskekerek).
- ajúcke mestá a
y Kúnság).

I. ZÁTISSEJ OKOLICE PODOBA A PRIRODZENÉ VLASTNOSTI.

Tejto okolice hlavný potok je Tisa, a jej pobočné potoky sú: Samoš, trojný Köröš a Maróša. Posledne tie tri vody dotiekajú zo Sedmohradska. Bega, od Temesváru kanálom Bega provadí sa do Tisy. Potoky Temes, Benzava, Karaš vlievajú sa do Dunaja. — Hory tejto okolice sú: Karpaty a Kráľová Vyšina (Királyhágó). táto poslednia lúči zátisskú okolicu od sedmohradskej. Na strednej zátisskej rozširuje sa veľiká roveň uhorská, aňeb uhorská dolnia. Oua je veľmi úrodná, ale málo lesov má: preto obyvatelia pália slamu, kukuričanku. hnoj a kamenné uhlie. Tento ale nedostatok vynahradí sa im rozličným zrnivom, krásnymi koňmi a rožným dobytkom. Je v tej okolici tiež striebra, zlata, medi, soli a jiných nerosty. Té dolnie kraje sú často navštvívené s povodou a nekedy suchotou.

II. ZÁTISSEJ OKOLICE 16 STOLICE.

1. Marmarušská stolica je veľmi horúatá a krásnymi lesmi ozdobená, len na západe kolo Tisy má väčšiu rovinu. V prevelikých jej lesách žijú divé svine, medvedi, vlci, jelení, srni a rozličné jiné zvieratá. V hôrach sú bohaté bane na všelijaké nerosty, obzvláštne na krušnú sol. Najdú sa aj horné kristály a poldrahé kamene, jakožto: uhorský diamant, topás, amethyst a jiné. Tu má Tisa své žriedlá. Ľud veľké kupectvo provadí s drevom a na plách plaví sol až do Banátu. Rozs: 180 m. Obyv: 220.000. Maďari, valasi, nemci,

Zn. m Marmarus-Siget (M-Sziget) korunské mesto a sidlo stolice s veľkým soli-skladom, má gymnasium. Polana, d. ma bohaté medené a železné bane. topárne a výbornú kvasnú vodu. Rónasék, m. tu sú té najbohatšie solné bane, s ktorých sa do roka kolo 500.000 centov soli vykopáva. Hust, tu sa mnoho konopa rodí, je tu aj rozvalina zámku. Söfalva, má solné bane. Volova (Ökörmező), d. tu sa zbierajú marmarušské diamanty. Akna-Sugatg.

d. s. veľkými solnými baňami Borsa, d. ma kvasnú vodu a medené bane. Na jej chotári v 1711m roku marmarušiani pobili tatarov. Viso, d. ma výchytnú kvasnú vodu, ktorú „suligulí“ volajú.

2. Ugočánská stolica na západe a poludní je rovná, na východe a polnoci horistá. Polia sú úrodné, nížiny ale mnohoro pod vodou. Má krásne lesy, vína a rozličného obilia. Rozs: 20 1/2 m. Obyv: 67.000. Maďari, slováci (rusnaci), valaši.

Zu. m. Veľký-Söllös (Nagy-Szöllös), b. m. sídlo stolice, na úrodnom chotári, ma františkanský kláštor a na blízkej čarnej hore rozvalinu zámku Kánkovára. Tisa-Ujlak, pm. pri Tise, ma solný sklad a veľký handel a plavectvo. Verböc, d. tu sa narodil ten chýrečný palatin Verböcy, co knihu práva uhorského spísal.

3. Sathmárska stolica: ju lúčia od Marmaruši vysoké hory; na menších a teplejších jejích vyšínach rodia sa vína a kastany. Najväčšia časťka sathmarskej je požehnaná roveň, ktorú ale mnohoro vody zalejú. V tejto stolici sú aj veľké mociare (ečedské mláky). V hôrach bohaté bane na striebro a zlato. Rozs: 101 m. Obyv: 280.000. Najvíce maďari.

Zu. m. Sathmár (Szathmár-Németi) pri Samoši sl. kr. m. sídlo kat. biskupa, má Seminarium, milosrdné mnišky, gymnasium, veľké kupectvo. Sathmár je starodavne mesto, možno je, že už pred Árpacom stalo. V. Štefan kráľ tu rad býval. V 1545ho do 1559ho roku v búrkach Bathory-a Zápolových vela trpel. V 1162m r tatári ho zpusťosili. V búrkach Rakoczyho 1704. r. ľud tu tak veľmi utrápený bol, že mesto zanechal a vo viniciach sa utáhnul. Tu bol aj v roku 1711m pokoj uzavretý medzi uhrauni a I. Jozefom kráľom. Veľká-Baňa (Nagy-Bánya) sl. kr. m. ma bane na zlato, striebro, ma tiež toparne. Hornia-Baňa (Felső-Bánya), sl. banské m. má bohaté bane na striebro, zlato, olovo, med a zezezo. Veľký-Károly (Nagy-Károly), p. m. sídlo stolice má gymnasium, a krásny veľký kaštel grof Karolyho. Ečed (Ecsed) medzi mlákami ečedskými, tu bol predtým výchytný pevný zámek.

4. Sabolčská stolica je celkom rovná, a ponevác v nej mnoho sypkého homoku je, co ho vieter hned tu hned tam roznáša a do nevelkých okruhlých kopcov posdúva, preto sabolčská stolica je vlnatá roveň. Medzi tým ale ona je úrodná. Hlavné jej plody sú: žito, kukurica dohan, olejový repček, dyne, krásne statky. Rozs: 104 m. Obyv: 266.000. Maďari, slováci.

Zu. m. Veľký-Kálló (Nagy-Kálló), pm. sídlo stolice, leží na močiaristej rovni, ma fabriky na salitru; tu sa aj výchytný do-

ban vodi. Niredhaz (Nyiregyhaza) p. m. slevaci sa usadili; usilovný ten narod a kupectvo so žitom a statkom. Nirbat minoritský kláštor a mnoho dohanu. Ma kláštor-m a chýrečnými odpustmi.

5. Biharská stolica. Tejto s hornatá, inde všade rovnina všetkým nautá. Na hôrach lesy, v hôrach úroly a statky, na výšinách Eremell kator. Biharská je najväčšia stolice kv. Berettó a Körös. Rozs: 1 Maďari, valaši.

Zu. m. Debrecin, sl. kr. m. počtom obyvateľov tretie mesto v krajine, lov, a rozprestiera sa na 1 milu zeme. hoženstva, vysokú kalvinskú školu (koll 20000 sviazkami kníh, ma aj kat. gymnázium, vrtane studne, ulicne chodníky sú drevom sú svetochytné kupectvo a farmaky. Chýr slasina a mýdlo. Debrecin 1200ho r. už slúchal sedmohradským panovníkom. Od V 1849 m. r. tu bola shromaždená tá druhá republika (državu bez kráľa) chcela Debrecine Moskali ipohili uhrov.—Veľké starodavne mesto pri Körösi, sídlo dvoch a valašského, má gymnasium, právnickú prirodzenú teplú kúpeľ, starodavny pevný Veľký-Varad sv. Štefan, abo sv. Ladislav, kralové radi predržavali; tu sú pochovaní II. Andrej, IV. Ladislav, Maria kralovna, kralovske synovia. V 1241m r. tatári a po (Pekna legenda: Cerhalom, a jak sv. Ladislav skupu varadského). 1538m r. tu sa uzavrelo a Zápolom. V 1660m r. Ah baša co 60.000 dohil mesto, bronzové štatue sv. Ladislava na kúsy potrepal. V 1692m r. od turka za 3 roky bolo obsednuté v búrkach Rakóže general Bekker naposledy z medených s napisom: „V potrebe Varadskej.“ — S pm. tu sv. Ladislav založil v 1083m r. sa zachovala pravica sv. Štefana. Bele krasnej doline; ma mnoho ovoci, gymnázium. Rezbaňa, pm. tu sú bohaté olvene. Kaluđer (Kalugyer), d. medzi nepristupným žriedlo, co každú pol hodinu tečie, vtedy i vyhubne, potom za pol hodiny netečie, a

ma kvasnú vodu a medo-
marmarúšiani pobili tatarov.
„šulignli“ volajú.
západe a poľudni je rov-
Polia sú úrodné, nížiny
e lesy, víua a rozličného
000. Madari, slováci

llős), b. m. sídlo stolice,
laštor a na blízkej čarnej
a-Ujflak, pm. pri Tise,
o. Verbőc, d. tu sa na-
o knihu práva uborského

lúčia od Marmarúši vy-
jejich výšinách rodia sa
atmárskej je poľehnaú
ejú. V tejto stolici sú aj
hórach bohaté bane na
byv: 280.000. Najvíce

mi Samósi sl. kr. m. sídlo
mnísky, gymnasium, veľké
eno je, že už pred Árpadom
1545ho do 1559ho roku v
el. V 1162m r. tatari ho
lud tu tak veľmi utrapení
utahnul. Tu bol aj v roku
Jozefom kráľom. Veľk a-
na zlato, striebro, ma tiež
sl. banské m. má bohaté
elezo. Veľký-Károli (Nagy-
um, a krásny veľký kaštel
olakami ečedskými, tu bol

elkom rovná, a ponevác
ho vieter hneď tu hneď
ch kopcov posdúva, pre-
o veň. Medzi tým ale
: žito, kukurica dohan,
r. Rozs: 104 m. Obyv:

iló), pm. sídlo stolice, leži
tru; tu sa aj výchýrný do-

han rodi. Níredbuz (Nyíregyháza) pm. tu na pieskovitej zemi
slováci sa usadili; usilovný ten národ sprievádza roľníctvo a veľkú
kupectvo so žitom a statkami. Nírbator (Nyírbator) pm. tu je
minoritský kláštor a mnoho dohanu. Maria-Pöc, a basilitskými
kláštorami a chýrečnými odpustami.

5. Biharská stolica. Tejto stolice východná strana je
hornatá, inde všade rovinina všetkými dary božskými poľeh-
naú. Na hórach lesy, v hórach bane, na rovine bohaté
úrody a statky, na výšinách Érmelléku výchýrné vína Ba-
kator. Biharská je najväčšia stolica v celej krajine. Poto-
ky. Berettó a Kőrös. Rozs: 196 m. Obyv: 555.000
Madari, valaši.

Zn. m. Debrecin, sl. kr. m. na pieskovitej zeme, ono je
početom obyvateľov tretie mesto v krajine, počítajúc 64.000 obyvate-
lov, a rozprestiera sa na 1 milu zeme. Má 5 kostely rozličného ná-
boženstva, vysokú kalvínsku školu (kollegium) a v nej knihareň so
20000 sviazkami kníh, ma aj kat. gymnasium, sirotný dom, divadlo,
vrtane studne, uličné chodníky sú drevom a kameňom vykladané. Tu
sú svetochýrné kupectvo a jarmaky. Chýrečné zú; debrecinský chlieb,
slavina a mýdlo. Debrecin 1250ho r. už mestom bol, a dlho pri-
slúchal sedmohradskému panovníkovi. Od tatárov a turkov veľa trpel.
V 1849 m. r. tu bola shromaždená tá dieta, ktorá v uhorskej kra-
jiny republiku (državu bez kráľa) chcela zrobit. V tomto roku pri
Debrecine Moskali pobili uhrov.—Veľký-Várád (Nagy-Várád)
starodávne mesto pri Kőrösi, sídlo dvoch kat. biskupov, latinského
a valasského, má gymnasium, právnickú školu, mníchov a mníšiek,
prírodnú teplú kúpeľ, starodávny pevný zamek, veľké kupectvo. —
Veľký-Várád sv. Štefan, abo sv. Ladislav vybudoval. Tu sa uhorske
kráľové radi predržávali; tu sú pochovaní: sv. Ladislav, II. Štefan,
II. Andrej, IV. Ladislav, Maria kráľovna, Zigmund kráľové a nektori
kráľovské synovia. V 1241m r. tatari a potom kúni zničili Várád.
(Pečná legenda: Čerhalom, a jak sv. Ladislav zachránil dcéru bi-
skupa váradského). 1538m r. tu sa uzavrel pokoj medzi Ferdinandom
a Zapolom. V 1690m r. Ali baša so 60.000 Turkami oblehul a vy-
dobil mesto, bronzové štatue sv. Ladislava a jiných kráľov uhorských
na kúsy potrepal. V 1692m r. od turka sa nazpät vzalo, potom zas
za 3 roky bolo obsednuté v búrkach Rakóczyho a veľmi trafené, tak
že general Bekker naposledy z medených hrnkov dával peniazy bit
s napisom: „V potrebe Váradskej.“ — Svätý-Job (Szent-Jobb),
pm. tu sv. Ladislav založil v 1083m r. opátstvo benediktinské, tu
sa zachovala pravica sv. Štefana. Belénéš, pm. medzi hórmi v
krásnej doline; má mnoho ovoci, gymnasium a znamenité jarmaky.
Rézbaňa, pm. tu sú bohaté olovené, medené a železné bane.
Kaluđer (Kalugyer), d. medzi neprístupnými hórmi, tu je jedno
žriedlo, čo každú pol hodinu tečé, vtedy mnoho vody na ráz z neho
vybúcha, potom za pol hodiny netečé, a zase za pol hodiny tečé.

6. Békésska stolica je celkom rovná a pozehnaná. Potoky: Körös, Tisa. Tyto veľaraz povylevajú a močiare zanechajú. Rozs: 59 m. Obyv: 210.000. Maďari, slováci, nemci, valaši.

Zn. m. Dula (Gyula) starodávne p. m. ešte z časov rímskych, leží pri Köröši, sídlo stolice, neďaleko neho starý zamek, v ktorého jednej širokej turni (váži) je teraz trestnica. Dula má dosť pekných budovysk, obyvatelia sú roľníci a remeslníci. Békés, pm. má veľký chotar na ktorom v sálášach gazdujú. Füzes-Darmat (F-Gyarmat), pm. pri „hľatný chľúka ch“ (Sárret), má močiarištom mieste; tu v mlakach nepočítateľné množstvo vodných ptakov, rakov a korytnáčiek žije. Sarvas pm. má starý zamek, gymnásium, veľký lutkeranský kostel, obyvatelia na sálášach gazdujú. Čaba (Csaba) pm. nedavno ešte najväčšou dedinou holo v krajine, má 30000 obyvateľov, dnes je už mestom.

7. Čongrádsku stolicu Tisa na dve častky delí. Ona je celkom rovná a úrodná, mestami močiarišťa. Tisa ju veľaraz zaleje. Na jej poliach okrem kukurice a pšenice, sila dohanu sa rodí. Rozs: 58 m. Obyv: 207.000. Maďari slováci.

Zn. m. Segedin (Szeged), sl. kr. m. na počet obyvateľov (70.000) je ono druhé mesto v krajine; leží pri Tise, má znamenitý starý zamek, v ktorom dnes vážne sú. Má krásne kostely, gymnásium a iné vyššie školy, divadlo, fabriky; na Tise most, parné šify (parolode) veľké kupectvo. Výchynné jo segedinské mydlo. — Segedin pod II. Andrejom už znamenitým mestom bolo. V 1474m r. tu uzavrel I. Vladislav pokoj s turkom, potom ho zrušil, a následkom toho vypukla nová vojna s nešťastlivou hitku a úpadkom uhrov pri Varne, kde aj ten kral spadnul. Pod II. Vladislavom pri Segedine zrazil Kinizsi z čechov pozostalé, tak nazvané čierne vojsťvo, čo krajinu pustosilo. — Po úpadku pri Moháči Zápöly tu sa stavil so 40.000 chlapmi, a počúvajúc, že II. Ludvik kral spadnul, tu sebe chystal kralovstvo. — Čongrád, pm. tu bol predtým znamenitý pevný zamek. Blízko toho mesta je táto pústa (Pustaser), na ktorej Maďari s Árpádom prvšiu dietu držali, na ktorej ústavy (konštitucie) krajinskej fundament založili. — Senteš, pm. má 5 rozličné náboženské kostely, kalv. gymnásium a na 6 mílo rozsiahly chotar. — Hódmezővásárhely, vcliké pm. preto sa tak nazýva, ponač na jeho chotiri vo vode dakedy biberý (po uhorsky: hód) sa chovaly

(Biber, hód, castor jo zviera, čo sebe v hrebu potokov divne pribytky buduje a v mehurku svojom jakúsi liečnu, prvélni drahu tekúcu štiavu (zať) schovava)

Naposledy Segvár (Szegvár) s pekným stoličným domou, raz tu, raz v Segedine shrounžuje sa stolica.

8. Aradská stolica od vývina rodi; inde je všade rovná a vo Körös, Maruš. Rozs: 104 m. nemci, valaši.

Zn. m. Starý Arad (Ó-Arad) Marusi, pekné mesto, sídlo stolice a výet nasium, valassku pripravovnu, fabriky, pectvo. (To mesto mnoho strachu suastu ležiaci pevný zamek Nový-Arad, skrz uhropin, na peknom mieste, tu na bere majú výchytnými odpúšťami. Glogova c vného Orodvara, kde v 1130m r. sádila, na ktorej Helena kralovna, II. povzbudila svich verných, žeby zmordovali otemnenia tohoto krala. Vilagos zámku, v ktorom dakedy Mathias kral svo vo väzení držal. Vilagos v hürkach Hor 1849m r. Görgey, so svim uhorským tským generalom, zložil zbroj. — Menešbre vina. Moňasa, medzi ohromnými fabriky.

9. Čanádská stolica je celná, ale povodeň ju často navštvu. 96.000. Maďari, valaši, nemci, slov

Zn. m. Makó, pm. sídlo stolice ne (váže), čanádského kat. biskupa kaš sklad. Nový-Čanád (Uj-Csanád) tu už sv. Štefan založil hol biskupstvo kat. lašského biskupa. Prvšio čanádského Maďari z budinskej hory-čo sa teraz hore volá-dolu rúcili. V 1046m r. v Čanade tra z kralovstva, a za krala vyvolili I. dislavom Juro Doža zapalil mesto a Mikoskeho dal na rožeň vtiahnúť. — Na d-ký úrodný chotar a znamenité jarmaky (Mezőhegyes); tu je chýrečný kralovský

10. Zárándská stolica je lo žita rodí, tým viacej má ale pekhatých bán. Rozs: 23 m. Obyv: 6

Zn. m. Körös-Bánya. pm. sídlo kláštor, hanský urad, bohaté bane na piesku potokového vymývajú zlato. Buhorami; Facehán, Gajnel, Ha bohaté zlate bane. Vaca, d. ma bane a

celkom rovná a pozeňnaná
Maraz porylevajú a močia-
210.000. Madari, slováci.

vne p. m. ešte z časov rim-
edľaleko neho, starý zamek, v
ceraz trestnica. Dula ma dost
ci a remeslníci, Békés, pne-
ch gazdujú. Füzes-lar-
ý ch lúka ch- (Sarret), na
epočítadlné množstvo vodných
vaš pm. ma starý zamek.
obyvatelia na salkách gazdu-
jvážšou dedinou bolo v kra-
mestom.

Tisa na dve častky deli.
estami močiaristá. Tisa ju
m kukurice a pšenice, sila
Obyv: 207.000. Madari

kr. m. na počet obyvateľov
leži pri Tise, má znamenitý
Má krásne kostely, gymnasi-
ky; na Tise most, parné šify
segedínske mydlo. — Segedin
nestom bolo. V 1474m r. tu
potom ho zrušil, a následkom
a bitku a úpadkom uhrov pri
11. Vladislavom pri Segedíne
nazvané čierne vojstvo.
Mohaci Zápólya tu sa stavil
Ludvik kráľ spadnul, tu sehe
n. tu bol predtým znamenitý
to pústa (Pustaser), na ktorej
na ktorej ústavy (konštitucie)
teš, pm. má 5 rozliéné na-
a 6 míle rozsiahly chotár. —
n. preto sa tak nazýva, pone-
libery (po uhorsky: hód)

sebe v brehu potokov divné
jakúsi liecu, prvémi druhú

a pekným stoličným domom,
stolica.

8. Aradská stolica od východu je hornatá a dobrá
vína rodi; inde je všade rovná a veľmi pozeňnaná. Potoky:
Kőrös, Maruš. Rozs: 104 m. Obyv: 305.000. Madari,
nemci, valaši.

Zn. m. Starý Arad O-Arad sl. kr. m. na pravom brehu
Marusi, pekne mesto, sídlo stolice a východno-gr. biskupa; má gym-
nasium, valassku pripravovú, fabriky, chýrečné mlyny, veľké ku-
pectvo. (To mesto mnoho strachu snasalo v 1848m r. kým naproti
ležiaci pevný zamek Nový-Arad, skrz uhrov bol dobývaný). Kadna,
pm. na peknom mieste, tu na hore majú františkani kláštor a kostel
s výchytnými odpustami. Glogovác, d. stojí na mieste starodá-
vneho Oródvara, kde v 1135m r. sa táto krvavá diéta shromáž-
dila, na ktorej Helena kralovna, 11. ho Bély temného kráľa žena,
potvrdila svich verných, žeby zmordovali tých 68 mužov, čo príčinou
boli otemnenia tohože kráľa. Világos, pm. má rozvalinu tohoto
zámku, v ktorom dakedy Mathias kráľ svojko ujčka Michála Szilágyiho
vo väzen držal. Világos v hürkach Hora a Kłosky mnoho trpel. Tu v
1849m r. Görgey, so svím uhorským táhorom, pred Rüdigerom, rus-
ským generalom, zložil zbroj. — Méneš a Boros-Jenő, majú do-
bré vína. Mohácsa, medzi ohromnými vrchami, má železné hane a
fabriky.

9. Čanádská stolica je celkom rovná a veľmi úro-
dná, ale povodeň ju často navštevuje. Rozs: 29□m. Obyv:
96.000. Madari, valaši, nemci, slováci.

Zn. m. Makó, pm. sídlo stolice tu je kat. kostel o try tur-
ne (váže), čanádského kat. biskupa kaštel, kalv. gymnasium, solný
sklad. Nový-Čanád (Uj-Csanád) teraz d. predtým mesto. Tu
už sv. Štefan založil bol biskupstvo kat. čanádské; dneš je sídlo va-
lašského biskupa. Prvého čanádského biskupa sv. Gerharda pohani
madari z budinskej hory-co sa teraz horou sv. Gerharda (Gellérthegy)
volá-dolu rúčili. V 1046m r. v Čanáde shromáždení uhri zložili Pe-
tra z kralovstva, a za kráľa vyvolili 1. Andreja. Tu pod 11. m Vla-
dislavom Juro Doža spalil mesto a Mikolaja Csakyho, biskupa čanád-
ského dal na rožň vtiahnúť. — Nád-lak (Nagylak) pm. má veli-
ký úrodný chotár a znamenité jarnaky na statek. Mezöhegyes
(Mezőhegyes); tu je chýrečný kralovský méneš (zriebarň).

10. Zarándská stolica je veľmi vrchovatá, leň má-
lo žita rodi, tým viacej má alo pekných lesov, zveriny, a bo-
hatých bán. Rozs: 23□m. Obyv: 63.000. Madari, valaši.

Zn. m. Kőrös-Bánya. pm. sídlo stolice, má františkanský
kláštor, banský úrad, bohaté hane na zlato; tu v jednej doline z
piesku potokového vymývajú zlato. Bukurešd, d. medzi divými
borami; Facebána, Gajnel, Halma d, dediny, všetky majú
bohaté zlaté hane. Vác, d. má hane a prirodzené teple kúpele.

11. Krasnánska stolica je veľmi horňatá, žita málo čo sa tu zrodí, ale na ovoc, dobré chovaný stajek a vce-ly je bohatá. Rozs: 20 m. Obyv: 63.000. Maďari, valaši.

Zn. m. Sila d-S o m l o (Szilagy-Somlyó), pm. sídlo stolice, tu sú dva kláštory, solný sklad a teplé kúpele. K r a s n a, pm. pri potoku Krasna, obyvatelia provadia remesla. Č e h y (Cseh) d. ma dva znamenité, prehradne hlboké jezera, jejichž voda je na vrchu tepla a v hĺbokosti zimná (studená).

12. Strednia-Solnocká stolica je utešene krásna, v nej vrchy, hory a doliny líbežne sa menia. Ona je úrodná. Rozs: 38 m. Obyv: 114.000. Maďari, valaši.

Zn. m. Z i l á h, sl. kr. m. pod vrchom M e s z e š, sídlo stolice má gymnásium a mnoho vína. T a š n á d, má rozvalinu zámku a mnoho vína. Š i b ó, pm. pri Samoši; tu je Vesselényho kaštel a gazdovské ústavy s inénesom. Tu na chotári nalezajú sa v kameni obratene morské tvory.

13. Kővárský kraj je veľmi horňatý, neúrodný, má ale na ubočiach dobrú ovoc. Rozs: 17 m. Obyv: 52.000. Maďari, valaši.

Zn. m. K a p n i k-B a ň a, ľudnaté banské m. má zlato-striebrné bane, tu je aj úrad banský. B e r k e s, sídlo kraja pm. medzi peknými vrchami, tu mnoho hrúčiarov býva.

14. Krašovská stolica je sice horňatá, ale úrodná a požehnaná. Prez túto stolicu ťahúú bánatské rudnaté hory a tvoria úrodné a mnoho ovoci donásajúce doliny. Potoky: Karas, Berzava, Temeš. Rozs: 91 m. Obyv: 259.000. Maďari, nemci, srbi, valasi.

Zn. m. L u g o š, pm. pri Temeši, sídlo stolice a biskupa gr. kat má gymnásium, dobré vína a hodbaľníctvo. F a č e t, pm. pri kanáli Bega, N e m e c k a-G l a d n a, pm. má medené a železné bane. Nemecké-Bogšani (Német-Bogsán) pri Berzave, sídlo úradu banského, má železné bane, topárne, hámre. D o g n á c k a, S á s k a, O r a v í c a, všetky s bohatými baňami na zlato, striebro, med, cinu, olovo, zink, železo, marmor, a kamenné uhlie. Pri tom obzvlastne v Oravici sú veľké topárne a hámre: tu robia tiež liatý ocel a želez-nické šiny.

15. Temešská stolica. Na jej východnej stránke rozprestierajú sa poslednie vršky krášovských hôr; západná stránka je rovná a prevelice požehnaná. Ona je uhorský ka-naan. Predtým bola močiarišťa, od kedy ale kanál (prieplav) Bega je hotový, močiare ubývajú. Podnebie je tu príjemné a teplé, zem, mimo pšenici a rozličného zrniva rodi aj rýžkašu a bavlnu. V tejto stolici sú starodávne rímske šance. Potoky:

Bega, Temeš, Berzava. Rozs: 103 Maďari, nemci, srbi, valasi, slováci, b

Zn. m. T e m e š v a r, sl. kr. m. te dneš znamenité pevné miesto, sídlo katolíckeho a východno-gréckeho. Tu sú: právnická škola gymnásium, párištský obrobný sklad, divadlo, veľké kupectvo, a vný zamek 1113m r. Jan Hunyady vybudoval rodinu, tak toľ Pavel Kinizsi, jako toľ tu Stefan Bathory a Jan Zapolya presťahovali na železnom trane spálili. V 1550m r. St. obranami bránil Temešvar proti Turkem a zomrel. Temešvar aj v 1818 m r. mnoho teple zriedil. L i p p a, m. dakedy pevný zamek veľké kupectvo a drevom, vinom statkovalo východno-gr. biskupa, v chotári pri alci rýžkasa, (kolo 40.000 centov) tu je Arad (Uj-Arad) proti Starému-Aradu, tu 1808 m r. skrz vojny eljrečným zstal. Tu v 1839 m r. 13 uhorskí generáli.

16. Törontálska stolica y dná prez ňu je pripravený kanál Bega plávajú. Následkom toho kanála Tis-jená. Rozs: 119 m. Obyv: 413.000 bulhari, francúzi, slováci, a t. d.

Zn. m. V e l k ý-B e c k e r e k (Nagy-Uj-Becs) tu sa provadi najvatsie kupectvo iné. V e l k á-K i k i n d a (Nagy-Kikinda), ný chotári a mnoho statku. I v a n d a, so

17. Veľká Kumania (Nagy-Kunok) okolica (Hajdukerület) do tejto sluchajú ešte: Veľká-Kumania a 6 h. oslobodené od stoličnej vrchnosti, a s majú. Veľká-Kumania leží medzi s bihar, a bekésskou, je celkom rovná a Obyv: 56.000. Maďari. —

Do Veľkej-Kumanie IV. Béla kráľ prir: 10.000 familió Kuvy, p l jejich vol. Neodlaha potom ukazali sa od polskej hran rodavneho zvyku, i sílil po krajine krv a onstva vojny a svolaval národ do zbr. podarilo sa mu shromaždiť Uhri roztavil i ualé, takoby oni boli pov ľali do krajiny

a je veľmi horúatá, žita
obré chovaný stajek a vče-
63.000. Maďari, valaši.

gy-Somlyó), pm. sídlo stolice,
e kupele. K r a s n a, pm. pri
meslu. Č e h y (Csehi) d. ma
ra, jejichž voda je na vrchu

stolica je utešene krásna,
sa menia. Ona je úrodná.
Maďari, valaši.

choru M e s z e š, sídlo stolice
a d. ma rozvalinu zámku a
tu je Vesselényho kaštel a
chotari nalezajú sa v kameni

ľmi horúatý, neúrodný,
: 17 m. Obyv: 52.000.

lnate banské m. má zlat-
Berkes, sídlo kraja pm.
arov býva.

e sice horúatá, ale úrodná
ú Bánatské rudnaté hory
ásajúce doliny. Potoky:
Rozs: 91□m. Obyv:

i, sídlo stolice a biskupa gr.
baničstvo. F a c e t, pm. pri
pm. ma medené a železne
pri Berzave, sídlo úradu
re. D o g n a c k a, S a s k a,
na zlato, striebro, meď, cín,
uhlie. Pri tom obzvlastne v
robia tiež liaty ocel a želez-

ta jej východnej stránke
trásovských hôr; západná
aná. Ona je uhorský ka-
kedy ale kanál (prieplav)
Podnebie je tu príjemné a
ho zrniva rodí aj rýžkašu
vne rímské šance. Potoky:

Bega, Temeš, Berzava. Rozs: 103 m. Obyv: 356.000.
Maďari, nemci, srbi, valaši, slováci, bulhari, francúzi.

Zn. m. T e m e š v a r, sl. kv. m. pri Boge, murem ohradené
ste dnes známejšie pevné miesto, sídlo stolice a dvoch biskupov
katolíckeho a východno-gréckeho. Tu sú tiež rozličné vysoké vrech-
sti, právnická škola gymnásium, piaristov a milosrdných kláštor,
trojný sklad, divadlo, veľké kupectvo, a t. d. — (Temešvárske pe-
vný zámek 1413m r. Jan Hunyady vybudoval. Tu bývala Hunyadyho
rodina, tak tiež Pavel Kinizsi, jako temešský bisk. V 1514m r. tu
tu Stefan Bathory a Jan Zapolya premohli a zahubili Juru Doža a b.
ni železnou trupu spálili. V 1550m r. Stefan Lošoneczy len so 2200
uhrami bránil Temešvár proti Turkom a po vlastonecky zmúžil tu
zemr. Temešvár aj v 1848m r. mnoho trpel.) — B a z i a š, d. ma
ople zriedla. L i p p a, m. dakedy pevný zámek, leží pri Maruši, provadi
veľké kupectvo s drevom, vinom statkom a jiným. V e r š e c, pm.
sídlo východno-gr. biskupa, v chotari pri alibunarských močiaroch rodí
so rýžkasa, (kolo 40.000 centav) tu je aj mnoho hodobabu. No v ý-
Arad (Uj-Arad) proti Starému-Aradu, tu je ten pevný zámek, čo v
1809m r. skrz vojny elyčrečným zostal. Tu boli zmarnení po revolucie
v 1848m r. 13 uherski generáli.

16. T o r o n t á l s k a stolica je celkom rovná a úro-
dná prez ňu je pripravený kanál Bega, na ktorom šify (lode)
plávajú. Následkom toho kanála Tisa je s Temešvárom spo-
jená. Rozs: 119 m. Obyv: 413.000, Maďari, srbi, nemci,
bulhari, francúzi, slováci, a t. d.

Zn. m. V e l k ý - B e c k e r e k (Nagy-Becserek) veľké pm. sídlo
stolice, ma gymnásium, hodobaničstvo; veľké kupectvo. N o v a - B e c k a
(Uj-Becse) tu sa provadi najväčšie kupectvo so zrnivom v celej kra-
jine. V e l k á - K i k i n d a (Nagy-Kikinda), veľké pm. ma veľký úrod-
ný chotár a mnoho statku. I v á n d a, so žriedlom horkej vody.

17. V e l k á K u m á n i a (Nagy-kunság) a H a j d ú c -
k a o k o l i c a (Hajdúkerület) Do tejto zátisskej okolice pri-
slúchajú ešte: Veľká-Kumánia a 6 hajducké mestá. Tyto sú
odsobodené od stoličnej vrchnosti, a svú vlastnú samosprávu
majú. Veľká-Kumánia leží medzi stolicami heveš-,sabolč
bihar, a bekéšskou, je celkom rovná a úrodná. Rozs: 21□ m.
Obyv: 56.000. Maďari. —

Do Veľkej-Kumánie IV. Béla kral prijal a posadil kolo 1298ho
r. 40.000 famílie Kúnov, pod jejích vôleom a kralom Kuthenom
Neodluha potom ukazali sa od polskej hranice tatari. Béla, dla sta-
rodyného zvyku, poslal po krajiny krvavý mor, na znak nebezpe-
čenstva vojny a svolával národ do zbroja, ale sotva 66000 chlapov
podarilo sa mu shromaždiť. Uhri nenávideli kúnov a v podozrení ich
mali, jakoby oni boli povstali do krajiny tatárov. V tomto podozrení

zabili Kuthena. Z tejto prietny kuni spáchali sa s tatarom a spolu s ním pustosili krajinu.

Bitka pri Sajo. Tatári-bodáci ich viac, nežli 1 milión — z dvoch riek celú krajinu zničovali, mesta, dediny popálili, ľud vyzabíjali, tak že len malo čo narodu, po kalach a jaskyniach skrytého zostalo.

Zem. Kardasag, sl. m., má úrodné polia a kat. gymnásium. Kis-njsallás, Madaras, Turkeve, Kúnsv-Martin sl. p. mesta.

Hajdúcka okolica leží medzi sabolčskou a bihar-skon stolicama, je rovinia a úrodná, ona obsahuje v sebe 6 mestá. Rozs: 17 m. Obyv: 54000. Maďari.

Mesta sú: Bösörmen, má kat. gymnásium a veľký chotár. Hadhaz, Dorog, Nanaš, Vámos-Piré, Soboslo. Všetky tieto mesta majú mnoho obyvateľov a veľké chotare. — (V tureckých vojnách tisíce srbov a valachov pútekalo do lesov. Tu sa osvojili a časom na turka uderili. Týmto dali meno: Hajdúci. Dalej potom do služby kradov uherských vstanuli a do krajiny prišli boli. Konečne od Štefana Bocskay, ktorému proti Rádľovi pomáhali, veľké sledody obsahli).

C. 1. PREDDUNAJSKÁ OKOLICA.

obsahuje v sebe 13 stolice. Tieto sú:

1. báčska (bács).... a jej sídlo . . . Zombor (Zombor)
2. peštianská (pest)... . . . Pešt. (Pest).
3. novohradská (nógrád) . . . Balaš-Ďarmati
(Balassa-Gyarmat).
4. ostrihomská (esztergam) . . . Ostrihom (Esztergam)
5. hontanská (hont) Šahy (Jpolyságh)
6. tekovská (bars) Zlaté-Moravce (Ara-
nyos-Máróth).
7. zvolenská (zólyom) Banská-Bystrica
(Besztercebánya).
8. liptovská (liptó) Svatý- Mikuláš
(Szentmiklós).
9. turčanská (turóc) Túre- svatý-Martin
(Turóc-sz-Márton)
10. oravská (árva) Nížní-Kubin
(Alsó-Kubin).
11. trenčinská (treucsén) Trenčén (Trencsén).
12. nitrianská (nyitra) Nitra (Nyitra)

13. presporská (pörsény)

14. V tejto okolicy je aj výsadný
(Kis-Kunság).

II. PREDDUNAJSKEJ OKOLICE PRÍRODZENÉ VLASTNOSTI.

Táto okolica hlavná rieka je Dunaj a poľudnejšiu strauu mýje. Boč-Nitra, Hron, Jpól.

Hôry sú: Karpaty, ktoré najvyššie vrchy s týmto jest v horách Tatry a v pohorí. Báčska a peštianská stolice sú z najväčších úrodných. Na poľudnejších konároch tejto okolicy rodí sa ešte dobré víno, ale k divé horiská, medzi ktorými sa ležia (pohánka) a krumple (zemniaky) rodu tých horách rastú miestami utešené bré pastviská, kde sa ovce a rožný sloným mliekom a syrom mnoho užitočného nalezajú sa bohaté bane na striebro, striebro, zezezo, antimon a jiné potrebné rod tu bývajici je schopný, usilovný baňáči, hutáči, hámrachi, aneb pivári rozličného konectva.

III. STOLICE PREDDUNAJSKEJ

1. Báčska a bodrogská medzi Tisou a Dunajom. Tá je tiež 15 mil dlhý a Tisu s Dunajom spojila. Táto stolica je rovná, len kolo stredku výsadný horky, ktoré teda vlnatú rovinu tvoria. Sem a tam najdu sa aj močiare a je

pojili sa s tatarami a spolu

h viac, nežli 1 milion — za
dediny popalili, ľud vyzabijali.
skrytiach skryteho zostalo. —
e polia a kat. gymnasium. Kis-
an sv-Martin sl. p. mesta
edzi sabolčskou a bihar-
á, ona obsahuje v sebe 6
. Madari.

lv. gymnasium a veľký cho-
amos-Pirc. Soboslo
v a veľke chotare. — (V tu-
v poutekalo do lesov. Tu sa
mto dali meno: Hajduci.
h vstanuli a do krajiny pri-
ktoremu proti Rudolfovi po-

II. OKOLICA.

lice. Tého sú:

- . Zombor (Zombor)
- . Pešt. (Pest).
- . Balaš-Darmati
(Balassa-Gyarmat).
- . Ostrihom (Esztergom)
- . Šahy (Jpolságh)
- . Zlaté-Moravce (Ara-
nyos-Máróth).
- . Banská-Bystrica
(Besztercebánya).
- . Svatý-Mikuláš
(Szentmiklós)
- . Túrc-svatý-Martin
(Turóc-sz-Márton)
- . Nížní-Kubin
(Alsó-Kubin).
- . Trenčín (Trencsén)
- . Nitra (Nyitra)

13. prešporská (pozsony) Prešporck

(Pozson).

14. V tejto okolici je aj výsadný okres Matej-Kunmanie
(Kis-Kunuság).

II. PREDDUNAJSKEJ OKOLICE PODOBA A PRIRODZENÉ VLASTNOSTÍ.

Tejto okolice hlavná rieka je Dunaj, čo jej zápa-
nia a poludnejšiu stranu myje. Bočné potoky sú tu: Váh,
Nitra, Hron, Jpól.

Hôry sú: Karpaty, ktoré najväčšiu časť tejto okolice
zakrývajú, jejichž najvyššie vrchy sú v stredných Karpatov,
to jest v horách Tatra a v pohorí Fáttra a Mátra. Báč-
ska a peštianská stolice sú z najväčšej častky rovnie a veľmi
úrodné. Na poludnejších konároch týchto hôr preddunajskej
okolice rodí sa ešte dobré víno, ale ku polnoci sú to ohromné
dive horiská, medzi ktorými sa ledva chatrný oves, tatárka
(pobáuka) a krumple (zemiaky) rodia. Všetka predca aj na
tých horách rastnú miestami utešené lesy a na holicách do-
bré pastviská, kde sa ovce a rôžny statek živia a svím chut-
ným mliekom a sýrom mnoho užitku donášajú. V lóne hôr
nalezajú sa bohaté bane na striebro, zlato, meď, olovo, živé
striebro, zezezo, antimon a jiné potrebné kovy. K tomu ná-
rod tu bývajici je schopný, usilovný a spôsobilý; pracuje v
baňách, hutách, hámraoch, aneb piluje své remeslá a pro-
vadi rozličné kupectva.

III. STOLICE PREDDUNAJSKEJ OKOLICE.

1. Báčska a bodrogská spojené stolice, ležia
medzi Tisou a Dunajom. Tu je tiež kanál Franc, ktorý je
15 mil dlhý a Tisu s Dunajom spojuje. Táto už dávnejš jedna
stolica je rovná, len kolo stredku vyzdvihujú sa nevelké pa-
horky, ktoré teda vlnatú roveň tvoria. Ona je veľmi úrodná.
Sem a tam najdu sa aj močiare a jezerá, a medzi tými naj-

vätsie je jezero paličské, jehožto voda sa k vodám be-
ným pricitáva. Rozs: 178 m. Obyv: 576.000. Maďari,
srlbi, nemci, slovaci.

Zn. m. Zombor, sl. kr. m. sídlo stolice, na školu reálnu,
srbsku pripravovnu, a velmi znamenite, kupectvo. So botka (Szab-
badka) sl. kr. veľke m. ma gymnasium, veľke roľníctvo, mnoho tat-
ku; tohoto mesta chotar urobi 36 milie. Nový-Sad (Ujvidék) sl.
kr. m. sídlo biskupa východno-gr. s gymnasiumom a veľkým kupec-
tvom, ma na Dunaji most. Leží proti zamku petrovaradínského, z
ktareho v 1848m r. postreľané bolo. Baja, a Kula, mesta s veľ-
kými trhami pšeničnými. Apatin, tu sa východne konopa roľi.
Zenta, pni. pri Tise, tu kniže Eugen v 1697m. r. v 11m sept. sla-
vne bojoval proti turkom.

2. Peštianská, so starodávnymi pilišskou a
soltskou spojená, stolica je jedna z najväčších stolic
uhorských. Leží medzi Tisou a Dunajom. Polnočná jej
stránka je horúatá, poludnia ale rovná a vynímajúc nektoré
piesky, ona je úrodná. Hlavná rieka je Dunaj, ktorý tu ne-
kela ostrovov tvorí, takéto sú: ostrov sv. Andreja (Szent-
Endre sziget), ostrov svätej Margarety, medzi Pešt- Budí-
nom, a nižej ostrov Čepel. Rozs: 189 m. Obyv: 775.000.
Rozličných národností.

Zn. m. Budin (Buda) sl. kr. m. na pravom brehu Dunaja;
hlavná časťka tohoto mesta — zámek — leží na hore a je mramo-
upravený. Tu je kralovský palác, a ten kostel, v ktorom pravica sv.
Stefana krala sa zachováva. Tu sa zachováva aj svata koruna uhor-
ská a jiné odznaky kralovstva. Blízko kralovského palaca je plac
(priestor) sv. Dura (Györgytér), na ktorom dakedy Ladislava Hunya-
dyho zotiaľi. Tu stojí pamätný stĺp generala Hentziho, ktorý v
1849m r. pri bráne Budina zpadnul. V tom zamku je viac koste-
lov, a v jednom z nich odpočiva III. Andrej kral. V budinskom zamku
sú úrady ministerské a krajinské hlavné vrchnosti, gymnasium, reálna
škola, priemyselná universita (műegyetem) hōra, na ktorej ten zámek
stojí je prekopaná a v nej tunel (prechod, čili jask) vybudovaný.
pri tuneli je hornia železnica, co každé 5 minuty hore dolu pre-
chodi. — Celý Budin rozprestiera sa pri Dunajina milu zeme: okrem
zámku jeho časťky sú: Vodnie-mesto (vízivaros), Kristyny
mesto, Racske mesto, aneb Taban. Nový-Budin. V Budine je
54.000 obyvateľov. Sú tu vselijaké školy, klástore, svetochýrne te-
plé kúpele, veľké kupectvo, fabriky, a t. d. Budin s Pestom prez
Dunaj spojuje chýrečný retazný most. — Pest (Pest), sl. kr. m.
na ľavej strane Dunaja, uhorskeho kralovstva najväčšie a najpeknéj-
šie mesto, ma 200.000 obyvateľov. Pest je stredisko všetkeho kra-
jinského umenia, učennosti, pilnosti, kupectva, fabrik, a železníc. Tu
je krajinska univerzita (to jest: tá najvyššia škola v ktorej sa lekári,
pravári a t. d. učia); ma larskú akademiu, musem (kde sa zname

nite a starodávne rozličné veci zachovávajú
ktorej z celej krajiny výborní klerici sa
vovňa, ústav slepých, divadla, obrazareň. E
pravené. Tu je aj krajinský dóm v hon
mažduje.

Pri Pešti leží na východe toto pi-
sa za starodávne easy uhri na dietu shrom

Na gerhardskej hore po nad Budin
zámek. Budinské hory rodia východne červ

Starý-Budin (O-Buda, vyššie
ešte z časov rímskych, má 16.000 obyvateľov
znamenitu lodenicu (fabriku, v ktorej parol
a Budinom je ostrov sv. Margarety, maj
krasne miesto s teplými kúpeľmi.

Vacov (Vác) sídlo kat. biskupa s
blucho-nemých, tu je aj krajinská trestni-
palácem kralovským skrz krajinu Františe
korunovaní, darovaným. Kečkemét, sl.
lelov, 2 gymnasia, právnickú akademiu a
Körös (Nagy-Körös) gymnasiumom a pri
(Kálcsa), sídlo kat. arcibiskupa, ma gy-
knihareň a krasny kostel. Vyššie Vacova vi-
šehradské, na vysokej skale nad Dunajom
je jedna tureň (važa), v ktorej Salamon kr-
Vyšehrade býval nekedy Karol Róbert k-
Zach pre zhanobenie svojej dcéry chcel
prsty z ruky odtiaľ, a preto bol potom s
tretie pokolenie zabubený. Tu býval tiež,
veľký Ludvik kral.

Dejepisná pamiatka. Čo
vého v dejach vlasti našej sa číta, mohlo b-
pomínať. Zvlaste ale deje z časov mal-
paláci kralovskom staro-budinskom skrz E-
tom deje Zigmunda; smrť 40 mužov a k-
Hunyadyho, smrť jeho syna Ladislava a k-
krala Mathias Korvina (Hunyady), jeho
vojstvo na ľade Dunaja stojace; panovanie
ka palatina Jozefa; naposlady vydobyvanie
r. 1849m môžu byť predmetom krásnych c-

3. Novohradská (Nógrád)
na stredku je väčšími a menšími hōr-
stránka má prekrásne doliny a je veľm-
Rozs: 76 m. Obyv: 198.000. Maďar

Zn. m. Balás-Barmati (Balassa-
sídlu stolice s pekným stolickým domom a v
Tarjani, d. s baňami na kamenne uhli-
pm. ma gymnasium, rozličné fabriky a ban-
stolici Giskra s cechami spustosil. Tež mno

kehožto voda sa k vodám ľad-
m. Obyv: 576.000. Maďari.

m. sídlo stolice, má školu reálnu,
učiteľ., kupectvo. Sobotka (Szabo-
tka), veľké roľníctvo, mnoho stat-
kár. Nový-Sud (Újvidék) sl.
s gymnasiomom a veľkým kupec-
stvom, proti zanku petrovaradinského, z
Baja, a Kula, mesta s veľ-
kým, tu sa výchyne kopca ro-
den v 1697m. r. v 11m sept. sla-

starodávnymi pilisskon a
je jedna z najväčších stolic
u a Dunajom. Poľnohár je
le rovná a vynímajúc nektoré
rieka je Dunaj, ktorý tu ne-
ostrov sv. Andreja (Szent-
Margarety, medzi Pešť-Budí-
zs: 189 m. Obyv: 775.000.

r. m. na pravom brehu Dunaja:
mek — leží na hore a je murom
ten kostol, v ktorom pravica sv.
zachováva aj svätú korunu uhor-
Blízko kráľovského palaca je plac
ktorom dakedy, Ladislava Hunya-
stlpe generál Hertzho, ktorý v
nul. V ňom zámku — viac kost-
Andrej kráľ. V budinskom zámku
vne vrchnosti, gymnasiom, reálna
etom) hōra, na ktorej ten zamek
(prechod, cili ja k) vybudovaný.
každé 5 minuty hore dolu pre-
pri Dunaj na nulu zeme: okrem
esto (vizivaro), Kristíny
an. Nový-Budin. V Budine je
stoly, klastore, svetochyne te-
ky, a t. d. Budin a Pestom príz-
at — Pešť (Pest), m. kr. un.
kráľovstva najväčšie a najpe-
Pešť je stolicisko veľkého kra-
kupectva, fabrik, a zeznie. Tu
najvyššia škola v ktorej sa lekari,
budenia, muzeum dle sa známe

nite a starodávne rozličné veci zachovávajú) nstrednia seminaria, do
ktorej z celej krajiny výborní klerici sa posielajú, učiteľska prípra-
vovňa, ustav slopých, divadla, obrazareh. Po ulicach sú železnice na-
pravené. Tu je aj krajinský dom v honz sa dieta (unem) shro-
mažduje.

Pri Pešti leží na východe toto pieskovité rakošské pole, kde
sa za starodávne casy uhri na dietu shromažďovali.

Na gerbardskej hore po nad Budin a Pešť vypína sa pevný
zamek. Budinské hory rodia výchyne červené vína.

Starý-Budin (O-Buda, vyššie Budina, starodávne mesto
ešte z časov rímskych, má 16.000 obyvateľov, fabriky, parné mlyny,
známenitú lodenicu (fabriku, v ktorej parolode budujú) Medzi Pestom
a Budinom je ostrov sv. Margarety, majetok arcikníže Jozefa, pre-
krasne miesto s teplými kúpeľmi.

Vácov (Vác) sídlo kat. biskupa s gymnasiomom a ústavom
blacho-nemých, tu je aj krajinská trestnica. Gödöllő, s pekným
palacom kráľovským skrz krajinu František-Jozefovi kráľovi, pri jeho
korunovaní, darovaný. Kečkemet, sl. kr. m. má 41.000 obyvate-
lelov, 2 gymnasia, právnickú akademiú a veľké roľníctvo. Veľký-
Körös (Nagy-Körös) s gymnasiomom a pripravovňu učiteľov. Kaloča
(Kalocsa), sídlo kat. arcibiskupa, má gymnasiom, seminariu, veľkú
knihareh a krásny kostol. Vyššie Vácova viditeľné sú rozvaliny v yš-
šehradské, na vysokej skale nad Dunajom, tu pri brehu Dunaja
je jedna tureh (váza), v ktorej Salamon kráľ uh. vo väzení býval. Na
Vyššehrade býval nekedy Karol Róbert kráľ uherský. Tu Felician
Zach pre zbanohenie svojej dcéry chcel porúbať kráľovnu, a jej 2
prsty z ruky odtiaľ, a preto bol potom s celou svou rodinou až na
tretie pokolenie zahubený. Tu býval tiež, so svin skvostným dvorom
veliký Ludvik kráľ.

Dejepisná pamiatka. Čo len slávneho aneb truchli-
vého v dejach vlasti našej sa číta, mohlo by sa pri Pešť-Budine pri-
pomínať. Zvlaste ale deje z časov malého Károla, ktorý v
paláci kráľovskom staro-hudinskom skrz Forgácha zahitým hol. Po-
tom deje Zigmunda: smrť 40 mužov a Konta; deje z časov Jana
Hunyadyho, smrť jeho syna Ladislava a falešnosť Cilleyho; deje
kráľa Mathias Korvina (Hunyady), jeho vyvolenie za kráľa, skrz
vojstvo na lade Dunaja stojace; panovanie turkov v Budine; pamiat-
ka palatina Jozefa; naposlady vydobývanie Budina skrz honvédov v
r. 1849m môžu byť predmetom krásnych ohrazov historických

3. Novohradská (Nógrád) stolica na polnoci a
na stredku je väčšími a menšími horami prikrytá, západná
stránka má krásne doliny a je veľmi úrodná. Potok: Ipol.
Rozs: 76m. Obyv: 198.000. Maďari, slováci, nemci.

Zn. m. Balass-Gyarmati (Balassa-Gyarmat) pm. pri Ipoli;
sídlo stolice s pekným stoličným domom a veľkou trestnicou. Salgó-
Tarjani, d. s baňami na kamenné uhlie. Lušanec (Losonc),
pm. má gymnasiom, rozličné fabriky a hane. — (Toto mesto v 15m
století Giekra s čechami spustosil, Tež mnoho ono trpelo v 1849m r.

od moskalov. Bane (čias) ma znamenité fabriky na postav (sokno). Orosi d. blízko obývaného rozvaleneho zámku Drégel.

4. Ostrihomská stolica je skrz Dunaj na dve častky rozdelená. Ona je vôbec hornatá, ale rodí ovoci, vína a pšenici zbytočne. Potoky: Dunaj, Hron. Rozs: 19□m. Obyv: 65.000. Maďari, Slováci.

Zn. m. Ostrihom (Esztergom), sl. kr. m. sídlo stolice a kat. arcibiskupa a prinasa uhorskej krajiny, ma na skale nad Dunajom prekrasnu basiliku (skvostný veľký kostel), seminaria, gymnasiu, knižicu a listareň, klastore, most na Dunaji a t. d. — V Ostrihome sa narodil, býval a korunovaný bol sv. Štefan; tu bývali do tatarskej vojny (1341. r.) uhorské kralové. Ostrihom za dlhý čas bol v tureckých rukach). — Sütto a Biske, dediny pri Dunaji s marinarovými baňami. Parkan na ľavej strane Dunaja, tu v 1623m r. turci skrz vojsvo Iho Leopolda veľmi boli porazení. Domi s. d. ma kamenné uhlie; tu sl. Bela kral rád býval, tu aj zomrel, když totižto v 1068m r. uhrov na radu tu sbromazdil, povallina chyže sa nah zbúrila a krala zabila.

5. Hontanská stolica je na poludní a polnoci hornatá, na stredku má pekné úrodné doliny: zvláštne krásna je ipolska dolina. V horach je mnoho striebra, zlata a inej kovovej rudy. Potoky: Ipol, Hron. Rozs: 44□m. Obyv: 112.000. Slováci, maďari, nemci.

Zn. m. Štiavnica (Selymec-Banya), sl. kr. m. tu je svetochýrna banska a lesnicka akademie, vysoké banské úrady, gymnasium, najpeknejšia v krajine kalvária, bohaté zlaté a strieborne bane, z ktorýchto vykopava sa každoročne kolo 3 centov zlata a 280 centov striebra. Tu robia aj té najlepšie hlinené fajky. Do Štiavnice už sv. Štefan povolal moravcov aby v baňach pracovali. Tataři Štiavnicu rozbúrili a IV. Béla znovu ju vystavil. Šahy (Jpolysagh) pm. sídlo stolice. Börzön, pm. sv. Štefan tu rád býval. Béla baňa a Pukanec (Bakabanya) mestočka s bohatými baňami. Košpallag, Bátorve (Bath) s výchyrym dohanom. Drégel, rozvalina stareho zámku, ktorý proti turkom Duro Szondy brail, a když videl, že naproti prevysujúcemu nepratelu ho držat nemože, statky a drabé veci všetke spalil, potom so svimi málo bojovníkmi uderil na nopratela a po hroznom krve vylevaní za vlast svú slavnú smrť podstúpil.

6. Tekovská (Bars) stolica, má na polnoci rudnaté hory s bohatými baňami, na poludní úrodné rovinie a doliny. Potok: Hron. Rozs: 47□m. Obyv: 137.000. Slováci, maďari, nemci.

Zn. m. Kremnica (Körnőcz-Banya), sl. kr. banské mesto v hlbkej, vysokými vrchami obklícenej doline leži. Má banské úrady, výchyrym peňazobitňu v ktorej dukáty a dvadsátniky razia, bohaté zlaté a strieborne bane, ktoré do roka 2 centy zlata a 15 centy

strie bra vydavajú na papierne, fabricki robia aj d. bre husle a struny. Andreja, tak nazvaný, zlatý list ustavne sa spisane. Nová-Banya rovné boly tu bohaté bane, toriz ma Moravce (Aranyos-Maroth), p. kereszt), pm. s palacom biskupa biskupa.

7. Zvolenská (Zédyo) na polnocy zvolenskej hranici a k východu Kráľovská Hola, lucia. V týchto horách dobýva lezo. V údoliach má dobré pa Potok: Hron. Rozs: 49□m. Slováci.

Zn. m. Banská-Bystřica, pri Hrone, sídlo stolice a kat. l. ku pripraviu, seminariu, známne a zeze; papieri, pracharne a veľik r. Gabriela Bethlena vyvolili za krali na (Urákvolgye) s veľikými bany, viera tak zvaia cementova voda, k miesto toho medi nasklada, Lu b m. s medenými a zezeznými baňami. kr. b. m. ma zezezné hamre, tu z dzu) robia a ďaleko po svete rozpo kr. m. tn dakedy Mathias kral býv. Tu na skale je rozvalina stareho ronu uhorsku ukrýval. Blízko je Krupina (Korpona) sl. kr. m. proti turkom. Tu Boeskey v 1605m ského.

8. Liptovská stolica najhornatejšia; tu sa vypina Kva Hola, pod ktorú Váh vzn plavia drevo, zezezo a jiný tova liptovských je mnoho užitečné zezezo a t. d. V mnohých jasknelé kosti predpotopných zví rastniu rozličné voňavé kvety pastviská, na ktorých mnoho ov ten v celej krajine najlepši lipt 39□m. Obyv: 79.000. Najviac

Zn. m. Sv. Mikuláš (S Ružomberok (Kőszabegy), pm.

znamenito fabriky na postav (sukno),
ozvaleného zanku Dregel.
stolica je skrz Dunaj na dve čast-
e horiatá, ale rodí ovoci, vína a
Dunaj, Hron. Rozs: 19□m. Obyv:

(Beszterczani), sl. kr. m. sídlo stolice a
skej krajiny, ma na skade nad Dunaj-
ý velký kostel, seminariu, gymnasi-
e, most na Dunaji a t. d. — (V Ostri-
ovaným bol sv. Stefan; tu bývali do-
ské kralove. Ostrihom za dlhý čas
t t e a B i s k e, dediny pri Dunaji
k a ň na ľavej strane Dunaja, tu v
leopolda veľmi boli porazený. Do-
ti. Běla kral rad býval, tu aj zom-
rov na radu tu shromaždil, povalina
bila.

lica je na poludní a polnoci
né úrodné doliny; zvláštna krá-
rach je mnoho striebra, zlata a
Ipol. Hron. Rozs: 44□m.
duri, nemci.

(Kormyecz-Banya), sl. kr. m. tu je
cadenia, vysoke banské urady, gyno-
alvaria, bohaté zlaté a striebne ba-
ždorone kolo 3 centov zlata a 280
najlepsie hlinené fajky. Do Stiavnice
by v baňach pracovali. Tataři Stia-
ju vystavil. S a h y (Jpolysaghi) pm.
Stefan tu rad býval. Běla baňa
estecka s bobatými baňami. Koš-
s výchytným dohanom. Dregel,
proti turkom Duro Szondy branil, a
icemu nepratelu ho držat nemože,
l, potom so svimi malo bojovníkmi
a krve vylevani za vlast svú slavu

) stolica, má na polnoci rud-
ni, na poludni úrodné rovnice a
47□m. Obyv. 137.000. Slová-

(Kormyecz-Banya), sl. kr. banské
ni obkličenej doline leží. Ma banské
ktorej dukáty a dvadsátniky razia,
oré do roka 2 centy zlata a 15 centy

stolica vydavajú ma papierne, fabriky na hlinené voh, v Krom-
roba aj dobre husle a stromy. V listiní zachovava ma H h
Andreja, tak na vaný, zlatý list (arany-lilla) v ktorej sledody
stavne su sposane. N o v a B a ň a (Uj-Banya), sl. kr. b. m. pred-
rým byly tu bohaté baňe, teraz ma hamre a sklenene buty. Z l a t e-
M o r a v e (Arany-Mároth), pm. sídlo stolice, Sv. križ (Szent-
kereszt), pm. s palacom biskupa bistrického.

7. Zvolenská (Zólyom) stolica je veľmi horiatá,
na polnoci zvolenskej hranici vyzdvihuje sa pohorie Tatra
a k východu Kráľovská Hôla, oba zvolenskú od liptovskej
luca. V týchto horách dobýva sa zlato, striebro, meď a ze-
lezo. V údoliach má dobré pastviska, a dost úrodné polia.
Potok: Hron. Rozs: 49□m. Obyv: 102.000. Najviac
slováci.

Zn. m. Banská-Bystriča (Besztercze-Banya) sl. kr. b.
m. pri Hrone, sídlo stolice a kat. biskupa; ma 2 gymnasia, učitel-
sku pripravovníu, seminariu, znamenité baňe na striebro, zlato, meď
a zeze; papierne, pracharne a veľké kupectvo s drevom. Tu v 1620m
r. Gabriela Bethlena vyvolil za kráľa. Baňa, aneb: Špania-d o-
li u a (Urakvölgye) s veľkými baňami na meď a striebro, tu vy-
viera tak zvana cementová voda, ktorá za kratky čas zezezo zožere a
miesto toho meď nasklada. L u b i e t o v á (Libethánya) sl. kr. b.
m. s medenými a zezeznými baňami. B r e z n o (Breznobanya) sl.
kr. b. m. ma zezeznú hamre, tu z ovčieho mlieka dobrý syr (brin-
dzu) robia a ďaleko po svete rozposielajú. Z v o l e n (Ó-Zólyom) sl.
kr. m. tu dakedy Mathias kral býval. Má dobrú kvasnú kyslú vodu.
Tu na skale je rozvalina starého zanku, v ktorom Bethlen sv. ko-
runu uhorskú ukrýval. Blízko je Sljač so znamenitou kúpelou.
K r u p i n a (Korpona) sl. kr. m. dakedy predval banských miest
proti turkom. Tu Boeskey v 1605m r. pisal punkty pokoja viedna-
ského.

8. Liptovská stolica je na celom tatranskom kraji
najhorňatejšia; tu sa vypína Kriváň, Roháč a Kráľo-
va Hôla, pod ktorú Váh vzniká. Na tomto potoku pltnici
plavia drevo, zezezo a jiný tovar do ďalšieho sveta. V horách
liptovských je mnoho užitečných kovov, striehra, zlata, cínu
zezeza a t. d. V mnohých jaskyňach nalezajú sa tiež zkame-
nelé kosli predpotopných zvierat. Na horách a úhočiach
rastniu rozličné voňavé kvety a liečné trávy; tak tiež dohré
pastviská, na ktorých mnoho oviec sa chová; liptováci robia
ten v celej krajine najlepší liptovský syr. Potok: Váh. Rozs.
39□m. Obyv: 79.000. Najviac Slováci.

Zu. m. Sv. Mikuláš (Szent-Miklós), pm. sídlo stolice.
R u ž o m b o r o k (Rózsáhegy), pm. má piaristický kláštor a gym-

nasium, kvasnú (kyslú) vodu a solný sklad. Hradok, pm. ma gazdovskú školu, železnú hamro, pily a veľký obchod s drevom. Svltvan, d. ma kvasnú vodu (kyselinovú uhličitú), ktorá menších ptačkov zadusi; potom teple žriedla 2 kostely a takú kryptu, v ktorej mŕtvé tela nezhnújú. Tu je aj ozvena čo 9 slabiký opatuje. Nemec ka-L'upca (Német-Lipca), má meďené, železné a jine baňe. Lucky, Korýtnica s kúpeľmi.

9. Turčianská stolica (Turóc) pod horami Tatras pekné doliny a úrodnú rovinu tvorí, ktorá je jako zahrada vzdelaúá, a rodí žita, ovoci, lanu a mnoho zahradných zelenúú. Do okola vypínajú sa vysoké hory, v ktorých sú veľké jaskyne. Na týchto horách je viac takých potočkov, ktoré v zime nezamrzajú. Usilovný národ slovenský, tak zvaní šafraníci, jako aj zvolenský čipkári, po celej krajine uherskej s plátnom kupčia. Potoky: Turóc a Váh. Rozs: 20□m. Obyv: 45000. Slováci, nemci.

Zn. m. Turc-sv.-Martin (Turóc-sz.-Márton), predtým sl. kr. teraz pm. sídlo stolice, leží v pekne otvorenej doline, pri Turci. Sučan, Turán. majú veľký obchod s drevom. Kľaštor (Znio-Varalja), predtým jesuitov, teraz majetok university peštianskej, má papierne, pekný kostel a rozvalinu zámku, v ktorom IV. Béla sa ukrýval. Stubňa, d. má teplú kúpeľ.

10. Oravská (Árva) stolica medzi všetkými stolicami najvyššie leží a je hraničná s Galicion. Z každej strany je ohromnými horami obklúčená. Na stredku od Trstennej po Námestov tvorí vysoko-rovinu. Podnebie tejto stolice je zimné, polia sú chndé a neúrodné, okrem týchto na južnej stránke ležiach; tu sa mnoho a dobrého lann rodí. Veľké lesy a pracovitost ľudu je to najväčšie bohatsvo oravskej stolice. Potoky: Orava a Váh. Rozs: 36□m. Obyv: 82000. Najviac slováci.

Zn. m. Dolní, aneb Nížni-Kubin (Alsó-Kubin) pm. sídlo stolice, má veľkú knihareň (22,000 knihy). Podhrad (Arva-Varalja) d. pod clyrečným zámkom (hradom) Arva. Tu dal Matbias kral zavret neverného arcibiskupa kaločského Petra. Kráľovan. d. do ktorej od 1ho dec. do 31ho jan. slunko nezasvieti. Terstenná pm. ma gymnasium. Námestó, pm. obyvatelia tkajú výborné plátno; jini zas (platenci) kupectvo prevádzajú s plátnom po ďalekých kraľach, ba až po jiných stranach sveta.

11. Trenčianská (Trencsén) stolica je tiež z väčšej častky horiatá, a neúrodná, len poludnejšia stráuka pri nitrianskej a strednia dolina z obách strán Váha je úrodnejšia, ale aj v tejto Váh často vyleje a mnoho škody narobí.

Nalezajú sa v tejto stolici kva uhlie a kamenný olej. Rozs: 80 viac slováci.

Zn. m. Trencin, sl. kr. n stolice, ma 2 pekne kostely, gymnasium. Neďaleko je rozvalina zámka trenci pm. pod starým zámkom, v ktorom Teplice, d. ma svetochýrnu teplú sú dobrí postavnici (sukennici). Žil Bystřica (Beszterce) pm. s pekno hrnciari. Rajec, pm. tu dobrý čed. domovina drotarov.

12. Nitrianská (Nyitra) poľnočná stránka je horiatá a n nanšia je poludnejšia, kde hory otvára. Potoky sú: Nitra, Váh. Obyv. 361.000. Slováci, maďari.

Zn. m. Nitra (Nyitra) m. potoku Nitre krásne leží; ma semin sium. Tu bol za časov vo väzení dráremu kráľovna Gizella oci dala vypíre-Zamky (Érsekújvár), pm. tu p bol, čo mnoho bojov videl. Novobely pm. s výchytným červeným srovnava. Pistiani (Pöstyeny) so s pekným palacom gróf Erdodyho. Ivaraska) s pevným zámkom, v ktor Skalica (Szakolcz) sl. kr. m. má a milosrdneb mánehov kľaštor, mno pm. s veľkými odpustmi. Holíč, zámkom. (V 1805m r. po bitke pri aby uzavretý presporský pokoj podpí

13. Prešporská (Pozápadno-polnočnú stránku M jiných strán. Okrem tých malých je rovúá a veľmi úrodná. K nej medzi-dunajské. Prešporská sto (žita) a ovoci, preto ju aj mal tom nazývajú. Potoky: Dunaj, slední je hraničný. Rozs: 189; dari, slováci, nemci.

Zn. m. Presporek (Pezso právnickú akademiu, gymnasium, re

solný sklad. Hradec, pm. ma
pily a veľký obchod s drevom. S v-
selinová uhličitá, ktorá mienich
dla 2 kostely a takú kryptu, v kto-
j ozvena sa 9 slabiký opatnje. Ne-
e), ma medené, železné a jine baňe
ni.

lica (Turóc) pod horami Tatru
u tvorí, ktorá je jako zahrada
lanu a mnoho zahradných ze-
vysoké hory, v ktorých sú veli-
je viac takých potočkov, ktoré
ý národ slovenský, tak zvaní
pkári, po celej krajine uherskej
uróc a Váh. Rozs: 20□m. Obyv:

n (Turóc-sz-Márton), predtým sl.
pekne otvorenej doline, pri Turci.
chod s drevom. Kľasťor (Znio-
majetok university pestianskej, má
nu zámku, v ktorom IV. Bela sa
kúpel.

stolica medzi všetkými stoli-
ná s Galiciou. Z každej strany
ná. Na stredku od Trstennej po
. Podnebie tejto stolice je zim-
okrem týchto na južnej strán-
dobrého lanu rodí. Veľké lesy
tšie bohatsvo oravskej stolice.
36□m. Obyv: 82000. Najviac

žni- Kubin (Alsó-Kubin) pm. sídlo
knihy). Podhrad (Arva-Varajsa)
om Arva. Tu dal Mathias kráľ za-
ského. Petra. Kráľovan. d. do
slunko nezasieta. Terstená
pm. obyvatelia tkajú výborne plá-
prevádzajú s platnou po dalekých
sveta.

Trnec (Trnec) stolica je tiež z vät-
ná, len poludnejšia stránka pri
z obzích strán Váha je úrodnej-
vyleje a mnoho škody narobí.

Nalevajú sa v tejto stolici kvasné (kyslé) vody, kamenné
uhlie a kamenný olej. Rozs: 80□m. Obyv: 248.000. Naj-
viac slováci.

Zn. m. Trenčín, sl. kr. m. na ľavom brehu Váha, sídlo
stolice, má 2 pekne kostely, gymnásium a prez Váh 756' dlhý most.
Nefalako je rozvalina zámka trenčianskeho Matúša Čuška. Becke
pm. pod starým zámkom, v ktorom ukrutný Stibor vajda býval.
Teplíce, d. ma svetočýrnu teplú kúpeľ. Puchov, pm, obyvatelia
sú dobri postavníci (súkenníci). Žilina, (Zsolna) pm. má pivovarne.
Bystřica (Beszterce) pm. s pekným gotickým kostolom a mnoho
hrnciari. Rajec, pm. tu dobrý červený kordován rabia. Rovne
d. demovina drotarov.

12. Nitrianská (Nyitra) stolica. Tejto stolice
polnočná stránka je horúatá a nie veľmi úrodná, tým požeň-
nanšia je poludnejšia, kde hory sa skončievajú a roveň sa
otvára. Potoky sú: Nitra, Váh, Morava. Rozs: 100□m.
Obyv. 361.000. Slováci, maďari, nemci.

Zn. m. Nitra (Nyitra) m. sídlo stolice a kat. biskupa, pri
potoku Nitre krásne leží; má seminárium, 2 veľké kostely, gymna-
sium. Tu bol za časov vo rážení držaný nemravný kniže Vasyl, kto-
rema kráľovna Gizella oči dala vypichnúť a do uší olova vliať. No-
ve-Zámky (Eseknjvar), pm. tu predtým povestný pevný zámek
bol, čo mnoho bojov videl. Nove-mesto nad Váhom (Veg-uj-
hely) pm. s výchytrným červeným vinom, ktoré sa s francúzskym
srovnava. Pistiani (Pöstény) so svetočýrnou kúpeľou. Galgóc,
s pekným palacom gróf Erdődyho. Leopoldstola (Lipótvar, Uj-
varaska) s pevným zámkom, v ktorom teraz je krajinská trestnica.
Skalice (Szakolcza) sl. kr. m. múrom upevnené, má františkánov
a milosrdných mníchov kľasťore, mnoho postavníkov. Sasvár
pm. s veľkými odpustmi. Holíč, pm. pri Morave s kralovským
zámkom. (V 1805m r. po bitke pri Austerlicu, tu sa sislí potentati,
aby uzavretý prešporský pokoj podpísali.)

13. Prešporská (Pozsony) stolica. Tejto stolice
západno-polnočnú stránku Malé Karpaty delia od
jiných strán. Okrem tých malých Karpatov táto celá stolica
je rovná a veľmi úrodná. K nej patria aj ostrovy tamejšie
medzi-dunajské. Prešporská stolica hojne rodí vína, pšenici
(žita) a ovoci, preto ju aj malým, čili slovenským baná-
tom nazývajú. Potoky: Dunaj, Nitra, Morava; tento po-
sledný je hraničný. Rozs: 189□m. Obyv. 775.000 Ma-
dari, slováci, nemci.

Zn. m. Prešporek (Pozsony) sl. kr. m. sídlo stolice, má
právnickú akademiu, gymnásium, realky, veľký obchod; 6 kľasťore,

26 kostely, pred 1848m rokom tu korunovali kradov a dieť sa tu vydržiavali. Sv.-Jur (Szent-György) sl. kr. m. s gymnasiomom a svätou kupelou. Pezinek (Bazin) sl. kr. m. ma zlate a svačkové baie. Modra (Módor) sl. kr. m. ma kat. gymnasium a dobre vína. Trnava (Nagy-Szombathely) sl. kr. m. pre mnohé klastory a kostely, malým Rimoni, nazvana. Ma gymnasium, seminariu, učitelsku pripravovu. Tu bola aj prvá uhorská železnica. Devín so starým zankom, pod ktorom Morava do Dunaja sa vlieva.

14. Malá Kumania (Kis-Kunság), je celkom rovná, len sem a tam nalezajú sa nekeľa pieskovité kopce. Rozs: 47□ m. Obyv: 68.000. Madari. Zn. m. Fél-edháza a Kún-szent-miklós.

D. I. ZÁDUNAJSKÁ OKOLICA

obsahuje v sebe 11 stolice. Tě sú:

1. mošonská (mosony) á jej sídlo . Uhorské Staré-Hrady (Magyaróvár).
2. šopronska (sopron) Šopron (Sopron)
3. železná (vas) Kamenec (Szombathely)
4. saladská (zala) Zala-Egerseg (Zala-Egerszeg)
5. šomodská (somogy) Kapošvár (Kaposvár)
6. baraňská (baranya) Päti Kostoly (Pécs)
7. toľanská (tolna) Seksárd (Szegeárd)
8. bielohradská (fehér) Stolný-Belohrad (Székesfehérvár)
9. vesprímská (veszprém) Vesprím (Veszprém)
10. rábska (győr) Ráb (Győr)
11. komárnanská (komárom) Komárno (Komárom)

II. ZÁDUNAJSKEJ OKOLICE PODOBA A PRÍRODZENÉ VLASTNOSTI.

V tejto okolici nórských snežníkov poslednie končiare siahajú do mošonš-sopronskej a železnej stolice; štitné (vértes)

hory ale tiahúu prez komárnanskú. Okrem týchto menšie hory a ký bakonský les je v biemodskej a saladskej stolicách. — veľké lesy; rodi sa zbytecne žita je tu Dunaj. Bočné potoky sú: Sárviz, Kapos, Sio. Tu je aj toto Blatno (Balaton). Druhá už bolo vyschlo, teraz ale znovu. Nežidiera rozprestierajú sa veľké Blatnom jezere plávajú plte a lica je veľmi pekná.

III. ZÁDUNAJSKEJ OKOLICE

1. Mošonská stolica. Hranici krajiny, ona je rovná. Lutava, Rábca. Jazero: Nežidiera. Močiaristý kraj: Hanság. R. Madari, nemci.

Zn. m. Uhorské Staré stolice, s gymnasiomom a chýrebné, ale teraz vlada krajinska preložila do loman kral porazil križové vojstvo a pín. pri konari Dunaja s veľkým a s dobrým vinom a znamenitým zahradníctvom. Nešťastlivého II. Ludvíka vdova rada.

2. Šopronska stolica. Hranice západná strana je hornatá. a chorvati, na rovinách mada a veľké kupectva sprevádzajú Potoky: Lutava (Lajta), Rábca, 57□ m. Obyv: 230.000. Madari.

Zn. m. Šopron, sl. kr. m. škola pripravovu, fabríky, baie na l. šopronska susena ovoc. Železným kastelom a zahradu kníže Eszkr. m. s výchyným vinom. Čínka grofa Stefana Széchenyho, (on tu o a cukor-fabrickou. (Grof Stefan Szé-

tu korunovali kráľov a dieť sa tu
t-György) sl. kr. m. s gymnasiomom
(Bazín) sl. kr. m. má zlaté a sva-
sl. kr. m. má kat. gymnasium a do-
mbatú, sl. kr. m. pre nemeckú klastre-
ana. Má gymnasium, seminár, uni-
právia uhorská železnica. Devín sa
orava do Dunaja sa vlieva.
(Kis-Kunság), je celkom rovná,
nekola pieskovitá kopce. Rozs:
adari. Zn. m. Fél-edháza a

hory ale ťahánu prez komárniansku, ostrihomsku a bielohrad-
sku. Okrem týchto menšie hory sú v každej stolici, a vo li-
kých ba kónský los je v bielohradskej, vesprímskej, so-
modskej a saladskej stoliciach. — V tejto okolicy nalezajú sa
veľké lesy; rodi sa zbytočno žito, pšenica, vína. Hlavná rieka
je tu Dunaj. Bočné potoky sú: Dráva, Mura, Rába, Rábca,
Sárvíz, Kapos, Šio. Tu je aj toto na 220 m. rozsiahle jeze-
ro Blatno (Balaton). Druhé jezero Nezider (Fertő)
už bolo vyschlo, teraz ale znovu vody v ňom prilýva. Kolo
Nezidera rozprestierajú sa veľice úrodné polia a lúky. Na
Blatnom jezere plávajú plto a menšie parofode; a jeho oko-
lica je veľmi pekná.

HAJSKÁ OKOLICA

e 11 stolice. Tě sú:

jej sídlo . Uhorské Staré-
Hrady (Magyaróvár).
Sopron (Sopron)
Kamenec (Szombathely)
Zala-Egerseg (Zala-
Egerszeg)
Kaposvár (Ka-
posvár)
Páti Kostoly (Pécs)
Seksárd (Szegszárd)
Stolný-Belohrad
(Székesfehérvár)
Vesprím (Veszprém)
Ráb (Győr)
Komárno (Komá-
rom)

III. ZÁDUNAJSKEJ OKOLICE 11. STOLICE.

1. Mošonská stolica rozprestiera sa na západnej
hranici krajiny, ona je rovná a úrodná. Potoky: Dunaj,
Lutava, Rábca. Jazero: Nezider. V tejto stolici je aj ten
močiaristý kraj: Hanšág. Rozs: 340 m. Obyv: 75.500.
Maďari, nemci.

Zn. m. Uhorské Staré Hrady (Magyar-Óvár) pm sídlo
stolice, s gymnasiomom a chýrečným gazdovským ústavom. Tento
ale teraz vlada krajinská preložila do Košíc. [Pri Starých-Hradoch Ko-
loman kral porazil križovo vojsťvo a ho z krajiny vyhnal]. Mošon,
pm. pri konari Dunaja s veľkým zrna kupectvom. Nezider, pm.
s dobrým vinom a znamenitým zahradníctvom. Tu Maria kralovna,
nešťastlivého II. Ludvíka vdova rada bývala.

2. Šopronská stolica. Tejto peknej a úrodnej sto-
lice západná strana je horúatá. Tu bývajú usilovní nemci
a chorvati, na rovinách maďari. Všetci sú veľmi pracovití
a veľké kupectva sprevádzajú s Rakússkom a Štyrskom.
Potoky: Lutava (Lajta), Rábca, Rába. Jazero: Nezider. Rozs:
570 m. Obyv: 230.000. Maďari, nemci, chorvati.

Zn. m. Šopron, sl. kr. m. má 2 gymnasia, reálku, učitel-
skú pripravovňu, fabriky, baue na kamenné uhlie, vína. Chýrečná je
šopronská susená ovoc. Železná-Mesto (Kis-Martón) s chýreč-
ným kaštelom a zahradu kníže Eszterházyho. Rust, najučenšie sl
kr. m. s výchytným vinom. Činka (Czenk) s kaštelom nebožička
grófa Štefana Szechenyho, (on tu odpocíva), veľkým hodbabníctvom
a cukor-fabrikou. (Gróf Štefan Szechenyi bol pôvodcom uhorských ze-

KOLICE PODOBA A PRÍRO- VLASTNOSTI.

kých snežníkov poslednie končiare
ej a železnej stolice; štítne (vértes)

leznie, peštianskeho mosta, parolód, a. t. d.) Doborjan, d. tu sa narodil chýrečný husikant Frantisek Liszt. Frakno-Podhrad (Fr-Varalja) pm. pod zámkom Frakno, v ktorom je Esterhazyho parkladnica a zbrojnica; tu je aj jeden kastanový les. Corna (Csorna) pm. prepošstvo premonstratských a vieryhodná listarňa.

3. Zelozná (Vas) stolica je zväčša horňatá, ale aj úrodná, lebo okrem bohatých lesov, má aj polia požehnané. Potoky: Rábca; Rába Rozs. 88□ m. Obyv: 332000. Maďari, nemci, chorváti.

Zn. m. Kamenec (Szombathely) bisk. m. sídlo stolice a kat. biskupa, má seminariu, gymnasium, pekné kostoly, museum, v ktorom rozličné, od rímanov pozostávajúce veci, sa zachovávajú. (Kőszeg) sl. kr. m. s. gymnasiumom a starodávnym zámkom. Tu mnoho postavu (súkna) tkajú. (Kýsek znamenitým sa stal v 1532m r. když Soliman turecký cisár s 300.000 turkov proti Viedni tlaňul a v ceste ležiacej kýsecký zámek odebrat ešel; tento zámek a mesto bránil nesmrteľnej pamäti vitaz (hrdina) Mikolaj Jurisic len s 700 mužami, a obromného nepriateľa predca za 24 dní zoprel. tak, že Soliman uláknutý, pre veľkú útratu, musel odísť). Nemecský-Nový-hrad (Nemetújvár) pm. s frantiskanským kláštorom a v dejepisu uhorskej krajiny povestným starodávnym zámkom. Sarvar, pm. tu už v 1526m r. bola knižničníca založená. Malý-Cell (Kis-Czell) pm. tu majú benediktini kláštor a pekný kostol a v tom sú veľké odpusty. Sv. Gotthard (Szent-Gotthárd) pm. v jeho peknom kostele vyobrazená je tá bitka, v ktorej general Montecuculli v 1664m r. pri tom meste turkov zvíťazil.

9. Saladská (Zala) stolica je jedna z najpeknejších stolíc uhorských, skoro celá je horňatá, té hory ale sú len nízke, a na jejích požehnaných ubočiach mnoho dobrého vína a ovoci sa rodí. Té ale najpeknejšie kraje sú okolo jezerá Blatného, kde na vrchoch hôr viac starodávných hradov je vidno. Potoky: Zala, Lendva, Mura. Rozs: 85□ m. Obyv: 333000 Maďari, nemci, chorváti, vendi (slovani).

Zn. m. Egerseg (Zala-Egerszegh) pm. sídlo stolice, má 9 jarmarky. Csáktornya (Csáktornya) pm. s rozvalinou zámka, v ktorom dakedy Mikolaj Zrinyi slávny hrdina býval. Strigova (Stridon) na štýrskej hranici, tu sa narodil svätý Hieronym. Velká-Kanizsa na močiarištom mieste, dakedy pevný zámek, teraz mestčko s veľkým kupectvom; má gymnasium. Keszthely (Keszthely) pm. tu je gazdovská škola, „Georgikon“ nazvaná. Tibaň (Tibany) pm. na úzkom polostrove v jazere Blatno, tu je chýrečné opátstvo benediktinov s kostelom, kde I. Andrej kráľ odpočíva. Tu je aj tá chýrečná ozvena, čo 17 slabiky navráti.

5. Šomodská (Somogy) stolica je palubkovitá s krásnymi lesy v ktorých mnoho sviň (osipáných) sa cho-

vá. Táto celá stolica je veľmi úrodná. Potoky sú tu: Šio, Kapos, Ríň. Obyv: 290000 Maďari, chorváti.

Za. m. Kaposvár, pm. sídlo stolice, má pekné mestské brány dohanom a vinom. Šomodávnym zámkom tohto mesta; v to ský vodca Knpa, čo pri pohanských noví bojoval. Curgó (Csurgó) pm. pravovnu a dobre trhy. Sigetva ma frantiskánov, pekné dva storočné chýrečné rozvaliny toho zámka, ktorými proti turkom bránil v 1566m r. a so rel. Deň smrti Zrinyiho toto mesto.

6. Baraňská (Baranya) medzi Dunajom a Drávou rovná predca zbytočne rodí pšenici. má kamenného uhliu, inarmora. Rozs: 89□ m. Obyv: 283000. chorváti.

Zn. m. Pát-Kostoly (Pécs) pa kat. má prekrasny, bohatý, starodávnym (važe), seminariu, právnickú pravovnu, fabriky, veľké kupectva, l. ných vod. Znamenité je tu jedno ž. vajúce, že ono dokiaľ z vrchu do dol. ženie. Siklós, pm. má viac kostol. červené víno a rozvalinu starého zámka vo vazeni drži. Mohács (Mohács) frantiskanský kláštor, parolodný prístav. Mohács je v dejách našich veľmi známy. Aug. tu bola tá nestastliva bitka s kvet národa. 7 biskupov, 28 hlavných jinských, 500 jinských vysoko-dostojných. Ludvik v potoku Čelle zabýnul.

7. Tolnanská (Tolna) vrchy ozdobená, ku Dunaju ale Má hojnosť pšenice, vína, ovocí. Šio, so šárrečským kanálom a Dunaj. 175000 Maďari, sloiaci.

Zn. m. Ségvár (Szegszard) červeným vinom. Tu odpočíva I. Bel. kr. m. má znamenitý obchod so zrním. var. pekné pm. tu robia dobre hlinu.

8. Bielohradská (Fehér-hegy) polnoci horňatá sice, ale úrodná, i

rolód, a t. d.) Doborján, d. tu sa
františek Liszt. Frakno-Podhrad
Frakno, v ktorom je Eszterhazyho po-
jeden kastanový les. Čorna (Csorna)
ých a vieryhodna listarčí.

stolica je zväčša hornatá, ale aj
ých lesov, má aj polia požehnané.
zs. 88□m. Obyv: 332000. Ma-

Szombathely) bisk. m. sídlo stolice a
gymnásium, pekne kostoly, museum, v
ustale veci, sa zachovávajú. (Kőszeg)
starodavným zámkom. Tu mnoho po-
manenitým sa stal v 1532m r. když
000 turkov proti Viedni tiahnuť a v
ebrať chcel; tento zámok a mesto bra-
(hrdina) Mikolaj Jurisich len s 700 mu-
predca za 24 dní zoprel. tak, že Soli-
a, musel odísť. Nemecský-Nový-
frantiskanským kláštorom a v dejepisu
starodavným zámkom. Sarvár, pm.
čiareň založena. Malý-Cell (Kis-
i kláštor a pekný kostol a v tom sú
d (Szent-Gotthárd) pm v jeho pe-
a bitka, v ktorej general Montecuculli
okov zvíťočil.

a) stolica je jedna z najpeknej-
ro celá je hornatá, té hory ale sú
hnaných ubočiach mnoho dobrého
e najpeknejšie kraje sú okolo je-
vrchoch hôr viac starodávnych
Zala, Lendva, Mura. Rozs: 85□m
nci, chorváti, vendi (slovani).

Zala-Egerszegh) pm. sídlo stolice, má
(Csaktornya) pm. s rozvalinou zámka.
yi slávny hrdina býval. Strigova
u sa narodil svätý Hieronym. Velks-
cieste, dakedy pevný zamek, teraz mes-
a gymnásium. Keszthel (Keszthely)
georgikon" nazvana. Tihán (Tihany)
jazere Blatno, tu je chýrečné opatstvo
l. Androš kral odpočívá. Tu je aj ta
y navráti.

omogy) stolica je pahrbkovitá s
h mnoho sviň (osipáných) sa cho-

vá. Táto celá stolica je veľmi úrodná, a miestami močiaristá.
Potoky sú tu: Šio, Kapoš, Riňa, Koppán Rozs: 114□m.
Obyv: 290000 Madari, chorváti.

Za. m. Kapošvár, pm sídlo stolice, a gymnásiumom, do-
brým dohanom a vinom. Somodvár (Somogyvár) d. pod staro-
davým zámkom tohto mena; v tom zámku býval dakedy šomol-
ský vodca Kupa, čo pri pohánskej viere uhorskej, proti sv. Štefa-
novi bojoval. Čurgó (Csurgó) pm. má gymnásium, učiteľskú pri-
pravovú a dobre trhy. Sigeťvár, pm. na močiaristom mieste,
má frantiskánov, pekne dva starodavne kostoly, veľké kupectvo a
chýrečnú rozvalinu toho zámka, ktorý Mikulaj Zrínyi slávny hrdina
proti turkom bránil v 1566m r. a so sviň pre vieru a krajinu zom-
rel. Deň smrti Zrínyiho toto mesto každoročne zasväti.

6. Baraňska (Baranya) stolica na polnoci hornatá,
medzi Dunajom a Drávou rovná a miestami močiaristá, však
predca zbytočne rodí pšenici, žita, vína a ovocí. V horách
má kamenného uhliu, marmora, vápna a mlynské kamenie.
Rozs: 89□m. Obyv: 283000. Madari, nemci, Srbi, slováci,
chorváti.

Zn. m. Pát-Kostoly (Pécs) sl. kr. m. sídlo stolice a bisku-
pa kat. má prekrasny, bohatý, starodavny, biskupský kostol, so 4
turiami (vše), seminaria, právnickú školu, gymnásium, učiteľskú pri-
pravovú, fabriky, veľké kupectva, kamenné uhlie, hojnosť prameň-
ných vôd. Znamenité je tu jedno žriedlo, tak zbytočne vodu vydá-
vajúce, že ono dokiaľ z vrchu do doliny ztečie 26 mlyny a 2 fabriky
ženie. Šiklóš, pm. má viac kostolov, kvasnú (kyslu) rodu, dobré
červené víno a rozvalinu starého zámka, v ktorom uhri krala Zigmun-
da vo väzení držal. Mohác (Mohács). pm. má gymnásium, fran-
tiskanský kláštor, parolodný prístav a 60000 utr veľiký ostrov. —
Mohác je v dejách našich veľmi smutnej pamäti. 1526ho r. v 26m
Aug. tu bola tá nešťastliva bitka s turkami, v ktorej 22000 uhrov,
kvet národa, 7 biskupov, 28 hlavních a osvietených uradnikov kra-
jinských. 500 jiných vysoko-dostojných pánov spadlo, a sam kral II.
Ludvik v potoku Cella zahynul.

7. Tolnanská (Tolna) stolica je stredkom menšími
vrchy ozdobená, ku Dunaju ale rovná. Ona je veľmi úrodná.
Má hojnosť pšenice, vína, ovocí, dohanu. Potoky: Kapoš,
Šio, so šárreťským kanálom a Dunaj. Rozs: 63□m. Obyv:
175000 Madari, slovaci.

Zn. m. Šeksárd (Szegszárd) pm. sídlo stolice s výchytrným
červeným vinom. Tu odpočívá I. Béla kral Tolna, polné, predtým
kr. m. má znamenitý obchod so zrnivom a dohanom. Dunaföld-
vár, pekne pm. tu robia dobré hlinené nádoby, a lovia mnoho rýb.

8. Bielohradská (Fehér) stolica je od západu a
polnoci hornatá sice, ale úrodná, inde velice požehnaná rovina.

Po pri Dunaju tiahne poz ňu už z toľnaukej stolice znamenitá vysoko-rovina, vedľa ktorej od západu boli predtým veľké močiare (šárrét, blátne lúky) teraz sú už vysušené, a tvorí bohaté polia a lúky. Rozs: 72□ m. Obyv: 196.000. Maďari, a v niekterých dedinách Slováci.

Zu. m. S t o l n ý - B i e l o h r a d (Szekešgyőrvar) starodávne sl. kr. m. sídlo stolice a biskupa, má gymnasium a seminariu. S t o l n ý - B i e l o h r a d bolo niekedy hlavným mestom krajiny. [Tu bývali uherskí králi, tu sú niektorí z nich pochovaní, jako: sv. Štefan, Koloman, II. Bela, III. Štefan, IV. Štefan, III. Bela, I. Ľudvik, Albert, Matias Korvin, II. Vladislav, II. Ľudvik Jan Zapolya. Peter kráľ tu bol vo väzení, tu aj zomrel (1047 r.) Tu premobel I. Béla maďarov, pohanstvo navrátiť žiadajúcich. Tu boli korunovaní v 1387m r. Zigmund; v 1440m r. V. Ľadislav; v 1490m r. Vladislav; v 2521m r. Maria kráľovna; v 1526m r. Jan Zapolya; v 1527m r. I. Ferdinand]. — V Bielohrade je mnoho kušníerov (kožušiarov), ktorí do roka kolo 70000 bund vyrábajú. Moor, pm. s dobrým vinom. klastorom a kasárnou pre koníkov. [Tu v 1848m. r. Moric Perczel nešťastlivo bojoval]. B o d a j k, pm. má peknú kalvariú, pod ktorou liečná teplica vyvierá.

9. V e s p r i m s k á (Vezsprém) stolica na stredku je hornatá, tu sa rozprestiera na 9 míľ dľho a 2—5 míľ široko bakoňský les. Západná a východno poludnia stránka je celkom rovná a úrodná. Rodí sa pšenica, víno, ovoc a jiné. Časťka jezera Blatného tiež k tej stolici prislúcha. Potoky: Marcal, Tapolca. Rozs: 72□ m. Obyv: 201.000. Najviac Maďari.

Zu. m. V e s p r i m, biskupské m. sídlo biskupa kat. a stolice, má gymnasium, seminariu, pripravovňu, leží pri Bakeni a spravádza veľké kupectvo s drevom a žitom. — [Tu býval dakedy Svatopluk kral slovenský; tu bojoval Kupa proti vojstvom sv. Štefana a ztratil bitku a život]. — Pápa pm. s chýrečným zámkom. skvostným chrámom, gymnasiumom, kalv. kollegiumom a klastorom milosrdných. Tu sú aj fabriky na porcellan a postav (súkno) Z i r c a B a k o ň b é l, p. mesta v prvsem opatstvo cistercitov, a v druhom opatstvo benediktinov. Vážon (Nagy-Vázsony) pm. tu je rozvalina toho zámka, v ktorom Pavel Kinizsi prebýval. (P. Kinizsi pre svú silu a hrdinstvo z mlynárskeho tovarýša vedom sa stal).

10. R á b s k a (Győr) stolica je z väčšej častky horinatá; medzi Dunajom, Rábou a Rábcou rovná a veľmi poľehnaná; tu ale potoky často povylevajú. Rozs: 25□ m. Obyv: 104000. Maďari, nemci.

Zu. m. R á b (Győr), sl. kr. m. sídlo stolice a biskupa kat. má krásny veľký kostel, gymnasium, právnickú školu, seminariu a veľké kupectvo s pšeniceu, žitom a jiným. — [Tu bola v 1809m r.

bitka s francúzmi). S v a t ý - M a r t i skom vrehu, so starým, ešte od včorajšieho Štefana bohaté zaplneným opatstvom knižnicou so 100.000 sviazkami kníh.

11. K o m á r n a n s k á (Komárom) na dvo jednake častky deli. Zád predunajská rovná. Rodí zbytočky: Dunaj, Váh, Nitra. Rozs: 5 dari, Slováci, nemci.

Zu. m. K o m a r n o (Komárom) zamek, má 2 gymnasium a veľké klastor Esterházyho, má fabriky na mel (Nesziny) so svetochýrnym Albert kral. B a b o l n a, pústa s kr.

E. I. OKOLICA ZA KRÁLO SEDMOHRA

Táto okolica obsahuje v Maďarov (magyarföld), kraj kraj Sásikov (szászföld).

a.) Kraj Maďarov obsah a 2 kraje

1. vnitrna-solnočka (belső-szolnok)
2. dobokanska (doboka)
3. kolosská (kolos)
4. tordanska (torda)
5. kýkylska (küküllő)
6. nižnia-biela (alsó-fehér)
7. vysnia-biela (felső-fehér)
8. hňadská (hunyad)
9. fogarasský kraj (fogarás vidéke)
10. nasódský kraj (nászod vidéke)

ez nu už z toľnanskej stolice zna-
dla ktorej od západu boli predtým
tne lúky) teraz sú už vysušené, a
v. Rozs: 72□ m. Obyv: 196.000.
ch slováci.

o h r a d (Szekefejervar) starodávne
ma gymnasiu a seminariu. S a d
nyu mestom krajiny. [Tu bývali uhor-
pochovaní, jako. sv. Štefan, Koloman,
štan, III. Bela, I. Ludvik, Albert, Ma-
L. Ludvik Jan Zapolya. Peter kráľ tu
047 r.) Tu premošel I. Béla maľarov,
b. Tu boli korunovaní v 1387m r.
slav: v 1490m r. Vladislav: v 2521m
r. Jan Zapolya: v 1527m r. I. Ferdi-
noho kusnierov (kožušiarov), ktori do-
biajú. M o o r, pm. s dobrým vinom.
ikov. [Tu v 1848m. r. Moric Perczel
k, pm. ma peknú kalvariú, pod ktorou

(Vezsprém) stolica na stredku je
na 9 míle dľuho a 2—5 míle
ná a východno poludnia stráuka
Rodí sa pšenica, víno, ovoc a jiné.
ž k tej stolici prislúcha. Potoky:
72□ m. Obyv: 201.000. Najviac

biskupské m. sídlo biskupa kat. a sto-
u, pripravovníu. leži pri Bakoni a spro-
om a žitom. — [Tu býval dakedy Sva-
ojoval Kupa proti vojstvou sv. Štefana
P a p a pm. s cbýrecnyu zámkom.
um m, kalv. kollegiumom a kľáštorom
y na porcellan a postav (súkno) Z i r c
prvsem opatstvo cistercitov, a v dru-
ožoň (Nagy-Vazsony) pm. tu je rozvali-
Pavel Kinizsi prebýval. (P. Kinizsi pre-
ského tovarýša vódcem sa stal).
(r) stolica je z vátsej částky horná-
u a kľábecou rovná a veľmi požel-
povylevajú. Rozs: 25□ m. Obyv:

al. kr. m. sídlo stolice a biskupa kat.
mnasium, právnickú školu, seminariu a
tom a jiným. — [Tu bola v 1809m r.

bitka s francúzmi). S v a t ý - M a r t i n (Szent-Martin) na psonon-
skom vrchu, so starým, este od voden Geyzy zaboreným a od sv.
Štefana bohato znopätreným opátstvom benediktiským. Tu je veľká
kniharň so 100.000 sviazkami knih.

11. K o m á r n a u s k ů (Komárom) stolicu Dunaj skoro
na dvo jedunké částky delí. Zádunajská částka je hornatá a
preddunajská rovná. Rodí zbytočne pšenici, vína ovoci. Poto-
ky: Dunaj, Váh, Nitra. Rozs: 51□ m. Obyv: 143000. Ma-
ďari, slovačci, nemci.

Zn. m. K o m a r n o (Komárom) sl. kr. m. a nedobitý pevný
zamek, ma 2 gymnasia a veľké kupectvo. T a t a, pm. s pekným
kastelom Esterhazyho, má fabriky na postav (súkno) a cukr. N e s -
m e l (Neszmedly) so svetochýrnym vinom. Tu zemrel v 1440m r.
Albert kráľ. B a b o l n a, pústa s kralovským ménesom.

E. I. OKOLICA ZA KRÁLOVSKOU VÝŠINOU ČILI SEDMOHRADSKO.

Táto okolica obsahuje v sebe tri kraje, totižto kraj
M a d a r o v (magyarföld), kraj S i k u l o v (székelyföld), a
kraj S á s i k o v (szászföld).

a.) Kraj Madarov obsahuje v sebe 8 stolice
a 2 kraje. Té sú:

1. vnitřná-solnocka (belső-szolnok)... jej sídlo... D é z (Dézs).
2. dobokanská (doboka) Š é k (Szék).
3. koloská (kolos) K o l o s v á r
(Kolosvár).
4. tordanská (torda) T o r d a (Torda).
5. kýchýlska (küküllő) D i c s ō - s v . M a r t i n
(Dicső-szent-Martin).
6. nižnia-biela (alsó-fehér) V e l k ý - E n e d
(Nagy-Ényed).
7. vyšnia-biela (felső-fehér) M a r t i n o v a v e š
(Márton-falva).
8. huňadská (hunyd) D é v a (Déva).
9. fogarašský kraj (fogaras vidéke) F o g a r a š
(Fogaras).
10. nasódský kraj (naszód vidéke) N a s ó d (Naszód)

b.) Kraj Sikulov obsahuje v sebe 5 stolice. Té sú:

1. zlatný stolec (aranyoszék)..... jeho sídlo.....	Felvinc (Felvincz)
2. marusský stolec (maroszek)	Marosvásárhely
(Marosvásárhely).
3. udvarhelský stolec (udvarhelyszék)	Udvarhely
(Udvarhely).
4. čikský stolec (csikszék)	Čik-Somló
(Csik-Somlyó).
5. báromsék (baromszék)	Kezdi-Vásárhely
(Kezdi-Vásárhely)

c.) Kraj Sásikov obsahuje v sebe 9 stolice a 2 kraje. Té sú:

1. sobinovský stolec (szebenszék)..... jeho sídlo.....	Velký-Sobinov
(Nagy-Szeben)
2. medješský stolec (medgyes-szék)	Medješ (Medgyes)
3. sássebešský stolec (szászsebeszék)	Sásseheš
(Szászsebes).
4. serdahelský stolec (szerdahelyszék)	Serdahel (Szerdahely).
5. veľko-sínský stolec (nagy-sinkszék)	Velký-Sink
(Nagy-Sink).
6. köhalomský stolec (köhalomszék)	Köhalom
(Köhalom)
7. novýkostolský stolec (ujegyházaszék)	Novýkostol
(Ujegyház).
8. segešvárský stolec (segesvárszék)	Segešvár
(Segesvár).
9. sászvárošský stolec (szászvárosszék)	Sászvároš
(Szászváros)
10. brašcovský kraj (brassó-vidéke)	Brašov (Brassó)
11. hysrický kraj (beszterce-vidéke)	Bystrica
(Beszterce).

II. SEDMOHRADSKÉJ PODOBA A PRÍRODZENÉ VLASTNOSTI.

Túto peknú okolicu zo všetkých strán obkľúčujú Karpaty, ktorýchž väčšie, menšie hory i jej vnútro pokrývajú.

Ona je teda vrchovatá; len zdĺ p široké doliny. Najvyššie vrchy sú z á t. V lóne týchto hôr nachádza j iných kovov, obzvláštne ale soli mnoho divých zvier; tak tiež doch viskách mnoho statku. Na teplé rodí sa víno, pšenica, žito a ku Maruša, Samoš. Aranyos, Sebeš,

III. SEDMOHRADSKÉ KRAJ NITÉ MIE

a.) Kraj maďarov rozp mohradskej a susední je s okolico Obyv: 1300000 Maďari, valaši, a

1. Vnútorna-solnočká sídlo stolice, sl. pm. a gymnasium solné bane. Samos-Ujvár. sl. l na postav [súkno] a starý zamek. Bathory svojho pokrvného Baltazara esoczyho zasnordoval. Lapoš-bánya.

2. Dobokanska st. Tn. r solnými bahami.

3. Kološská st. Zn. m. I a najpeknosie mesto Sedmohradsku, ma pekné kostoly, universitu gymn divadlo, krajinský špital. pekne pala Mathias Korvin kral sa narodil. Ko leznicu, veľké kupectvo, a starodavny lých morských musiel povstalej skale uani na sol a kamenné ohlie.

4. Tordauska st. Zn. m. umom a bohatými solnými bahami, soli sa vykopávajú. Vyšej Tordy je ta ska skala. Torocko, pm. ma bohat tn v jednom potoku nachadza sa zlatý

5. Kýchýlska st. (Küküllő). ton, d. sídlo stolice. Erzebetv: kostol, kláštor, veľké jam: rky na ove

6. Názniabjela st. (also- (Nagy-Egyed), pm. sídlo stolice s chý: hárion a papieron. Belohrad (C kr. m veľka pevnosť, sídlo kat. bisku

bsahuje v sebe 5

Té sú:

eho sídlo.....	Felvinc (Félvincz), Marosvásárhely (Marosvásárhely).
ék)	Udvarhely (Udvarhely).
.	Čik-Somló (Csik-Somlyó).
.	Kezdi-Vásárhely (Kezdi-Vásárhely)

uje v sebe 9 stolice

. Té sú:

eho sídlo.....	Velký-Sobinov (Nagy-Szeben)
)	Medješ (Medgyes)
ék)	Sászebeš (Szászsebes).
ék)	Serdahel (Szer- dahely).
ék)	Velký-Sink (Nagy-Sink).
.	Köhalom (Köhalom)
ék)	Novýkostol (Újgyház).
.	Šegesvár (Szegevár).
ék)	Sászvaros (Szászvaros)
.	Brašov (Braszo)
ék)	Bystrica (Besztercze).

DOBA A PRÍRODZENÉ
OSTI.

etkých strán obklúčujú Kar-
nory i jej vnútro pokrývajú.

Ona je teda vrchovatá; len zdlh potokov najdu sa kde tu dost široké doliny. Najvyššie vrchy sú: Nogo, Bučee, Rečezát. V lóne týchto hôr nachádza sa mnoho zlata, striebra a jiných kovov, obzvlášť ale soli; v ohromných lesách žije mnoho divých zvier; tak tiež dochováva sa na bujných pastviskách mnoho statku. Na teplejších úbočiach a v dolinách rodí sa víno, pšenica, žito a kukurica. Potoky sú: Aluta, Maruša, Samoš, Aranyos, Sebeš, Köröš.

III. SEDMOHRADSKÉ KRAJE, STOLICE A ZNAME- NITÉ MIESTĽA.

a) Kraj maďarov rozprestiera sa na západnej sedmohradskej a susedí je s okolitou zátisskou. Rozs: 600□m. Obyv: 1300000 Maďari, valaši, armeni,

1. Vnútrná-solnocká st. [b-szolnok]. Zn. m. Deeá sídlo stolice, sl. pm. s gymnasiumom, dobrým vínom; blízko sú tu solné bane. Samos-Ujvár. sl. kr. m. má sirotný dom, fabriky na postav [súkno] a starý zámek, v ktorom v 1594m r. Zigmund Báthory svojho pokrvného Baltazara Báthoryho a kancelára Kováesczyho zamordoval. Lapoš-baňa, so železnými baňami a hutami.

2. Dohokanská st. Tn. m. Sék (Szek), sídlo stolice so solnými baňami.

3. Kološská st. Zn. m. Kološvár, sl. kr. m, blavné a najpeknšie mesto Sedmohradsku, sídlo stolice a vyššej vrchnosti, má pekné kostoly, universitu gymnasium, kollegium, sirotný dom, divadlo, krajinský špital, pekné palace, tu je i ten dom, v ktorom Mathias Korvin kral sa narodil. Kološvár má rozličné fabriky, železniciu, veľké kupectvo, a starodávny zámek na holej, so zkameneých morských musiel povstalej skale. Kološ pm. s bohatými baňami na sol a kamenné uhlie.

4. Tordanská st. Zn. m. Torda, sl. pm. s gymnasiumom a bohatými solnými baňami, z ktorých ročite 550000 centy soli sa vykopávajú. Vyšej Tordy je ta svetochýrna rozpuklá tordanská skala. Torockó, pm. má bohaté bane na zlato, striebro, železo tu v jednom potoku nachádza sa zlatý piesek.

5. Kýkylská st. (Küküllő) Zn. m. Dičő-szent-Marton, d. sídlo stolice. Eržebetváros, sl. kr. m. má pekný kostol, kláštor, veľké jarnurky na ovce a vínu.

6. Nižnia-biela st. (alsó-fehér). Zn. m. Velký-Eőd (Nagy-Enyed), pm. sídlo stolice s chýrečným katv. kollegiumom, knižnicou a papierňou. Belohrad (Gyula-alebo-Károly-Fejervar) sl. kr. m. veľká pevnosť, sídlo kat. biskupa s pekným kostolom, v kto-

rom Jan Hunyady a jeho syn Ladislav odpocívajú, tak tiež nektori sedmohradski panovníci. V Belohrade sú 4 gymnasia, seminaria, hvezdareň, peniazohit (mince), fabriky a veľké kupectvo. Blasiu (Balazsfalva) sídlo gr. kat. biskupa s gymnasiomom. A brudhána Zalana, Aranos, s veľice bohatými banami na zlato, striebro. Maros-njvura Vizakna p. mestocka s veľikými solnými banami, ktoré do roka 800000 centy soli dajú.

7. Vyšnia-biela st. (föld-fővár) Zn. m. Martontalva d. sídlo stolice s dobrým vinom. Arapatak, Hídveg s kvasnými (kyslymi) žriedlami.

8. Hunyadska st. Zn. m. Ivéva, omurované pm. s mŕtvenými banami a dobrým vinom. Nedaleko medzi horami leží Nadag (Nagyag) s bohatými zlatými banami v ktorých sa i té najkrajšie ametysty a tellur nalezajú. Piski, d. tu bola v 1849 r. obýreca bitka v ktorej uhorský general Bem zvíťazil. Vajda-Huňad (V-Hunyad), pm. tu je najhlavnejšie kupectvo so železnými veci v Sedmohradsku, potom hamre, fabriky na kopy, františkanský kláštor a starý zamek, ktorého väčšiu časť Jan Hunyady budoval. Szent-Inre (Szent-Inre), kde Jan Hunyady proti turkom slavno zvíťazil a Simon Kemény život svoj pre dobrobyt krajiny obetoval.

9. Fogarasský kraj (Fogaras-vidék), Zn. m. Fogarass, kr. m. pri Alute zo 144 šáhů dlhým mostom a starým pevným zámkom.

10. Nasódsý kraj (Naszód-vidék), Zn. m. Nasód s gymnasiomom.

b). Kraj Sikulov (Székely föld) rosprestiera sa na východnom Sedmohradsku. Rozs. 206□m. Obyv. 428000 Sikuli (maďari), valasi.

1. Zlatný-stolec (Aranyos-szék) medzi tordanskou a kýkýlskou stolicou. Zn. m. Felvinc, sídlo stolce. Tu býva mnoho oiganov. V 1848 r. valasi ho spálili.

2. Marušský-stolec (Maros-szék), n. Zn. Maroš-vásárhel, sl. kr. m. sídlo stolice jedno z najpeknějších miest Sedmohradska. Polovica na hore leží a múrom je upevnená, druhá polovica v doline pri Maruši. Má gymnasium, kalv. kollegium, knižnicu, so 60000 sviazkami knih, pekné kostoly a veľké trhy na kone.

3. Udvarhelský-stolec (Udvarhelyszék), Zn. m. Udvarhel, pm. sídlo st. s gymnasiomom, františkanským kláštorom, obyvatelia pravia drevené nádoby a kupcia s dohanou a mädom. Homoród-Almás, d. blízko nej je najväčšia jaskyňa sedmohradska.

4. Čikský-stolec (Csik-szék), Zn. m. Čik-Somlo (Csik-Somlyó), s gymnasiomom, sídlo stolice. Borsék, s chýrečnou kvasnou vodou.

5. Háromsék (Három-szék) Zn. m. Kozdi-Vásárhel, sídlo stolice s gymnasiomom. Sopás-szent-Györgya Kovácsa s kúpeľmi.

c.) Kraj Sásikov (székely föld) leží na poludni, polnoci a okolice. Rozs. 145□m. Obyv. asi, maďari.

1. Sobinovský-stolec (Nagy-Szeben) sl. kr. m. le a výhodno gr. arcibiskupa, múzeum, 12 kostoly, františkanský tický dom, veľká listareň, divadlo, f.

2. Medjesský-stolec (Medjess) sl. kr. m. sídlo st. v peknej doline, vinom a mnoho vina.

3. Sassebesský-stolec (Saschbes, sl. kr. m. s veľikými Srekitá (Olah-pian), tu vymýva.

4. Serdahelský-stolec (Serdahel, veľké pm. s dobrým

5. Velkosínský-stolec (Nagy-Sink) (Nagy-Sink), pm. preto je tu mnoho tkacov.

6. Kóhalomský-stolec (Kóhalom, pekné pm. sídlo stolce, m. farmaky na kone, na veľice vysoký vedu.

7. Novýkostolský-stolec (Ujegyhas) sídlo st.

8. Šegšovarský-stolec (Segesvár, sl. kr. m. sídlo st. s kláštorom, gymnasiomom a fabrikou platno.

9. Sasvaroský-stolec (Szászváros), pm. s tr. siumom a knižnicou. Tu sa dobre nyer) d. tu na ehotari bola chýreč Stefan Bathory a Kinišy turka pre

10. Brassovský kraj (Brassó), sl. kr. m. sídlo kraja, naj kupecko mesto v Sedmohradsku, m. pevný zamek, starodavny mestický v ktorej 154 centový zvon visí. M. roka blízko na 8 milliony zlatých.

11. Bystriický kraj (Beszterce), sl. kr. m. s gymnasiomom a Bukovinou.

Všetke té do teraz opisane slúchajú ku uhorskej krajine.

slav odpocívajú; tak tiež nektoré
rade su 4 gymnasia, seminaria,
školy a veľké kupectvo. Blasiu
gymnasiumom. A brudbana a
atými baňami na zlato, striebro
stecka s veľkými solnými baňami
dajú.

dső-fejér) Zn. m. Martonfalva
Arapatak, Hidvegs kva-

n. Dóva. omurovan; pm. s me-
stského medzi horami leží Nadag
ni v ktorých sa i te najkrajšie
i, d tu bola v 1849 r. chýrečná
dem zvíťazil. V ajd a-ll i n d
šie kupectvo so železnými voči v
ky na kopy, frantiskanský kláštor
tu Jan Hunyady budoval. S e n t-
yady proti turkom slavno zvíťazil
probyť krajiny obetovať.

(Fogaras-vidéke), Zn. m. Fogar-
y dlhým mostom a starým pe-

Naszód-vidéke), Zn. m. Nasod

Székely föld) rosprestiera sa
Rozs: 206□m. Obyv: 428000

anyos-szék) medzi tordanskou a
in c, sídlo stolce. Tu býva mnoho

i.
(Maros-szék), n. Zn. m. Maroš-
lice jedno z najpeknějších miest
leží a mŕom je upevnená, druhá
gymnasium, kalv. kollegium, kni-
eckne kostoly a veľké trby na kone.
olec (Údvarhelyszék), Zn. m.
nasiumom, frantiskanským kláš-
ad by a kupcia s dohanom a má-
blízko nej je najvätsia jaskyňa

ék), Zn. m. Cik-somlo (Csik-
stolice. Borsék, s chýrečnou

ék), Zn. m. Kozdi-Vasarhel,
si-szent-György a Kova-

c.) Kraj Sasikov (szaszfeld) z nich kralovská
zem leží na pôľudni, polnoci a po stredku sedmohradskej
okolice. Rozs. 145□m. Obyv: 373000 Sási (nemci), va-
lasi, madaři.

1. Sobinovský stolec (Szobon-szék) Zn. m. Veľký.
Solínov (Nagy-Szeben) sl. kr. m. veľmi pekne a čiste. Sello sto-
lec a východo gr. arcibiskupa, má právnicku akademiú, 2 gym-
a mnsenia, 12 kostoly, frantiskanský kláštor a mnisky, peký me-
tický dom, veľku listareň, divadlo, fabriký a veľké kupectvo.

2. Medjesský stolec (Medgyes-szék). Zn. m. Medje-
sl. kr. m. sídlo st. v peknej doline, má frantiskanský kláštor, gym-
nasium a mnoho vina.

3. Saschesský stolec (Szász-sebes-szék). Zn. m.
Saschess, sl. kr. m. s veľkými fabrikami na postav (sukno).
Šrekita (Ólah-pian), tu vymýňajú v potokov zlato.

4. Serdabelský stolec (Szerdahely-szék) Zn. m.
Serdahel, veľké pm. s dobrým vinom.

5. Veľkošinský stolec (Nagy-sink-szék). Zn. m.
Veľký-Sink (Nagy-Sink), pm. sídlo st. tu sa dobrý lah rodi
preto je tu mnoho tkačov.

6. Köhalmoský stolec (Kőhalom-szék). Zn. m. Kö-
halom, pekne pm. sídlo stolce, má frantiskanský kláštor, chýrečn-
jarmaky na kone, na veľice vysokej hore rozvalinu zaunka a švablovú
vodu.

7. Novýkostolský stolec (Újgyház-szék). Zn. m.
Nový-kostol (Újgyház) sídlo stolice.

8. Šegešvarský stolec (Ségesvár-szék). Zn. m. Še-
gešvár, sl. kr. m. sídlo st. so starými zankom, frantiskanským
kláštorom, gymnasiumom a fabrikami na perkal, postav (sukno) a
platno.

9. Sasvárošský stolec (Szászváros-szék). Zn. m.
Sasváros (Szászváros), pm. s frantiskanským kláštorom gymna-
siumom a kuharňou. Tu sa dobré dyne rodia. Alkeñer (Alke-
nyer) d. tu na chotari bola chýrečná bitka, v ktorej 1479ho roku
Stefan Bathory a Kirišy turka premohli. (Kenyérmező).

10. Brarovský kraj (Brasso-vidéke), Zn. m. Brašov,
(Brassó), sl. kr. m. sídlo kraja, najvätsie a najľudnatejšie fabričné a
kupecké mesto v Sedmohradsku, má 2 gymnasiumy a realku, starý
pevný zamek, starodavny mestický dóm s vysokou turnou (važou)
v ktorej 154 centovy zvon visí. Má rozličné fabriky a kupectvo do
roka blízko na 8 milióny zlatých.

11. Bystričský kraj [Besztercze-vidéke]. Zn. m. Bystri-
ca [Beszterce], sl. kr. m. s gymnasiumom a znamenitým kupectvom
s Bukovinou.

Všetke té do teraz opísané stolice, kraje a okolice pri-
slúchajú ku uhorskej krajine.

G. I. SPOLOČENSKÉ ANEB BRATRSKÉ KRAJINY.

Spoločenské, aneb bratrské krajiny ku korune sv. Stefana prislúchajúce sú: 1. Uhorské Pobrežie morské. 2. Chorvátska a Slavonská krajinky. 3. Vojenský hraničný kraj.

II. PODOBA A PRÍRODZENÉ VLASTNOSTI TÝCHTO SPOLOČENSKÝCH KRAJÍN.

Od mora jaderského (adriatického) až skoro po Kulpu sú tu vysoké a skalisté hory, len kde tu prervané menšími, aneb väčšími dolinami. Medzi Sávou a Drávou ťahajú poslednie konáre, este dost známenité hory až po Dunaj pri Zálankymešu. Na polnocnej stránke týchto hôr otvára sa veľiká rovinina dolno-uhorská; medzi Kulpou a Drávou tiež rozprestierajú sa hory, medzi nimi sú ale pekné doliny a obsirnejšie roviny. Potoky sú tú: Unna, Likka, Kulpa, Sáva, Dráva, Dunaj, Tisa, ktoré mnohorož poylievajú, nížiny sice súrodňujú, avšak ale i mnoho močiarov zanechajú.

III. KRAJE A KRAJINY SPOLOČENSKÉ.

1. Uhorské pobrežie morské (magyar tenger-mellék) Na východno-polnocnej stráuke mora jaderského leží pobrežie, aneb pomorie uhorské, ktoré Maria Theresia kráľovna s krajinou uhorskou spojila. Ono býva riadené skrze správnu stolicu kráľovskú, ktorej predseda, správca (gubernator) je spolu údom vrchného domu diety uhorskej.

Pomorie uhorské obsahuje v sebe tri okolice a je rozsiahle na 29 □ m. a má 79000 obyvateľov.

Okolice toho pomoria sú:

a.) Fiumanská [Rieka]. Zn. m. Fiume [Rieka] sl. kr. m. Ono a jeho okolička obsahuje v sebe 1/3 □ m. a má 18000 obyvateľov. Fiume je najväčšie námorské mesto uhorskej krajiny. Leží u Quarnererskej zatoky jaderského mora, má námornickú školu a

známenitý n. kapectvom. Fiume je sle (szabad kikötő, Freihafen) a je celkom sterilum.

b.) Bukarecka okolie m. merskej zatoky tohože mena. a Po c.) Pokladnická okol sidlo biskupa zengského.

Obyvatelia tohoto pomoria sú tvo provadia s citronami, figami, pom

2. Chorvátska a slava této starodávne krajinsky koru Kulpou, Sávou a Drávou. Ch vatá; najhlavnejšie hory sú: M nik; najznačnejšia rovinna je poľská lúka. Slavonská je hory sú tu: Vrdnik a Frušk jinky majú pre své vnútorné zahrebe, pri tom alo vysielajú pos. Jejich hlavní správca je Bán, i on je zákonnite spojený s uhorským

Chorvátska obsahuje rozsiahlosť urobí 206 □ m. so 68

Této stolice sú:

a.) Zahrebska (Zagrab varn grab) sl. kr. m. sidlo arcibiskupské, a slavnských. Má spolek umelecký, u briky. Sísek s veľkým kupectvom a (Karolyvaros) sl. kr. m. s pevným zám

b.) Varaždinská (Varasdv ar. m. s pevným zámkom; má gymn briky, mnoho vína a hodabniectvo.

c.) Križevačka (Köres varm m. sidlo gr. kat. biskupa.

d.) Belovarska stolica. Zn.

Slavonská obsahuje v se siahlosť 164 □ m. Obyv: 38100 lesy, v ktorých obzvlášť na lod drevo rastie a veľmi hľadané býva ľanui vína, obzvlášť ale mnoh a konopi.

B BRATRSKÉ KRAJINY.

ské krajiny ku korune sv. Štefana
ské Pobrežie morské.
ská krajinky. 3. Vo-

E VLASTNOSTI TÝCHTO
CH KRAJÍN.

tiatickeho) až skoro po Kulpu
en kde tu prervané menšími,
ávou a Drávou tiahnú posled-
ité hôry až po Dunaj pri Zá-
re týchto hôr otvára sa veľiká
Kulpou a Drávou tiež roz-
sú ale pekné doliny a obsir-
Unna, Likka, Kulpa,
sa, ktoré mnohorož povylie-
šak ale i mnoho močiarov

NY SPOLOČENSKÉ.

ie morské (magyar ten-
nej stránke mora jaderškého
orské, ktoré Maria Theresia
pojila. Ono býva ridené skrze
rej predseda, správca (guber-
domu diety uhorskej.

je v sebe tri okolice a je roz-
obyvateľov.

Zn. m. Fiume (Rieka) sl. kr.
scho 1/2 m. a ma 180000 obyv-
mesto uhorskej krajiny. Leží u
ho mora, ma námornicku školu a

známoty a kupectvom. Fiumo je slobodné kr. m. a slobodný prístav
(szabad kikötő, Freihafen) a je celkom pod správou uhorského mini-
steria.

b.) Bukarecká okolica (Bukkari). Zn. m. Bukari
a mrskej zátoky tohože mena. a Porto-Rie.

c.) Pokladnická okolica s hlavným mestom Novi,
sidlo biskupa zengského.

Obyvatelia tohoto pomoria sú najviac taliani, a veľko kupec-
tvo provadia s citrónami, figami, pomerančami a morskými rybami.

2. Chorvátska a slavonská krajiny. Dve
teto starodávne krajinsky koruny sv. Štefana ležia medzi
Kulpou, Sávou a Drávou. Chorvátska je zväčša vrcho-
vatá; najhlavnejšie hory sú: Mačel, Ivančica a Kál-
nik; najznačnejšia rovinna je ale tak zvaná Turo-
poľská lúka. Slavonská je menej vrchovitá; najväčšie
hory sú tu: Vrdnik a Fruška-Gora. — Teto dve kra-
jinky majú pre své vnútorné záležitosti dietu (snem) v Zá-
hrebe, pri tom ale vysielajú poslancov i na uhorskú dietu.
Jejich hlavný správca je Bán, jako námestník kráľa; ale
on je zákonnite spojený s uhorským ministeriumom.

Chorvátska obsahuje v sebe štyri stolice jejichž
rozsiahlosť urobí 206 m. so 681.000 obyvateľmi.

Teto stolice sú:

a.) Zahrebská (Zágráb.värm). Zn. m. sú: Záhreb (Zá-
grab) sl. kr. m. sidlo arcibiskupske, a hlavních úradov chorvátsko-
slavonských. Má spolek umelecký, universitu, všelijaké školy a fa-
briky. Sísek s veľkým kupectvom a fabrikou na lode. Karlovec
(Karlovyvaros) sl. kr. m. s pevným zámkom, sidlo gr. biskupa.

b.) Varaždinská (Varasdvärm). Zn. m. Varaždin, sl.
kr. m. s pevným zámkom; ma gymnasium, 9 katolícké kostely, fa-
briky, mnoho vína a hodbaľníctvo.

c.) Križevacká (Körös varm). Zn. m. Križevac, sl. kr.
m. sidlo gr. kat. biskupa.

d.) Belovárska stolica. Zn. m. Belovar, sidlo stolice.

Slavonská obsahuje v sebe tri stolice, jejichž roz-
siahlosť 164 m. Obyv: 381000. Slavonská má krásne
lesy, v ktorých obzvláštno na lode a jiné vodné stavby síce
drevo rastne a veľmi hľadané býva; rodí sa tu obilia, mies-
ťami vína, obzvláštno ale mnoho kostkovitej ovoci (slív)
a konopi.

Krajiny Koruny Sv. Štefánskej.

C. III

Slavonské tri stolice sú:

a.) Virovitička [Verocze varm]. Zn. m. Goričká [Görz k.] hlavné mesto slavonské, sídlo stolice a pevnosť, a veľkým kupectvom a hodobníctvom. Diakovár, sídlo kath. biskupa, ma gymnasium.

b.) Požegská [Požega varm]. Zn. m. Požega, sl. kr. m. veľkým kupectvom vína, dohann, hodobu a statku. Pakrac, sídlo východo-gr. biskupa. Daruvara lípuik s teplým kupelmi.

c.) Srijemská [Szerém varm.] Zn. m. Vukovár, sídlo stolice ma dobré vína, rybarstvo a hodobníctvo. Hók [Ujak] s najlepšími srijemským vinom a kláštorom frantiskanským, v ktorom Jan Kapistran odpočíva. [Kapistran bol mních a slávny spolubojovník Jána Hunyadyho proti Turkom].

3. Vojenská hranica (katonai határörvidék) je úzky pás zeme, ktorý kolo hranici našej vlasti, od jaderského mora až po Sedmohradsko tiahne, a vojenskou hranicou volá sa preto, pretože jej obyvatelia bývali večitými vojakmi, ktorých povinnosťou bolo hranice krajinské proti vpádom nepriateľským brániť. Hraničári v čas vojny chránili krajinu a po čas pokoja doma roľníctvo pilnovali. Jedna časťka z nich je, podľa nových zákonov, od väčšej služby vojenskej už slobodná: pomaly celá hranica vojenská príjde pod pravomocnosť občanskú. Táto hranica chorvátsko-slavonský a srbsko-banátsky a obsahuje v sebe 12 pluky (regimenty) a 1 podpluk (bataillon). Rozs: 519 □ m. Obyv: 1,041.000.

Chorvátsko-slavonská hranica obsahuje v sebe 8 pluky, sídlo veliteľstva (Oberkommando) je v Záhrebc.

Té 8 pluky sú:

a.) Lický [Likkai ezred] v nom mesto Karlopagopri mori jaderskom; sídelné mesteco je: Gospić.

b.) Ottočacký [ottacsani ezr], sídelné mesto Ottočac, s dvoma zankami. Znamenité je Senj [Zengg] sl. kr. m. a slobodný prístav, sídlo gr. kath. biskupa. Tu často panuje strašný vietor, menom borac. Senj je už pod pravom občanským.

c.) Ogulinský [ogulini ezr.] sídelné mesto: Ogulin, so zámkom.

d.) Sluinský [sluini ezr.] sídelné miesto: Sluin.

e.) Prvý banský [első bani ezr.] sídelné mesto: Gliná, má veľký obchod so svinami. Tapusko ma teple kúpele.

f.) Druhý banský [második bani ezr.] sídelné mesto Petrinia. Dubica pri Unne so zámkom.

g.) Gradiskanský [gradiskai ezr.] Zn. m. Nova-Gradiská, sídlo pluka. Stara-Gradiská, s pevným zámkom pri Save.

h.) Brodský [bródi ezr.] Zn. m. Vinkovce, sídlo pluka, má gymnasium a hodbabnictvo. Brod pevný zamek má znamenité kupectvo.

Srbsko-banátska hranica obsahuje v sebe 4 pluky a jeden podpluk (bataillon), sídlo veliteľstva je Temesvár.

Té pluky sú:

a.) Petrovaradinský [péterváradí ezr.] Zn. m. Mitrovic, sídlo pluku. Blízko nebo vidno rozvalinu starodávneho rímskeho mesta Sirmiumu. Petrovaradin, s pevným z troch strán Dunajom obajatým zámkom. [V 1416m. roku tu naši slavno zvíťazili proti Turkom]. Karlovic, sídlo srbskeho patriarchy, má chýrečné červené vína. — [1699m r. pokoj uzavretý s Turkom]. — Zimón, najkrajšie mesto na srbskej hranici, má veľké kupectvo. Tu zomrel v 1456m roku Jan Hunyady.

b.) Nemeccko-banátsky [nemet-bánsági ezr.] Zn. m. Pančova, sídlo pluka, s hodbabnictvom a živým obchodom v pšenici, dreve a statku.

c.) Srbsko-banátsky [szerb-bánsági ezr.] Zn. m. Bielá Cerkva [Féber-Templom] sídlo pluka s dobrým vinom a hodbabnictvom.

d.) Valašsko-banátsky [oláh-bánsági ezr.] Zn. m. Karáňšebes, sídlo pluka a východno-gr. biskupa, má dobré vína. Mehadia, má svetochnú švablovú [sirkovú] teplú kúpeľ, ktorá už za rímskych časov bola známa. Stara-Orsova, [Orsova] braničné mesto krajinské, proti tureckej pevnine Novej-Orsovy, s veľmi znamenitým kupectvom. Blízko Orsovy bola v 1854m roku v zemi nalezaná svätá koruna uhorská. Nižej Orsovy je aj tá chýrečná úžina dunajska Zelená-vrata nazvana.

e.) Čajkašský podpluk [titeli zaszlóalj]. Zn. m. Titel, sídlo čajkašov, leží tam, kde Tisa do Dunaja sa vlieva, má zbrojňárňu a lodenice.

Úlohy. Ktoré sú stolice predtisské? zátisské? predunajské? zádunajské? sedmohradské? chorvát-slavonské? — Menuj všetky stolice po pri ktorých Dunaj — po pri ktorých Tisa — po pri ktorých Drava — po pri ktorých Sava tečú. — Menuj najväčšie — najmenšie stolice predtisskej, — zátisskej a t. d. okolice. — Povskladaj stolice vlastno-uhorské do šora dľa počtu jejích obyvateľov. — Vypočuj koľko obyvateľov padne v abaujskej, šarišskej a t. d. stolicach na jednu štvhrannú milu zeme? Cestuj od Peštu rovným smerom ku východu — západu a, t. d. Menuj všetky potoky z ľavej — z pravej strany Dunaja — Tisy — a prez ktoré stolice tečú? — Menuj mestá v ktorých sú biskupstva — kúpele — veľké kupectvo? Teraz vykresliu podobu uhorskej krajiny a krajín koruny sv. štefánskej. [Vidz na tabličke pod číslom III.]

II. Prehľad krajín koruny sv. Štefánskej.

1. UHORSKÁ DRŽAVA (Magyar birodalom).

Všetke té vyššej menované krajiny sú častky uhorskej državy, spolu teda tvoria državu uhorskú, aneb stát uhorský.

Úlohy. Ktoré sú teda častky uhorskej državy? Ktorá časťka je najväčšia — najmenšia — najľudnatejšia? a t. d.

II. ROZSIAHLOSŤ, ČÁSTKY A POLOHA UHORSKEJ DRŽAVY.

Krajiny državy uhorskej obsahujú v sebe 5600 — mile. Obyvatelov jesto 15,417.000. teda na každú kvadrátú milu by padlo 2753 ľudí.

Častky državy uhorskej:

1. Vlastná uhorská krajina 3727 — mile. Má 11,117.600 obyvateľov.
2. Sedmohradsko 954 — mile. Má 2,101.700 obyvateľov.
3. Chorvátsko-slavonská s pomorím uhorským 379 — mile. Má 980.000 obyvateľov.
4. Vojeuské hranice 583 — mile. Majú 1,206.200 obyvateľov.
5. Mesto Rieka (Fiume) $\frac{1}{3}$ — mila. 17.800 obyvateľov.

Naša premilá vlasť leží u prostred Európy, trošku k východu, pri strednom behu Dunaja a rozprestiera sa na polnoci a východe od Karpátov až po dolné snežníky (Alpy); na poludní ku nižiemu Dunaju; na západe až ku moru jaderskému (adriatickému).

III. PODOBA. HORY.

Podoba našej vlasti je utešene rozmanitá: výšiny s dolinami, hory s rovinami líbežne sa meňu. Keby sme sa tak vysoko mohli vyzdvihnúť, jako orol na krýdlach, a taký ostrý zrak mali, jako on: videli by sme, že naša vlasť je z každej strany, do okola, horami ohvečená. Hory té ku

stredku zmenšujú sa a miznú, rozprestiera sa velice úrodná ro

Hlavné hory uhorskej polokruhle kolo krajiny táhnu. ne Dunaja začnú a kedyž obrátia strane Dunaja, pri Baziasí preť pri Prešporku od západných balkaňských.

Karpaty na viac pásma hraníc krajiny polokruhle bez rínnu v nitrianskej stolici volajú alebo „biele hory.“ Z tade na hranici krajinskej táhnu, až p. rom. Od Jablunky obrátia sa nočnej strane našej vlasti táhnu sa Beskydy a v oravskej B najvyššie vrchy sú kolo 4—50 sú západno-polnočné K

Za nimi nasledujú st. menom Tatry sú nazvané. T. patami. Tatry medzi dolinami najea a Popradu vyzdvihujú sa lachovský (8375'): L. (8340'); Kriváň (7884'). Tieto holé skaliská sú, vypínajú sa 8—9 mile dlhé a na 2—3 mile vrchov nekedy i na 6000' vysoké a nesmierne hlboké kotliny plné ské jezerá, morské okatami nasleduje špišská M najec.

Za Popradom vyzdvihujú nočno-východné Karpaty najvyššie týchto vrchy sú v M. Toto pohorie volajú aj: východné Karpaty.

Od Marmaruša k východu hradska, bežia Karpaty a tu majú vysoké. Takéto sú: radna

ny sv. Štэфанскеј.

Magyar birodalom).

krajiny sú častky u h o r -
ržavu uhorskú, aneb stát

y ukorskej državy? Ktora
udnatejsia? a t. d.

POLOHA UHORSKEJ

nujú v sebe 5600— mile.
la na každú kvadrtnú

rskej:

27— mile. Má 11,117600

Má 2,101.700 oby-

morím uhorským 379□

le. Majú 1,206.200 oby-

nila. 17.800 obyvateľov.

ostred Európy, trošku k
ja a rozprestiera sa na
dolnie snežníky (Alpy);
a západe až ku moru ja-

HORY.

rozmanitá: výšiny s do-
menia. Keby sme sa tak
el na krýdlach, a taký
y sme, že naša vlasť je z
obvenená. Hory té ku

stredku zmenšujú sa a miznu, tak že behom Dunaja a Tisy
rozprestiera sa veľice úrodná rovinina.

Hlavné hory uhorskej državy sú: K a r p a t y. Ony
polokruhle kolo krajiny ťahú. Pri Prešporku na ľavej strane
Dunaja začínú a kým obhradily pol krajiny, zas na ľavej
strane Dunaja, pri Baziaši pretrhnú sa. Dunaj delí Karpaty
pri Prešporku od západných snežníkov a pri Baziaši od hôr
balkánských.

Karpaty na viac pásma hôr sa delia. Vonkajšie, okolo
hraníc krajiny polokruhle bežia. Od Prešporku až po Javo-
rinu v nitrianskej stolici volajú ich „malé Karpaty“
alebo „biele hory.“ Z tade na pravom boku Váha a na samej
hranici krajinskej ťahú, až po Jablunku, polnočným sme-
rom. Od Jablunky obratia sa, ku východu to jest na pol-
nočnej strane našej vlasti ťahú. V trencínskej stolici volajú
sa Beskydy a v oravskej B a b a - g u r a, a jejich tutejšie
najvyššie vrchy sú kolo 4—5000 stôp (šúchy) vysoké. Tého
sú západno-polnočné Karpaty.

Za nimi nasledujú strednie-Karpaty, ktoré
menom Tatry sú nazvané. Tatry sú najvyššie medzi Kar-
patami. Tatry medzi dolinami potokov: Oravy, Váhu, Du-
naja a Popradu vyzdvihujú sa až k chmáram. Vrch ger-
lachovský (8375'); Lomnica (8328'); Vysoká
(8340'); Kriváň (7884'). Tého ohromné hory, ktorých vrchy
holé skaliská sú, vypínajú sa v Liptove a na Špiši, sú na
8—9 mile dlhé a na 2—3 mile široké. Na chrbtoch týchto
vrchov nekedy i na 6000' vysoko nachádzajú sa prirodzené
a nesmierne hlboké kotliny plné prečistej vody, to sú t a t r a n -
ské jezerá, morské oka nazvané. Za vysokými Ta-
trami nasleduje špišská Magura a ťahne až po Du-
najec.

Za Popradom vyzdvihujú sa v šarišskej stolici pol-
nočno-východné Karpaty a ťahú až po Sedmohradsko
najvyššie týchto vrchy sú v Marmaruši na 5—6000 šúchy.
Toto pohorie volajú aj: východné Beskydy, aneb le-
sné Karpaty.

Od Marmarušu k východu a poludiu, kolo Sedmo-
hradska, bežia Karpaty a tu majú tiež vrchy na 6—7000 šú-
chy vysoké. Takéto sú: rad ť a u s k é snežníky (7700');

v brašovskom kraji Bučoč (7800'); vo fogarasskom kraji Negoi (8040'). Potom smerom západným ku Dunaju ťahú, a nektoré jejích vrchy, k. pr. v pohorí Retezat (7800') sú ešte veľmi vysoké.

Do teraz sme ale len hlavný refaz Karpatov pred oči-
ma mali, musíme je ešte obšírnejšie prehľadnúť, by sme
lepšie poznali té hory našej vlasti, čo v sebe a na sebe toľko
pokladov schovávajú.

Už v nitrianskej stolici po ľavom brehu Váhu ťahne
jeden konár tých hôr ku oravským Beskydom; on sa potom
medzi potokami Váhom, Nitrou a Hronom (Garam) zas na
viac pásma delí a chová na svích vrchoch utesené lesy, medzi
ktorými rozprestierajú sa úrodné doliny; potom za potokom
Oravou spojí sa s Magurou. — Od stredných Karpatov ku
poludniu prez liptovskú, zvolenskú a gemerskú stolice rozší-
rujú sa tak nazvané malé Tatry, medzi ktorými vynika
Kráľovská Hoľa na chotároch troch stolíc. Tu zas da-
lej medzi Jpľom a Hronom leží jedno pásmo (ostrovske
hory) k poludiu až po samý Dunaj.

Od Kráľovskej Hole ku západu v liptovskej,
zvolenskej a turčianskej stolici padnú tak nazvané zvol-
enské hole; k tomu pásmu prislúcha aj Tátra. Z
tých striedných Karpatov vychádza ešte jedno veľké poho-
rie, ktoré po pravom brehu Heruada a medzi potokami
Bodva, Šajó, Rima a Jpľom v rozličných pásmach ťahne
najďalej k poludiu, totiž až po Dunaj pri Vácove a
mestečko Alberti v peštianskej stolici. Ku tomu pohoriu po-
čítuje sa Čerhát, Bikk a Mátra. — Medzi tými ho-
rami najznámejšie sú ale tak nazvané uhorské rudové
hory (érchegyek, Erzgebirge) v ktorých veľké poklady zlata,
striebra, medi, zeleza a jiných potrebných kovov nachá-
dzajú sa. Té hory rozprestierajú sa v spišskej, gemerskej,
zvolenskej, hontauskej, tekovskej (Bars) stolici a ťahú skô-
ro až po Váh.

Od Torisy a Hernada na východ spadne prešov-tokaj-
ské pohorie, ktorého poludnia časťka od Sautova po Tokaj,
volá sa: Hedália (Hegyalja), a než sa rodí toto na ce-
lom svete najchýrnejšie víno tokajské. Týchto hôr vrchy

nevysdvihujú sa vyššie 1500' sú
drahé opály, sol a pri Telkibani

Polnočno-východná
plinskej, nugskej, bereg-ugora
náre, aneb pásma hôr, len že tá
od Verecký az po žriedlá
bez takových konarov; majú ale
lel-(tebirge) od Solvy az po

Od Tisy ku poludiu Kan-
ria sed mohradskú horn
jednemu nie celkom pravidelné
šíruje sa na 1290—míle, a s
rovne. Od východu do ruskej
skej dolne, od západu do uh-
hradských Karpatov najvyššie
poludnej strane; dnu ale cel-
úate. Na západe, medzi Ma-
kajú bohaté rudové hory se-
skej nížiny; poslednie jejích ka-
skej stolici a tu sa na nich
Érmelléki.

Na pravej strane Dunaj-
pohoria vidíme. Od Ostrihom
ťahú Vértéši (Štitné hory)
ktoré potom za jezerom Bla-
pásmach rozširujú sa z jednej
čú, z druhej stránky na zápa-
zas najvyššie, kde sa približujú

Medzi Drávou a Sávou
Dunaj pri Zalánkeméni
avšak té chorvátsko-slavonsk
na jednom mieste sú 3100
Varaždinskej stolici. Este nižšie
nik a Fruška-Gora (1500)

Na pravom boku Dunaja
sko-slavonské a na pobreží mo-
prislúchajú ku západným sne-
breží morském sú neprístup-
skaliská na nich sa vlyv mori-

); vo fogarašskom kraji
a západným ku Dunajú
pr. v pohorí Retezat

refaz Karpatov pred oči-
jšie prehladnúť, by sme
co v sebe a na sebe toľko

evom brehu Váhu ťahne
a Beskydom; on sa potom
Hronom (Garam) zas na
choch utesené lesy, medzi
oliu; potom za potokom
l stredných Karpatov ku
a gemerskú stolicu rozší-
y, medzi ktorými vyníka
h troch stolic. Tu zas da-
no pásmo (ostrovské
aj.

ku západu v líptovskej,
adnú tak nazvané zvo-
prislúcha aj Tátra. Z
za ešte jedno veľiké poho-
rnada a medzi potokami
ozličných pásmach ťahne
o Dunaj pri Vácove a
lici. Ku tomu pohoriu po-
tra. — Medzi tými ho-
nazvané uhorské rudové
orých veľiké poklady zlata,
potrebných kovov nacbá-
sa v spišskej, gemerskej,
(Bars) stolicu a ťahnú skó-

ýchod padne prešov-tokaj-
stka od Sautova po Tokaj,
na nejj sa rodí toto na ce-
okaj-ké. Týchto hór vrchy

nevyzdvihujú sa vyššie 1500' sčehov a v lone svém ukrývajú
drahé opály, sol a pri Telkibani ešte aj zlata a striebra.

Polnočno-východné Karpaty majú tiež v zeln-
plinskej, ungskej, bereg-ugoca a satmárskej stolicu také ko-
náre, aneb pásma hôr, len že té sú nižšie. Lesné Karpaty
od Verecky až po žriedlá Tisy sú jeden celý reťaz hôr
bez takových konarov; majú ale svích rovnobežníkov (paral-
lel-Gebirge) od Solvy až po Sedmohradsko.

Od Tisy ku poludniu Karpaty sa veľmi rozširia, a tvo-
ria sedmohradskú hornin zem. Táto je podobná
jednému nie celkom pravidelnému štvrliranu (kvadratu), roz-
širuje sa na 1290— mile, a spúšťa sa na troch bokoch do
rovne. Od východu do ruskej roviny, od poludnia do valaš-
skej dolne, od západu do uhorskej roviny. Týchto sedmo-
hradských Karpatov najvyššie končiare sú na polnočnej a
poludnej strane; dnu ale celé Sedmohradsko je vsade hor-
nate. Na západe, medzi Marušou a Köröšom vyní-
kajú bohaté rudové hory sedmohradské a ťahnu do banat-
skej nížiny; poslednie jejich končiare sú v aradskej a bihar-
skej stolicu a tu sa na nich zuamenité vina rodia. (k. pr.
Érmellék).

Na pravej strane Dunaja len nižšie horky a menšie
pohoria vidíme. Od Ostrihomy dolu ku západno-poludniu
ťahujú Vérteši (Štitné hory) a Bakón (3800' vysoký),
ktoré potom za jezerom Blatnom (Balaton) v kopách a
pásmach rozširujú sa z jednej stránky na poludne ku Mohá-
čú, z druhej stránky na západ ku štyrským horám a tu sú
zas najvyššie, kde sa približujú ku západným snežníkom.

Medzi Drávou a Sávou od západných snežníkov až po
Dunaj pri Zalánkeméni rozprestierajú sa pásma hôr;
avšak té chorvátsko-slavonské okruhlé a lesnaté hory len
na jednom mieste sú 3100 šúchy vysoké (řeka hora) vo
Varaždinskej stolicu. Este nižšie sú sriemské, hory Vrd-
níka Fruška-Gora (1500') vysoké.

Na pravom boku Dunaja ležiace hory, tak tiež chorvát-
sko-slavonské a na pobreží morském sa rozprestierajú hory
prislúchajú ku západným snežníkom. Osobytne té na po-
breží morském sú neprístupiteľné, potrhane, štrmé a hole
skaliská na nichž sa vlny morské zrážajú.

Keď konečne ešte raz pohľadneme na krajinu, vidíme dve veľké kopyské hory, jednu na polnočnej a druhú na východnej strane. Keby sme pretiahli jednu čiaru (liniu) od Budína na ľavo cez Nitru až po Javorinu, a druhú od Budína cez Miskovec až po Galicu, mali by sme jeden trojhrihan (háromszög, Dreieck) západno-polnočný, kde krajina je najhorúatejšia. A zase keby sme takú linu ťabali od Baziaša pri Dunaji až po Verecku v lesných Karpatoch, a zase od Baziaša ku východu až na posledný končík Sedmohradska mali by sme druhý ešte väčší trojhrau polnočno-východný, kde je krajina zas najhorúatejšia. Naposledy, keby sme té trojhrau vjeduo znali složiť, a ku nim ešte aj zádnajské hory priložili, videli by sme, že väčšia časťka, nežli polovica, kráľovstva je krajina horúatá.

IV. DOLINY A ROVNIE.

Medzi horami sú prirodzené úžlabiny, doliny, nížiny, roviny. Najznamenitejšie nížiny a doliny našej vlasti sú: záhorská nížina pri Prešporke, medzi Moravou a malými Karpátmi; — povážska, od Zeliny (Zsolna) až po Seréd, a tu sa rozšíri a spojí z menšou rovinou uhorskou, ktorá sa na 300 míľ zeme z obá strán Dunaja rozprestiera; — potom útranská, hronská, i poľská, šajová, heruadova, a. t. d. doliny. — V sedmohradsku sú najznamenitejšie kőrőšská a marušova doliny. — Najväčšia avšak rovina je u nás dolina uhorská rovina, ktorá od Munkačova k poludiu po Zimoň, od Peštu ku východu po Veľký-Várad sa rozprestiera a s nížinami medzi Drávon a Sávou má 1700 míľ. Veliká tá rovina je najúrodnejšia časťka krajiu.

V. RIEKY, POTOKY, JEZERA.

Skoro všetky potoky našej krajiny majú své prameue v hraničných horách a tečú zo všech strán do jedinej a hla-

vnej rieky, Dunaja. Len ne-ny. Té sú: Poprad, teče do maruši a Sedmohradska teče do Sil zo Sedmohradska teču si (okrem Popradu) do Dunaja. Vtedy teče do Dunaja. Z toho (kráľovstva) vyššej ležia, jako s

Dunaj prichádza z nem Baden); do uhorskej krajiny vorku deli sa na tri hlavné a tri ostrovy (sihoty)—kusy zeme Veľký-Čaloköz, a na dva zehnané to zeme. Dunaj od Popradu na východ, tu zas tvorí poludiu; nižej Peštu tvorí os Moháč. Od Vukovára po Orsá a od Orsovy krúti sa k poludiu mora. Tok Dunaja v uhorskej

U l o h y. Ktoré sú pobočné. Vyhľadajte všetky te potoky, kde lico teču, kde sa vlievajú do Dunaja Dunaja na ľavom drehu? Vyhľadajte

Medzi tými sú najznáme

a.) Tisa, celkom uhorská. Od Vášaroš-Námeňa parol l ő ő i vynde z hór, začno mútno a tisíc zákrutov vlieva sa pri 185 míľ dlnhý. Tisa často v zeme zakryje. Teraz ju regulujú a zákruty prerezujú, aby

U l o h y. Ktoré sú pobočné. Medzi pobočnými Tisy na

b.) Na pravom brehu da Dráva a Sáva.

Parolode plávajú po Dunaruši, Temeši.

U l o h y. Vyhľadajte všetky mesta, ktoré pri nich ležia.

Okrem týchto prirodzených jino nárokom vykpané kanáli

ueme u krajinu, vidíme
polnočnej a druhú na vý-
li jednu čiaru (liniu) od
avoriuu, a druhú od Bu-
mali by sme jeden troj-
no-polnočný, kde krajina
takú linu ťabali od Ba-
esuyých Karpatoch, a zase
ni koučik Sedmohradska
h ran poluočno-vých-
ia. Naposledy, keby sme
ku nim ešte aj záduuaj-
vätšia časťka, nežli po-

OVNIE.

zľahiny, doliny, ní-
žiny a doliny našej vlasti
rku, medzi Moravou
žska, od Zeliny (Zsol-
spojí z menšou rov-
00 mile zeme z obách
n nítranská, hron-
dova, a. t. d. doliny.—
šie kôrôšská a ma-
iak rovina je u nás dol-
Munkačova k poludiu po
ky-Várad sa rozprestiera
má 17000 mile. Veliká
rajiny.

Y, JEZERA.

rajiny majú své prámene
ech strán do jedinej a hla-

vnej rieky, Dunaja. Len nekola potokov tečú von z kraji-
ny. Tě sú: Poprad, teče do Dunajca. Bistrica z Mar-
maruši a Sedmohradska teče do Moldavy. Aluta, Bodza
Sil zo Sedmohradska tečú sice von z krajiny, avšak i tē
(okrem Popradu) do Dunaja. Vyššie 600 potokov krajinských
tehda teče do Dunaja. Z toho uasleduje, že hranice krajiny
(královstva) vyššej ležia, jako stredek.

Dunaj prichádza z nemeckej krajiny (z vojvodstva
Baden); do uhorskej krajiny vchádza pri Devine. Pri Preš-
porku deli sa na tri hlavuē a ukeľa menšie konáre; tvorí
tri ostrovy (šihoty—kusy zeme kol do kola vodou objaté):
Veľký-Čalok ōz, a na dva rozdelený Sigetk ōz, po-
žehnané to zeme. Dunaj od Prešporku po Vacov teče od zá-
padu na východ, tu zas tvorí ostrov a náramne sa krúti ku
poludiu; nižej Peštu tvorí ostrov Čepel a ďalej ostrov
Moháč. Od Vukovára po Oršovu teče smerom východným
a od Oršový krúti sa k poludiu a valí vody své do cierného
mora. Tok Dunaja v uhorskej krajine je 127 mile dlhý.

Úlohy. Ktoré sú pobočné potoky Dunaja na pravom brehu?
Vyhľadajte všetko tē potoky, kde majú své žriedla, prez ktoré sto-
lice tečú, kde sa vlievajú do Dunaja? — ktoré sú pobočné potoky
Dunaja na ľavom drehu? Vyhľadajte a. t. d.

Medzi tými sú najzuámenitejšie:

a.) Tisa, celkom uhorský potok, v Marmaruši vni-
ka. Od Vášaroš-Námeňa parolode plávajú na nej. Pri S ō l-
l ō ši vynde z hôr, začne mútnou byť, pomaly teč a po tisíc
a tisíc zákrutov vlieva sa pri Titeli do Dunaja. Jej tok je
185 mile dlhý. Tisa často vyleje a vodou svou mnoho mil
zeme zakryje. Teraz ju regulujú, to jest, jej brehy oprá-
viajú a zákruty prerezujú, aby rýchlejšie tekla a nevylevala.

Úlohy. Ktoré sú pobočné potoky Tisy? Vyhľadajte všetky.

Medzi pobočnými Tisy uajvätsia je Maruša.

b.) Na pravom brehu do Dunaja vlievajú sa ešte aj
Dráva a Sáva.

Parolode plávajú po Dunaji, Tise, Dráve, Save, Ma-
ruši, Teineši.

Úlohy. Vyhľadajte všetky vätsie potoky a menujte hlavné
mestá, ktoré pri nich ležia.

Okrem týchto prirodzených potokov máme ešte v kra-
jine nárokom vykované kanáli; medzi nimiž nektoré sú len

aby z močiarov vodu zrážily, a jiné zase väčšie na ktorých loďe plávajú, a té poslednie volajú sa: *prieplavy*. Takéto prieplavy máme dvá. Prieplav Bega v Banáte 16 míľ dlhý; a Francov prieplav v baeskej stolici. Prieplavy sú kupectvu veľmi prospešné. Možno je, že časom svín ich viac bude v krajine.

Najznamenitejšie jezera sú: *Blatno* (Balaton) 10 míľ dlhé a 1—4 míľ široké, celkom 24 m. parolod pláva na ňom. — *Neziderské* jezero (Fertő) už skoro celé vyschlo. — Okrem týchto sú menšie uesčíslné na Karpatoch, a po dolní uhorskej jako *velenské*, *paluenské*, a 15 míľ dlhé *močiare ečedské*, a t. d.

Úlohy. Medzi ktorými stolicami je *Blatno*? Jaké mestočka ležia blízko neho?

VI. PODNEBIE.

Pod menom podnebia rozumieme každému kraju vlastnú povetnosť, to jest pomery teplá a zimy, suchoty a vlhkosti, panovania vetrov, slovom: výjavy v krhu povetria sú podnebie čili klima.

Už samá podoba našej krajiny, a to, že máme zimu, jaro, leto, jeseň ukazuje nám: že podnebie našej vlasti je *striedne*, čili *mierné*. Povetnosť je u nás veľmi a veľmi premenlivá. Tu je ostro, tam príjemno, tu sucho, tam vlhko. Za horúcimi dňi častokrat nasledujú chladné noci. Povetnosť v našej krajine je i dľa polohy jednotlivých miest rozličná. Veľký rozdiel stupňa teploty je k. pr. medzi Banátom a Oravou a vôbec medzi dolným a horným krajom. Premenlivosť povetnosti zapríčínujú nie leu té, krajinu obvenčujúce a krížom krážom zasieťujúce vrchy, ale i to, jak vysoko (nad hladinou mora) aneb nízko leží nejaký vidiek. Na západ a poludne obrátené doliny sú teplejšie, nežli té, ktoré otvárajú sa na východ a polnoc, tak tiež chladnejšie sú té, ktoré medzi vysokými snežníkami a veľkými horami ležia. O mnoho chladnejšie je tehda v tatrauskom kraji a v Sedmokradsku, nežli na dolniakoch.

Na rovni dolnej mesiac január je najzimnejším a teplomer ukazuje 1—15 stupne (grady) pod nullou; v hornom

Uhorsku ale často aj 24 grady. Siac je július, a teplomer ukazuje a na dolniakoch 15—22, ba m. tepla (vyššej nully). Strednie t. kolo 15—16 gradov.

Uhorská krajina je trož východ ležiaca krajiny, a síce p ostrých polnočných vetrov tr. poludni není tak vysokých bór. dnejšie veji do krajiny. Medzi v. vetre pauujú u nás.

Na hornom kraji je via rovinách; možno je, že i pret jest lesov. Najviac dažďu má Marcu, Aprili. Jeseuské a z. krajinu často v neprebroditeľn. sotva kto môže v taký čas uši. — Na hornom kraji v L. často mnoho snehu napadá, ten neho sa rozvodnia. V lete búr. com obilia pokazia.

Na hornom kraji povet. pitie dobrá; na dolniakoch smradlavejú povetrie zakázem nemoci.

VII. P I

Krajiny koruny svato-š. božskými požehnané. Karpát. smierné poklady: zvláste ul. bory, nízké Tatry a bauátské h. zlata, striebra, medi, zelez. uhlia. Striebru a zlata Kremnici, Gelnici, Abrudbane. di máme kolo Smolnika. Nov. vici a. t. d. — najviac zezeza stolici. — Kamenného uhlia v

ne zase väčšie na ktorých
sa: prieplyavy. Také-
Bega v Banáte 16 míle
pačskej stolici. Prieplyavy
no je, že časom svím ich

í: Blatno (Balaton)
celkom 24 m. parolod
jezero (Fertő) už skôro
menšie neščíslne na Kar-
lencské, palučské,
é. a t. d.

ni je Blatno? Jaké mes-

B I E.

miame každém kraju
omery teplá a ziny, su-
slovom: výjavy v kruhu

iny, a to, že máme zimu,
podubie našej vlasti je
nosť je u nás veľná a ve-
prijemno, tu sucho, tam
nasledujú chladné uoci.
polohy jednotlivých miest
oloty je k. pr. medzi Ba-
olnín a horním krajom.
ujú nie len té, krajinu
ujúce vrchy, ale i to, jak
nízko leží ujaký vidiek.
ny sú teplejšie, nežli té,
noc, tak též chladnejšie sú
mi a veľkými horami le-
a v tatranskom krají a v
i.
uar je najzimnejším a te-
dy) pod nullou; v hornom

Uhorskú ale často aj 24 grady pod nullou. Najteplejší me-
siac je július, a teplomer ukazuje na hornom krají 15—20;
a na dolniakoch 15—22, ba miestami nekedy aj 25 grady
tepla (vyššej nully). Stredne teplo uhorskej krajiny urobi
kolo 15—16 gradov.

Uhorská krajina je trochu teplejšia, nežli susedné na
východ ležiace krajiny, a síce preto lebo Karpaty ju od tých
ostrých polnočných vetrov trochu chránia, a pokiaľ na
poludni není tak vysokých hôr, teplejšie južné vetre sloho-
dnejšie vejú do krajiny. Medzitým vôbec polnočné (severné)
vetre pauujú u nás.

Na hornom krají je viac vlhkosti, nežli na dolných
rovinách; možno je, že i preto, pokiaľ na rovinách málo
jest lesov. Najviac dážď máme v Novembri, Decembri,
Marti, Aprili. Jesenské a zimné dažde doliu uhorskú
krajinu často v neprehľaditeľné blatovo moro ohratia, tak že
sotva kto môže v taký čas cestovať, keď blata jest až po
uši. — Na hornom krají v Decembri, Januári a Februári
často mnoho snehu napadá, keď sa na jar topí, potoky od
neho sa rozvodnia. V lete búrky nastávajú a nekedy ladov-
com obilia pokazia.

Na hornom krají povetie (luft) je zdravé a voda na
pitie dobrá; na dolniakoch ale, obzvlášť kde močiare
smradľavé povetie zakázané pričinkuje zimnica a jiné
nemoci.

VII. P L O D Y.

Krajiny koruny svato-štefanskej sú rozmanitými dary
božskými požehnané. Karpaty schovávajú v lone svím ue-
smierné poklady: zvlášť uhorské a sedmohradské rudové
hory, nízké Tatry a bauátské hory pokrývajú ohromné sklady
zlata, striebra, medi, zeleza, olova; máme aj kamenného
uhlia. Striebrné a zlaté bane máme kolo Štiavnic.
Kremnici, Gelnici, Abrudbane, Zalatni, Oravici a. t. d. me-
di máme kolo Smolníka, Novejvi, Banskej Bystrici, Ora-
vici a. t. d. — najviac zeleza máme v gemerskej a spišskej
stolici. — Kamenného uhlia v Sedmohradsku, potom v Šal-

ici. — Soli márne ohrom-
hradsku. — Sódy, salitry,
ej, biharskej, beregskej a
áme rozličného kamenia a
kej stolici. — Množstvo

—
nás. Na najvyšších, zim-
rchových končiaroch (ho-
; nižšie vrcholcov týchto
šie širokolisté lesy (buky,
ách zem je úrodná. Preto
tečne rodí. Na rovinách
iku, dýň, cukrovky, do-
obrej rížkaše. Na chlad-
(jačmen) ovsu, zemiakov
lan rodí sa na horňom
sa dobré a svetochybné
akoch je mnoho a na dol-

na dosť hohatá. Má kone,
e, kozy; dakde i byvolý
úky. V močiaroch číky a
a lesoch najdu sa vlci,

) A KUPECTVO (od).

šiu tak rozličnými darmi
kvitnutí priemysle a ku-
sme z ohľadu týchto na-
začína krajina na predek
z začínajú kvitnúť. Také
(Kunstnühlen), ktorých
i do druhých strán sveta
a fabriky železné, skle-
mestách sú i veľmi do-
olnictvo je ešte vždy

gotarjane, pri Pátkosteloch a Oravici. — Soli márne obromné sklady v Mármarusi a v Sedmohradsku. — Sólly, salitry, liadku (kramskej soli) v saboléskej, biharskej, beregskej a t. d. stolicách. — Na budoviska máme rozličného kamenia a marmoru. — Drahé opály v šáriškej stolici. — Množstvo liečnych a kyslých (kvasných) vôd. —

Rostliny sú tiež rozmanité u nás. Na najvyšších, zimných a dlho snehom pokrytých vrchových končiaroch (holách) niečo skoro žiadnych rastlín; nižšie vrcholcov týchto rastlín ihličnaté (jedlové) a ešte nižšie širokolisté lesy (buky, duby a t. d. — Po rovinách a dolinách zem je úrodná. Preto v našej milej vlasti zbožia sa zbytočne rodí. Na rovinách rodí sa pšenica, žito, kukurica, repčiku, dýň, cukrovky, dohann, konopi, ba v banáte aj dost dobrej rižkaše. Na chladnejšom hornom kraji, žito, jareň (jačmen) ovsu, zemiakov (grule, bandurky, švabky). Dobrý ľan rodí sa na hornom kraji a v Sedmohradsku. — Rodia sa dobré a svetochybné biele a červené vína. — Na horniakoch je mnoho a na dolniakoch nedostatok lesa.

Aj v ríše zvierat je naša krajina dosť bohatá. Má kone, rohatý statek, osipane (svine), ovce, kozy; dakde i byvolý dochováva. V potokoch ryby a ráky. V močiaroch čiky a vodné ptáctvo. (Jaké?) Po horách a lesoch najdu sa vlci, medvedi, jeleni, srn, lišky, a jiné.

VIII. PRIEMYSL (remeslá) A KUPECTVO (handel, obchod).

Ponevác Pán Bôh krajinu našu tak rozličnými darmi prírody požehnal, v nej by mohli kvitnúť priemysle a kupectvo. Avšak z rozličných príčin sme z ohľadu týchto na zadku zostali. Až v novších časoch začína krajina na predek pokračovať. Nektore priemysle teraz začínajú kvitnúť. Také sú na príklad: umelecké mlyny (Kunstmühlen), ktorých fajná múka do cudzých krajín, ba i do druhých strán sveta býva odposielaná. Potom dvíhajú sa fabriky železné, sklenárne, pápiérne, a. t. d. Vo väčších mestách sú i veľmi dobré remeslníci. — Medzi tým ale roľníctvo je ešte vždy

Železnice Uhorské.

Čís. II

hlavní zámek
vo vřstích m
deň vzděky d
poskytuje, než
někde plody s

Kupectv
znamenitější
y Rabe, v Koš
kereskeleim)
ciorskú krajín
krajín my od
vo, tenciý state
dzých krajín
mutové, hodba
cuker, koreniv

IX. K

Obchod
vy, pošty a da
brých jest, tar
am důležitě do
sty. Jiný nema
bórněm krají
trebno železnice
Do teraz má u

Najznan
polnočná s
ide, tu se spoj
skú, která pr
zeleznice od P
prez Debracin
chodná, od
Nodluna bude
zas prez Cherva

Uleh
nec, iaka taru
na jednéj, a

hlavnou živnosťou obyvateľov krajinských; a to roľníctvo vo väčších majetnostiach (dominiuoch) stáva sa zo dňa na deň vždycky dokonalejším. Poneváž roľníctvo viacej plodín poskytuje, nežli kolko pre krajinu potrebné jest, preto roľnícké plody su hlavným predmetom uhorského k u p e c t v a.

Kupectvo v n í t r n é provodí sa skrze jarmaky. Najznamenitejšie jarmaky bývajú v Pešti, Debrecine, Temešvári, v Rábe, v Košicach a t. d. Z a h r a n i č n é kupectvo (kúľkereskedelem) sprievadza sa s Rakússkom, s nemeckú, švajcierskú krajinu a s krajinami dolného Dunaja. Do cudzých krajín my odvárame: zbožie, múku, vlnu, škôry (koží) drevo, tŕcný statek, slaninu, omastu, repčik, loj a t. d. Z cudzých krajín do nás privádzajú: plátina, postav (súkno), pamutové, hodbabné látky (materie), rozličné nástroje, kavu, cukor, korenivá, južnú ovoc (figy, pomeranče) a t. d.

IX. KUPECKÉ (obchodné) PROSTREDKY.

Obchodné prostredky sú cesty, železnice, lode, prieplyvy, pošty a dalekopisectvo (telegrafie), kde tých mnoho a dobrých jest, tam je i obchod živý. U nás není tých ešte na dosť ani dôležité dobrých. Nektory kraj Uhorska nemá dobré cesty. Jiný nemá takej vody, ktorá by lode nosila, k. pr. v hornom krají niet žiadnej plavnej vody. Z tejto príčiny potrebné železnice budovať, a kde možno plavné kanály kopať. Do teraz má uhorská krajina kolo 434 mile hotových železníc.

Najznamenitejšie naše železnice sú vykročiace z Peštu: p o l n o č n á š t á t n a železnica, ktorá z Peštu do Miškovca ide, tu sa spoji s tísskú až po Košice, tu zase s o d e r b e r g s k ú, ktorá prez Spiš, Liptov vede do Prússka. — Š t á t n a železnica od Prešporku po Baziaš. — T í s s k á, od Miškovca prez Debrecin do Arađu, Temešvára. — U h o r s k o - v ý - c h o d n á, od Veľkého-Váradu do Sedmohradska, a. t. d. Neodluha bude jedna od Košíc prez Prešov do Polsci; jina zas prez Chorvátsko pôjde do Rieky (Fiume).

Ú l o h y. Vykreslite stolicu v ktorej bývate a do nej železnicu, jaka tam je. — Vykreslite železnice celej krajiny. — Cestujte na jednej, aneb na druhej železnici a menujte mesta, do ktorých

príjdeté. Na ktorej železnici by ste išli do Pestu, do Segedina? a. t. d. — (Železnice Uhorská vidz na tabličke podľa číslu IV.)

X. OBYVATELSTVO.

Známo nám je, že vedľa počtovania národa v 1870m. roku vykonaného krajiny koruny svato-štefanskej mali 15,417,327 obyvateľov.

Obyvateľstvo to, ačpráve je rozličného jazyka a náboženstva, predeu je sviazkom lásky spoločného občianstva vjedno spojené. Všetci, ktorí tu bývame, užívame jednaké práva, všetci máme jednaké povinnosti. My sme teda všetci spolubratia, spolukrajani, spolusynovia tej jednej premilej vlasti našej uhorskej, my sme všetci uhri, ačpráve dla jazyka na viac národnosti sa delíme.

Maďarov jesto tu 5³/₄ millionov.
Slovakov 4¹/₆ millionov; té sa v rozličné kmieni delia (slovaci, rusiny, nemci, chorvati, srbi).
Nemcov 1⁸/₄ millionov.
Rumenov (valachov) 2¹/₂ millionov. Okrem týchto najdu sa ešte taliani, francúzi, armeni, cigani a greci. (Hovorja, že cigani z Indie pochádzajú a majú svoj indský jazyk).

Dla náboženstva této 15 milliony takto sa delia:

Katolici sú: 7¹/₂ milliony
gr. kat. 1¹/₂ milliony
východno-grecké 2¹/₂ milliony
evangelické (luterani). 1¹/₈ milliony
helvetské (kalvini). 2¹/₁₂ milliony
židi 1¹/₂ milliona

rozličné jiné viernici . . . 62000.

Katolici latinski a grécki majú spolu 5 arcibiskupov a 22 biskupov.

Východno-gréci majú 2 patriarchov a 8 biskupov.
Lutherani a kalvini majú po 4 Superintendentov.

XI. DUŠEVNÁ VZDELANOSŤ (učenosť) A JEJ PROSTREDKY.

Dla duševnej vzdelanosti sme ešte nie na tom stúpne vysosti, kde druhé národy, obzvlastne nemci stoja. Preto sa

nám učit treba. Prostredky vzd. este málo máme a opravdivo dobrých 2 university (po slovensky: všetky vyššie školy v ktorých všetky vedy) university v Pešte, druhú v Z. Kolozváru. — Máme zo 12 pra. učia). — Máme kolo 100 gymnasií týchto pripravovne pre duchovní, vojenské, námornické školy. V nemých a v Pešte pre temných. Šte sú nám este národné školy usilovať do poriadku doviesť.

Naposledy máme rozličné

XII. ÚSTAVA

Pod menom ústavy roz. va. vedľa ktorých riadení býva (kormány, Regierung). Vládom úradnikov krajinských so všetk. tšág, Jurisdiktion), ktoré kraji

Kde najvyššiu vládu nie je v rukách, tam je spôsob vlády

Kde najvyššiu vládu jedna o spojuje, tam je spôsob vlády je monarchia.

Monarchia zase môže byť (önkényes, absolut) aneb o b m e d z panuje cisar, alebo kral jedine d. ustavných zakonov.

Uhorsko-so spoľočníckym sko-slavonskými krajinami je aneb ústavné kráľovstvo Veličenstvo, najjasnejší kral apo Habsburg-Lotrungen pochádzajú dediči koruny svato-štefanskej.

Kral Pán moc zakonodarnu konodarstvom krajinským.

Zakonodarstvo pozustava v mu. Vo vyššom dome shromaždení so

šli do Peštu, do Segelina? a. t.
lieke pod číslom IV.)

ELSTVO.

čítania národa v 1870m.
ny svato-štefanskej mali

je rozličného jazyka a nábo-
y spoločného občanstva vje-
ame, užívame jednaké prá-
osti. My sme teda všetci
ynovia tej jednej premilej
štetci uhri, acprave dla
me.

5³/₄ millionov.
4¹/₂ millionov; tē sa v roz-
nci, chorvati, srbi).
1³/₄ millionov.
2¹/₂ millionov. Okrem
cúzi, armeni, cigania a
pochádzajú a majú svoj indský

lliony takto sa delia:

7¹/₂ milliony
1¹/₂ milliony
2¹/₂ milliony
1¹/₂ milliony
2¹/₂ milliony
1¹/₂ milliony

ici ... 62000.
ajú spolu 5 arcibiskupov a 22

rchov a 8 biskupov.
4 Superintendentov.

KOSŤ (učenosť) A JEJ
EDKY.

sme ešte nie na tom stúpne
rastne nemci stoja. Preto sa

nám učiť treba. Prostredky vzdelanosti sú školy. Týchto
ešte málo máme a opravdivo dobrých škôl ešte menej. Máme
2 university (po slovensky: všeučelise, to jest: naj-
vyššie školy v ktorých všetky vedy (známosti) učia). Jednu
universitu v Pešte, druhú v Záhrebe. Tretia bude teraz v
Koložváru. — Máme zo 12 právnické školy (kde sa práva
učia). — Máme kolo 100 gymnasia (latinské školy). — Okrem
týchto pripravovne pre duchovných, pre učiteľov, gazdovské,
vojenské, námornické školy. Vo Vacove ústav pre hluchon-
emých a v Pešte pre temných (slepých). — Najpotrebnej-
šie sú nám ešte národné školy, tieto poslednie musíme sa
usilovať do poriadku doviest.

Naposledy máme rozličné spolky umelecké.

XII. ÚSTAVA (konstitucia)

Pod menom ústavy rozumieme této základné prá-
va, vedľa ktorých riadení bývame. — Krajinu rídí vláda.
(kormány, Regierung). Vládou nazývame tých najvyšších
úradníkov krajinských so všetkými pravomocnosťami (ha-
tóság, Jurisdiktion), ktoré krajinu správujú.

Kde najvyššiu vládu nie jeden, ale viac mužovia ma-
jú v rukach, tam je spôsob vlády, tak nazvaná, republika.

Kde najvyššiu vládu jedna osoba (česar, kral, vojvoda) v sebe
spojuje, tam je spôsob vlády jednopanovanie, čili mo-
narchia.

Monarchia zase môže byť svehlavná, svevoľná
(önkényes, absolut) aneb obmedzená, čili ústavná. V prvej
panuje česar, alebo kral jedine dla svej vule, v poslednej ale dla
ústavných zákonov.

Uhorsko-so spoločnickými, čili bratrskými chorvát-
sko-slavanskými krajinami je ústavná monarchia.
aneb ústavné kráľovstvo, nad ktorým panuje Jeho
Veličenstvo, najjasnejší kral apoštolský, Franc Jozef, z domu
Habsburg-Lotringen pochádzajúci. Jeho dediči sú spolu aj
dediči koruny svato-štefanskej.

Kral Pan moc zákonodárnu deli so snemom (dieta) čili za-
konodarstvom krajinským.

Zakonodarstvo pozustáva z vyšnieho a nižnieho do-
mu. Vo vyššom dome shromaždeni sú krajinskí biskupi, grofové, baroni

a fošpani; v nižšom dome sú shromaždení vyvolení poslanci tablegati) krajinskí.

Len to je zákonom krajinským, čo tie dva domy snehmi (diety) uradia a kral potvrdí.

Kral rudi a spravuje krajinu skrze ministerium. Ministerium pozostava z nasledujúcich ministrov:

1. Predseda celého ministeria. 2. Minister pri boku Jeho Veličenstva kralovského. 3. Minister vnútra. 4. Minister financií. 5. Minister verejných prác. 6. Minister osvety a náboženstva. 7. Minister spravodlivosti. 8. Minister obrany krajinskej. 9. Minister orby, priemyslu a kupectva. 10. Minister chorvatsko-slavenských záležitostí. — Ministerium je odpovedné snehu krajinskému.

XII. KRAJINĚ KORUNY SV. ŠTEFANSKEJ CÍMERI, FARBY A SVATÍ PATRONI.

Vlastno-uhorským címerom je vo dve poly rozdelený štít, ktorý v pravom, červenom poli má 4 štyry strieborné stužky (pántliky) a tie znamenajú 4 hlavné potoky; na ľavom, tiež červenom poli má tri zelené hory, na strednej je postavená zlatá koruna a nad korunu strieborný dvojný kríž. Na vrchu štíta spočiva koruna sv. Štefana. -- Farby uhorskej sú: červená, biela, zelená.

Sedmohradským címerom je, vodorovnou čiarou na dva poly rozdelený štít, a v jeho vyššom belavom (modrom) poli jest zlaté slunko, strieborný rastúci mesiac a pod ňom do slunka pozierajúci čierny orol; v nižšom zlatom poli vo dvoch riadoch 7 červené zámky (hrady).

Chorvatským címerom je, na strieborné a červené kostky rozdelený štít.

Slavenským címerom je nebeskej barvy štít, ktorý dva strieborné pántliky (potoky) delia a medzi nimi v červenom poli jedna kúna beží na pravo a nad ňou hviezdica sa ligoce.

Svatí patroni sú: v Uhorsku sv. Štefan kral -- sväto v 29. Aug.
v Sedmohradsku sv. Ladislav kral -- sväto v 17. Jun.
v Chorvatsku sv. Elias a sv. Roch -- sväto v 20. Jul.
a 16. Auguste.
v Slavonsku sv. Jan krstiteľ -- sväto v 24. Junin

XIV. SÚSEDNÉ KRAJINY, A HRANICE KORUNY SVATO-ŠTEFANSKEJ:

Krajiny koruny sv. Štefanskej hraničia od polnoci (severne) so Sliezkom, Haličom a Vladimírskom (Slezia, Galicie, Lodomeria), -- východne s východno-poludne a poludne (Južná Bosnia (oláh, szerb, bosnyakors) jaderským (adria) Krajinskou (Rakúskom (esztrák) a Moravou hranice sú; od polnoci, východu pátý a dolné Alpy; od polnoci; od západu moro jaderské potoky Lutava (Leitha) a Múrymi, ku polnoci a východu ležia úzke doliny a presmyky je možná Jablunka do Moravy; popradská a presmyk pri Derecke do Halici; t. j. ú; presmyky: Rudna, Borgo, T. do Moldavy; presmyky: Bodza, (červená tureň) a Vulkán do valáha.

Ulož y. Opakuj hranice krajiny najte hranice jednotlivých častí kral dľa najvyššieho počtu obyvateľov. -- Mensie, naľudnatejšie a. t. d.

XV. RAKÚSSKO-UHORSKÝ ÁLLAM

Jeho Veličenstvo náš kral, jinými krajinami, ktoré neprislúchajú, ale ku korune cisársko-rakússkej, lajthania). Uhorsko a Rakússko tony sú jedno od druhého neodvislé vnútorné záležitosti každého slobodného a žiadnej nemie slobodno do vnútra zamiesat. Medzitým ale, poverenie nezrúšiteľnom sviazku žijú uznávajú, preto majú aj isté spoločné Tieto posledné záležitosti potahujú selsťva zahraničné a na tejto príčiny majú okrem svojej vlastného ministeria. (Minister zahraničných spoločných vojenských;

zdeň vyvolení poslanci (able-
čo té dva domy snehu (diety)
krze ministerium. Ministerium
a. 2. Minister pri hoku Jeho
nútra. 4. Minister financij. 5.
svety a naboženstva 7. Minis-
krajinskej. 9. Minister orby.
horvatsko-slavonských záležito-
u krajinskemu.

ŠTEFANSKEJ ČIMERI, PATRONI.

je vo dve poly rozdelený štít.
oli má 4 štyry striebne stuž-
u 4 hlavné potoky; na ľavom.
lene bory, na strednej je po-
korunu striebný dvojný kríž.
na sv. Stefana. -- Farby uhor-

odorovneou ciarou na dva poly
vom (modrom) poli jest zlaté
od nom do slunka pozierajúci
dvoch riadoch 7 červené zam-

striebné a červené kostky po-

ej barvy štít, ktorý dva strie-
nima v červenom poli jedna
ička si ligoce.

Šte au kral — sväto v 29. Aug.
Ladislav kral — sväto v 17. Jun.
as a sv. Roch — sväto v 20. Jul.

i kr titul — sväto v 24. Juniu

A HRANICE KORUNY ANSKEJ:

kej hranicia od polnoci (se-
la limírskom (Slezia, Čiali-

na, Lodomeria); — východne s Bukovinou a Moldavou;
východno-poludne a poludno (južne) s Valáchiou, Srbskom,
Bosniou (oláh, szerb, bosnyákország); — západne s morom
jadorským (adria) Krajinským (Kraina) Štýrskom (Stájer),
Rakússkom (osztrák) a Moravou (moryaország)..... Vlastné
hranice sú: od polnoci, východu a východno-poludňa Kar-
paty a dolné Alpy; od poludňa Dunaj, Sáva, Un-
na; od západu moro jaderské, potom hory štýrske,
potoky Lutava (Leitha) a Morava. — Obchod so sused-
nými, ku polnoci a východu ležiacimi, krajinami len prez
ízke doliny a presmyky je možný. Takéto sú: presmyk pri
Jablúnke do Moravy; popradská dolina, presmyk čuklanský,
presmyk pri Derečke do Halič; tatárska dolina do Bukovi-
ny; presmyky: Radna, Borgo, Töldeš, Békás, Gimeš, Ojtoz
do Moldavy; presmyky: Bodza, Ósanc, Tömöš, Vöröš-Toroú
(červená tureň) a Vulkán do valášskej krajiny.

Ú l o h y. Opakuj hranice krajín koruny sv. štefanskej. — Me-
nujte hranice jednotlivých častiek kralovstva. — Menujte krajiny ve-
dla najvätsieho počtu obyvateľov. — Menujte stolice najvätsie. — naj-
mensie, najľudnatejšie a. t. d.

XV. RAKÚSSKO-UHORSKÝ ŠTÁT (Osztrák-magyar állam).

Jeho Veličenstvo náš kráľ, panuje ešte nad nektorými
jinými krajinami, ktoré neprislúchajú ku korune sv. štefan-
skej, ale ku kornue cisársko-rakússkej. (Cis-lajthania, Trans-
lajthania). Uhorsko a Rakússko tvoria jednu monarchiu, ale
ony sú jedno od druhého neodvislé, samostatné štáty; svoje
vnútorné záležitosti každé slobodne rídi, oba majú své vlády
a žiadnej nemie slobodno do vnútorných záležitostí druhej sa
zamiešať. Medzitým ale, pokiaľ té štáty od 300 rokov v
nezrúšiteľnom sviazku žijú, a jedného za panovníka
uznávajú, preto majú aj isté spoločné záležitosti:
Této poslednie záležitosti potahujú sa na spoločné po-
selstva zahraničné a na spoločnú obránu. Z
tejto príčiny majú okrem svojej vlády i spoločné mini-
sterium. (Minister záhraňských záležitostí; mini-
ster spoločných vojenských; minister spoločných pe-

na záležitosti). Toto ministerium je odpovědné vyslanstvu (delegacie) snemu uhorského a rakúsského. — Tě dva samostatné státy tvoria jednu monarchiu, to jest: Rakússko-Uhorský Štát. Okrem 800.000 mužov spoločného vojsťva, každá stránka má svojich zemebráncov (honyédov). Rozsiahlosť krajín dedičných koruny cisarsko-rakússkej má 5329 m. Obyv: 18.690.000.

Z toho tehda vidíme, že na svete, okrem našej vlasti uhorskej, ešte aj jiných krajín, aneb štátov jest.

XVI. STRÁNKY SVETA.

Viac krajiny, aneb štáty (državy) jedna pri druhej ležiace, tvoria jednu stránku sveta. Keď na zemeguľu pohľadneme, vidíme, že 5 takých strán sveta jest, a ony sú jedna od druhej ohromnými morami. alebo prevelkými horami oddalené. Tá stránka sveta v ktorej my zijeme volá sa

Europa:

Europa je síce nie najväčšia stránka sveta, avšak ona nás najviacej zaujíma, lebo v nej je naša vlasť; potom národy tejže stránky sveta vykročili na najvyšší stupeň vzdelanosti, vedy a priemyslu, preto ony panuju aj nad mnohými krajinami v ostatných stránkach sveta. Cestujme tehda v duchu a na mappe (zemevidu) predovšiem v Europe.

TRETÍ B

Stránky Sv

A. Europa. Státy

V Europe sú krajiny a štáty

- I. Naša vlasť, aneb štetanskaj. (vidz na stranách)
- II. Rakússké cisárstvo
- padu susedné s nami a ku nemu
- a) Arcivojvodstvo rakússke
- plotti is Ensalatti austrialske
- b) Kniežactvo solnoh
- 130 m. Obyv. 150.000.
- c) Vojvodstvo stýrske
- Obyv: 1.100.000.
- d) Kniežactvo krajiny
- m. Obyv. 500.000.
- e) Kniežactvo korútske
- 188 m. Obyv: 350.000.
- f) Gorica a Gradiska kniež
- anské a Terst (Triest) slobodné m.
- g) Kniežacie grófsťstvo
- (hercegitett grófsag Tyr. és Voralb.)
- h) Kralovstvo cescke
5. Obyv. 140.000.
- k) Vojvodstvo sliezske
- Obyv. 500.000.
- l) Kralovstvo Halič a
- Lodomeria kralysag. 1422-a m. Obyv.
- m) Vojvodstvo Bukovinské
- Obyv: m. 460.000.
- n) Kralovstvo dalmatské
- m. Obyv. 450.000.

a) PODOBA A PRIRODZENÉ
RAKÚSSKE

Krajiny toho cisárstva p
od východu ku polnoci, západu
(iv, Bogen) polokruhlo jako neja
mi zakryté, medzi ktorými nal
v Tyrolsku, v Solnohradev a

usterrum je odpovedné ruského a rakúsského. — To monarchiu, to jest: Rakússkem 800.000 mužov pomá svojich zemebráncov dedičných koruny cisárskeho 18.690.000.

svete, okrem našej vlasti a ostatných štátov jest.

Y SVETA.

rzavy) jedna pri druhej le-
Ked na zemegulu pohľad-
sveta jest, a ony sú jedna
alebo prevelkými horami
rej my zjeme volá sa

pa:

ránka sveta, avsak ona nás
e naša vlasť; potom národy
najvyšší stupeň vzdelanosti,
uju aj nad mnohými kraji-
a. Cestujme teda v duchu
m v Europe.

TRETI BECH.

A. Europa. Státy evropské.

V Europe sú krajiny a štáty nasledujúce.

1. Nemecko, aneb krajiny koruny rakússkej. (Voz. na stranach 25 — 81.)
- II. Rakússke cisárstvo. Ono je od východu a západu susedne s nami a ku nemu patria nasledujúce krajiny:
 - a) Arcivojvodstvo rakússke, hornie a dolné (Krajiny rakússkej). 578 m. Obyv. 2.620.000.
 - b) Kniežactvo solnohradské (Salzburgi hercegség). 1 m. Obyv. 150.000.
 - c) Vojsvodstvo štýrske (Stajer hercegség). 497 m. Obyv. 1.100.000.
 - d) Kniežactvo krajinské (Krajnai hercegség). 181 m. Obyv. 500.000.
 - e) Kniežactvo korútanské (Karinthiai hercegség). 188 m. Obyv. 350.000.
 - f) Gorica a Gradiska kniežacie grófstvo; pomorie istri-
nske a Terst (Triest) slobodne mesto. 135 m. Obyv. 80.000.
 - g) Kniežacie grófstvo tyrolské a Voralberg
(hercegitett grófsag Tyr. és Voralb. 522 m. Obyv. 880.000.
 - h) Kralovstvo cesso (Cseh királyság). 943 m. Obyv. 5.140.000.
 - i) Vojsvodstvo sliezske (Sziléziai hercegség). 93 m. Obyv. 500.000.
 - j) Kralovstvo Halič a Vladimírsko (Galicia és Lodomeria királyság). 1422 m. Obyv. 5.300.000.
 - k) Vojsvodstvo Bukovina (Bukovina hercegség). 189 m. Obyv. 460.000.
 - l) Kralovstvo dalmatské (dalmatia királyság). 232 m. Obyv. 450.000.

a) PODOBA A PRIRODZENÉ VLASTNOSTI ČÍSÁRSTVA RAKÚSSKEHO.

Krajiny toho čisárstva prestierajú sa okolo Uhorska od východu ku polnoci, západu a poludnia v podobe obluka (iv, Bogen) polokruhlo jako nejaký srp. Ony sú zväčša horami zakryté, medzi ktorými nalezajú sa znamenité snežníky v Tyrolsku, v Solnohrade v arcivojsvodstvi rakússkom a ko-

rutanskom (Ortoles 12.400', — Velký Glockner 12.000', — Terglou 8.500', — Brenner 6.300'). — V polnočných krajinách ľahnú hory Sudety, k nimžto prislúhajú tak nazvané Krkavce- Rudové- Izerové hory a Český les. (Medzi tými žaden vrch nevyšie nad 5.000'). Na poludniach stranách vyzdvihuje sa jedno divné, pusté, neúrodné pohorie: Karst, ktoré so samých vápených skalisk poznáva a v ľône svim nesčíslné jaskyne ukryva. — Znamenitejších rovín není len v Halici a kolo Dunaja. Rastliny sú v tých krajinách té isté ktoré u nás, len stupeň úrodnosti je tam menší (vynímajúc roviny české, moravské a dolno-rakúské). Hornie kraje sú z častky neúrodné. — Potoky a rieky: Dunaj, Dnjester, Vistula, Odera, Labe (Elba), Vltava, Jnu.

Národ í sú pilní a pracovití. Dľa reči sú nemci, poľiaci, česi, slovaní, morľáci (chorváti v Dalmácii), taliani, valasi a armeni (v Bukovine). Najvzdelanejší sú nemci, česi a poľiaci.

Dľa náboženstva su katolici (najviac), potom sjednotené a nesjednotené gréci, lutherani a židí.

b.) PRŮHDĚLAD KRAJIN ČISÁRSTVA RAKÚSSKEHO.

Prehľadnime té krajiny a sice začnime od východu:

a) Tu najprv vyššie Semohradská rozprestiera sa Bukovina. Poludniá stránka toho vojvodstva je horľatá, práve jako Sedmohradsko, peknými lesy ozdobená. Ďalej ku východu a polnoci otvárajú sa obširnejšie doliny. Naposledy medzi potoky Dnjstrom a Pruthom je úrodná, krásna rovina. Pekná je to krajinka, avšak národ je ešte nevyučený, nevzdelaný, preto roľníctvo a priemysel na nizkom stupni stoja. Obyv. sú najviac Rusiny. Je tu i niekoľko maďarských dedín. Hlavné mesto Černovíc (34.000. obyv.).

b) Ďalej ku západu rozprestiera sa Halic a Vladimírsko. Poludnie týchto stránky ležia v karpatskom kraji, sú tehda horľaté. Na polnočných stranách sú tu veľké úrodné roviny. Roľníctvo a baníctvo je v tom kráľovstve znamenité. Má i petroleum (kamenný olej). Priemyslu len málo čo jest. Medzi Karpaty a rovinou vyzdvihujú sa vrchy

Mazury nazvané. Potokov je v Lvo v (Lemberg), hlavne mesto (pekné mesto (60.000 obyv.). Boch nými solnými baňami. Brody, s

c) Vojvodstvo Sli častky rozdelené, ono je vrchov má, preto národ z pilností sa obzvláštné plátua a súkno (a jiné zelezné a oceľové veci (Troppau 20.000). Tesin, oba ma jarne železa.

d) Markhrabstvo M križom krázom je vrškami za doliny a rovnie sa rozprestúpiu dokonalejši stoja, tak té ku, a jiné pilností; Morava a súkenické potom na látky pa cellán, na ihly, everny, papier s mnohými fabrikami a skladni a pevnosť Jihlava (Jglau) bol (Austerlitz) 1805-m r. chýrecia b uzavretý pokoj medzi Rakúskom a

e) Kráľovstvo Čes a rozsahuje sa najďalej k poln čisárstva rakúsského. Ono je t — horany pokrýto; ale hory úbočia úrodné. Medzi tými hor sa pekné široké doliny. V Čes je na vysokom stupni. Priem nejšie sú vidieky na polnoci a (Riesenberge) a rudových (E reční tkáči a čipkáři. Čessko kúpele. Má striebra, železa, kú dava, Elba. Hlavné mesta: P lebné ležiace mesto na oboch lu

Tu bydlili dakedy český pa Prahe jest universita a mnoho jiný mi najpeknější je kostel sv. Vít, v nep. na stříbrnom oltári, v stříbr a mnoho (275) rozličných fabrik s fabrikami na sukno. E u m b u r g g r a t z, (Kralovec) pevnost (chýrecn rice, Plzeň, Budejovice)

elký Glockner 12.000', —
(?). — V polnočných kra-
imžto prislúhajú tak naz-
hory a Český les. (Medzi
.000'). Na poľudních stra-
pusté, neúrodné pohorie:
ých skalísk pozostáva a v
a. — Znamenitejších rov-
unaja. Rastliny sú v tých.
a stupeň úrodnosti je tam
moravské a dolno-rakús-
rodné. — Potoky a rieky:
Labe (Elba), Vltava, Jun.
ti. Dľa reči sú nemci, po-
vávajú v Dalmácii), taliani,
Najvzdelanejší sú nemci,

(najviac), potom sjedno-
a židí.

RAKÚSKOHO.

sice začneme od východu:
rad-ska rozprestiera sa Bu-
vojvodstva je horúatá, práve
sy ozdobená. Ďalej ku vý-
širnejšie doliny. Naposledy
je úrodná, krásna rovina.
je ešte nevyučený, nevzde-
le na nízkom stupni stoja.
niekoľko maďarských dedín.
000. obyv.

riestera sa Halič a Vla-
stránky ležia v karpatskom
ných stranách sú tu veľké
niectvo je v tom kráľovstvi
m-ný olej) Priemyslu len
ovinou vyzdvihujú sa vrchy

Mazury nazvané. Potokov je v tom kráľovstvi mnoho. Zn. so-
l. v o v (Lemberg), hlavné mesto (78.000 obyv.). Krakov, pevnosť,
pekné mesto (60.000 obyv.). Bochnia a Viciška so svetobyr-
nými solnými baňami. Brody, s veľkým kupectvom.

c) Vojvodstvo Sliezske hornie a dolné na dve
časti rozdelené, ono je vrchovité; úrodnej zeme len málo co
má, preto národ z pilností a priemyslu žije. V Sliezku
sa obzvlášť plátna a súkna (postav) tkajú, chýrečný zbroj
a jiné zelezné a oceľové veci vyhotovujú. Hlavné mesto Opava
(Troppau 20.000). Tešín, oba majú fabriky na plátno, súkno a to-
parne železa.

d) Markhrabstvo Moravské leží vôbec vysoko,
krížom krážom je vrškami zasietené, medzi ktorými široké
doliny a rovnie sa rozprestierajú. Rolníctvo na vysokom
stupni dokonalosti stojí, tak tiež priemysle, dochovávanie stat-
ku, a jiné pilností; Morava má nesčíslné fabriky, zvlášť
súkenické potom na látky pamutové a hadbabné, na por-
cellán, na ihly, everny, papier a. t. d. Zn. m. Brno (Brünn)
s mnohými fabrikami a skladmi na súkno (74.000 obyv.). Olomouc,
pevnosť. Jihlava (Jglau) bohaté fabrické mesto. Slavkov
(Austerlitz) 1805-m r. chýrečná bitka. Nikolsburg [1866-ho r.
uzavretý pokoj medzi Rakúskom a Prúskom].

e) Kráľovstvo České leží k západu od Moravy
a rozšahuje sa najďalej k poľnoci medzi všetkými krajinami
čísárstva rakúského. Ono je tiež — okrem doliny koľo Elby
— horami pokrýto; ale hory té sú najviac lesnaté a a jejich
úbočia úrodné. Medzi tými horami po celej krajine otvárajú
sa pekné široké doliny. V Česku roľníctvo a záhradníctvo
je na vysokom stupni. Priemysle sú tiež v kvete. Najneúrod-
nejšie sú vidieky na poľnoci a východno-poľnoci v krkavách
(Riesenbebirg) a rudových (Erzgebirge) horách. Tu sú chý-
reční tkáči a čipkári. Česko má svetochybné liečivé vody a
kúpele. Má striebra, železa, kameného uhlia. Potoky: Mol-
dava, Elba. Hlavné mesta: Praha (Prága) pekné a ma-
lebné ležiace mesto na oboch brechoch Moldavy (Vltavy). —

Tu bydlili dávdy českí pánovníci v zámku Hradšín. V
Prahe jest universita a mnoho jiných škôl; medzi mnohými kostol-
mi najpeknější je kostol sv. Víta, v nomž odpočívajú ostatky sv. Jana
nep. na striebornom oltari, v striebornej trúbke. Jest tu i hvezdareň
a mnoho (275) rozličných fabrik (130.000 obyv.). Reichenberg
s fabrikami na súkno. Rumburg s fabrikami na plátno. König-
grätz, (Kralovec) pevnosť (chýrečná bitka v 1866-m r.) Litome-
rice, Plzeň, Budejovice (Budweis), Joachimsthal.

Časlov, Przíbram banské mesta, Karlsbad (Vary), Marienbad, Toplice, chýrená kúpele, a jino znamenité miesta, ktoré priemyslami vynikajú.

f) Arcivojvodstva Rakússke hornie a dolné sú tiež veľmi hornaté, zvláštne ale v hornom Rakússku pozdvihujú sa veľké hory, medzi ktorými jest aj snežníkov. Len jedna väčšia rovina je medzi Moravou, Litavou a Dunajom. V hornom Rakússku je i povetrie zimnejšie, nežli v dolnom. Avsak v dolinách a po úbočiach úrodi sa obilia, ovocie, ba miestami i vína. V horách jest zezeza, soli, kamenného uhliu, a dreva. Rolníctvo a zahradníctvo všade je dokonalejšie, nežli u nás. Hlavná voda je Dunaj. Potom potoky Lutava (Leitha) a Morava. — Hlavné mesto: Viedeň (Bee) sídne a najväčšie mesto cisárstva a jedno z najpeknejších celej Európy. Leží v dolnom Rakússku pri Dunaji. Tu je sídelný hrad cisársky. Universita, rozličné školy, ústavy, banky, najhlavnejšie cisárske úrady, obrazareň, zbrojareň, rozličné pamätnosti, divadla, prevelice krásne budoviska, veľké kupectvo, 30 kostoly, a medzi tými kostol sv. Stefana (s tŕňou na 72 stah vysokou) účinkujú, že Viedeň je tretím svetomestom tejto stránky sveta. (630.000 obyv.). Blízko Viedne ležia Schönbrunn a Laxenburg, krásne cisárske paláce, aneb brady. V dolnom Rakússku je ešte mnoho jiných znamenitých a ľudnatých miest, medzi ktorými vynika Neustadt, čili Nové mesto, v ktorom Zrínyi a Frangepán stáli boli. Neustadt leží blízko hôr Semmering, prez ktoré umelecky budovaná železnica vedie do Styrska. — V hornom Rakússku zn. m. sú: Linec, pri Dunaji. Stajer s mnohými železnými fabrikami. Gmundenu so slavnými kúpeľmi. Hallstattu, so slavným jezerom.

g) Kniežactvo Solnohradské, krajinka s prevelikými horami a chladným povetím. Zn. m. Solnohrad (Salzburg) vysoko ležiace pekné mesto s cisárskym palácom. Gasten chýrená kúpeľ pri snežníkoch.

h.) Tyrolsko a Vorarlberg najvyššie ležiaci kraj cisárstva s ohromnými horami a na 23 □ mil zeme rozprestierajúcimi sa snežníkmi. V celej tej krajinke ani len jednej znamenite širokej doliny niet. Z horách spúšťajú sa ľadové grúne (Gletscher), v zime úsušte (Lavinen), ktoré nekedý lesy a obce zničujú. Zn. m. Jnomostie (Jnusbruck). Brixen, Botzen, Trient, tu bolo pred 300 rokami obecné shromaždenie cirkevné. Bregezz. pri jezeru Bodens. Feldkirch.

i.) Kniežactvo Korútanské je tiež celkom hornaté, avšak má niekoľko úrodných dolín, jako je na príkl. dolina Drávy. Má bohaté železné a olovové bane. Zn. m. Ce-

l.) Viedeň (Klagenfurt) s fabrikami Villach, má železárne a olovo.

k.) Kniežactvo Karolínské. Tu sú jaskyňo-bohaté hory. Zajímavé je tu jezero, zvodňuje sa a upaduje, tak, že polujú a ryby lapajú. Potok (Lajbach). Adelsberg má s ňou bane živého striebra.

l.) Vojsvodstvo Styrske krajín cisárstva. Polno poludnu otvárajú sa i pekné uhliu a zezeza. Styrské železnice sú veľmi malebné (80.000 obyv.) pri potoku Mur.

m.) Kniežacie grófstvo pomorie Istrianské a Terezienský ostrov, tu je to hole, neúrodné, bez lesov, bez oku obvesť vidno zakarpateľé kraky, i vidielka okolo Gorici. Tu po Bora. Zn. m. Gorica, ná ú vojenským prístavom. Parenz Terst (Triest), najväčšie kupeľ obchodu s celým svetom. Da zo čito zo všetkých strán sveta. Mír Maximiliana bývalého cisára me-

n.) Kráľovstvo Dalmácie zeme na brehu mora jaderského, jako aj prez té mnohé ostrovy, chajice. Má mnoho úzkych dolín, nictvo je nepatrné, i priemysel sú najviac námorníci. Zn. m. ve kupectvo. Split (Spalato); (Cattaro) prístavy a pevnosti s i-

c.) HRANICE ČISA

Sú od polnoci Rusko a s Svajciarsko; od poludnia Taliansko; od východu Moldava a

mesta. Karlsbad (Vary), Ma
 e kupele; a jiné znamenité mesta.

Rakússke hornie a dolnie
 ale v horňom Rakúsku poz-
 ktorými jesto aj snežnikov.
 zi Moravou, Litavou a Duna-
 ovetrie zimnejšie, nežli v dol-
 bočiach úrodi sa obilia, ovoci,
 jest zezeza, soli, kamenného

ahradnictvo všade je dokona-
 da je Dunaj. Potom potoky
 Hlavné mesto: Viedeň (Bees).
 a jedno z najpeknejších celej Eu-
 Dunaji. Tu je sídelný hrad cisar-
 avy, banky, najhlavnejšie cisarské
 ne pamatnosti, divadla, prevclie
 30 kostoly, a medzi tými kostel
 h vysokou) účinkuju, že Viedeň je
 vetu. 630.000 obyv.). Blzko Vie-
 n burg, krásne cisarské palac-
 je este mnoho jiných znamenitých
 vynika Neustadt, čili Nov-
 in stati boli. Neustadt leží blzko
 decky budovaná železnica vedie do
 m. sú: Linec, pri Dunaji. Šta-
 ni. Gmunden so slanými kú-
 jezerom.

nohradské, krajiaka s pre-
 ovetrim. Zn. m. Solnohrad
 to s cisarským palacom. Gastein

arlberg najvyššie ležiaci
 orami a na 23 mil zeme roz-
 i. V celej tej krajinke ani leu
 ny niet. Z horách spušťajú sa
 zime úsušte (Lavinen), ktoré

Zn. m. Jnomostie (Jans-
 rient, tu bolo pred 300 rokami
 Bregeuz, pri jezeru Bodu.

útanské je tiež celkom hor-
 ých dolin, jako je na príkl. do-
 né a olovové baue. Zn. m. Ce-

Lovec (Klagenfurt) s fabrikami bielokruhu (Blaglatte, Blauweis).
 Villach, ma železárne a olovo-toparne.

k.) Kniežactvo Krajinské zvätsa je tiež hor-
 naté. Tu sú jaskyňo-bohaté hory Karst (najviac vápenné
 hory). Zajímavé je tu jezero Zirkniz, ktoré casom ro-
 zvodňuje sa a upaduje, tak, že každý rok v ňom trávnu kosia,
 polujú a ryby lapajú. Potok: Sáva. Zn. m. Lublana
 (Ljubach). Adolsberg ma svetochybnú jaskyňu. Idria s naj-
 vatšími baňami živeho striebra, (rtuť).

l.) Vojvodstvo Štýrske, jedno z najpeknej-
 ších krajín cisárstva. Polnočná stránka veľmi horňatá; k
 poludniu otvárať sa i pekne úrodné doliny. Má kamenného
 uhlia a zezeza. Štýrske zezezo je výborné. Zn. m. Gratz, le-
 ži veľmi malebne (80.000 obyv.). Marburg, pri Drave. Leoben,
 pri potoku Mur.

m.) Kniežacie grófstva Gorica, Gradiska,
 pomorie Istrianské a Terst. Do mora siahajúci pol-
 ostrov, tu je to hole, neúrodné pohorie Karst, smutné to ho-
 ry bez lesov, bez oko obveselujúcich rastlín; len sem a tam
 vidno zakarpateľé kraky, i v dolinách len biedné role, okreni
 vidieka okolo Gorici. Tu panujú strašné vichríce menom
 Bora. Zn. m. Gorica, na úrodnej rovine, má i vinice. Pola s
 vojenským prístavom. Parenzo, sídlo biskupa. — Slobodné mesto
 Terst (Triest), najvätsie kupecké námorské mesto cisárstva. Ma
 obchod s celým svetom. Da zo 12.000 lode priplávajú do Tersta ro-
 čite zo všetkých strán sveta. Miramare, krásny palac nešťastlivého
 Maximiliana bývalého cisára mexikanského.

n.) Kráľovstvo Dalmatské, úzky to smuch
 zeme na brehu mora jaderského, i prez neťahnu hory Karst,
 jako aj prez té mnohé ostrovy ku tomu kráľovstvu prislú-
 chajúce. Má mnoho úzkych dolín, obšírnejšej ani jednej. Rol-
 nictvo je nepatrné, i priemyslu je tu len málo. Obyvatelia
 sú najviac námorníci. Zn. m. Zador (Zara) má prístav a ži-
 vé kupectvo. Split (Spalato); Dubrovnik (Ragusa), Kotor
 (Cattaro) prístavy a pevnosti s nezdravým povetrim.

c.) HRANICE ČISARSTVA RAKÚSSKEGO.]

Sú od polnoci Rusko a Nemecko; od západu Nemecko
 s Švajciersko; od poludňa Taliansko, more jaderské, Turec-
 ko; od východu Moldava a Rusko.

Ulohy. Sostav krajiny čisárstva rakússkeho dľa rozsele-
sti — dľa počtu obyvateľov? Vyhľadaj a menuj potoky. Vyhľadaj a
menuj najvyššie hory. — Ktore krajiny čisárstva ležia najďalej k
zapadu — k východu...? Vykresli Bukovinu, — Sliezko a t. d.

3. Jiné štáty európské.

Kamkoľvek by sme cestovali od nás, či na západ, či
na východ a t. d. všade by sme prišli do nejakej krajiny;
všade by sme videli hory, doliny, potoky, rieky, dediny a
mestá. Obráťme sa prvé k poludniu a tak pojdeme do okola.

1. Turecko a Grécko. K poludniu od nás leží
balkanský, aneb turecko-grécky polostrov na
nomž rozličné, najviac slovanské národnosti bývajú. Ten po-
lostrov má na polnočnej strane, zvláštne kolo dolného Dunaja
veľké roviny, inde všade je zväčša horistý. Hory: Bal-
kan, Egri-Dagh čili Orbelus a Pindus. Potoky?...
Podnebie je príjemné, teplejšie nežli u nás. Zimy len na
polnočných stranách jest: inde počas zimy len dážď bývajú.
Pôda je úrodná, ale nedokonale obrábaná. Rodí sa obilie,
kukurica, olivo, víno, bavlna, riž, dobrá ovoc. Na tom po-
lostrove je turecké čisárstvo s krajinami pod ochrá-
nou tureckú postavenými, a kráľovstvo grécke. Ku
Turecku prislúchajú mnohé ostrovy v blízkych morách ležiace.

a.) Turecké Čisárstvo. Rozs: 6175 □ m. Obyv:
11.000.000. Oni sú, okrem kresťanov, mahomedani.
Čisára volajú sultánom. Hl. m. Carihrad (Konstantinopol),
velice pekne leží. Ma 700.000 obyv: Zn. m. Drienopol, Varna,
Gallipole, Filipopole, Sofia, Salonich.

Krajiny pod ochranou tureckou, čili poplatné sú:

aa.) Vojvodstvo Srbské, 1107 □ m. 1.100.000 obyv.
srbí, východno gréckého náboženstva. Srbsko je vrchovité,
ale veľmi úrodné. Hl. m. Belgrad, pevnosť, nekedy bolo uhorské.
Zn. m. Semendria, Sabac, Kragujevac.

bb.) Vojvodstvo Rumunské (spojená Moldva a
Valachia) 2090 □ m. Obyv: 4.000.000. Najviac úrodná rovina.
Hl. m. Bukarešt. Zn. m. Jassy, Galac.

cc.) Vojvodstvo Čiernahora (Montenegro)
60 □ m. Obyv: 200.000. Horná krajinka. Hl. m. Cettinje.

Turecko má osadné krajiny i v druhých stránkach sveta.

b.) Kráľovstvo Grécke 948 □ m. Obyv:
1.320.000 greci. Krajinka horistá a morom popreriavaná.

III. m. Athény staro-slávne mesto
Patras. Ku tomu kráľovstvu patria

2. Čisárstvo Russ

Rozsiahlosť Russka v tejto str.
Obyv: 68 milliony. Siahla od
čierne moro, a od Haliču až p
ské Russko je preveliká, len s
pretrhnutá rovina. Na polnočn
jako sú: Ladoga, Onega, Ilme
najväčšej rieky európskej, má vo
Prút, Don, Dnjepr, Dvina, Pets
rozsiahle, preto i podnebie je
takmer večnú zimu a na poludn
čajne na 9 pásma delia podt
večného ladu — mochu — lesn
sa roľníctva, — pásma žita a
olivy. Zem je tehda miestami
Russko má zlata, striebra, platy
drahých kameňov, soli, kamen
mysle len teraz začínajú sa dv
rozličným národnostiam patria
notení greci, katolici, protesta
vzdelanejšie sú čisárstva tohto
Petrohrad (Petervar) veľmi
m. Moskva, Nižni-Novgorod
Odessa, Kiev, Varšava.

Russko má ešte v druhej s
co sú väčšie nežli celá Európa.

3. Kráľovstvo Švéd
veliký polostrov severnej Euró
6 milliony. Zväčša protestanti.
kráľovstvo je tiež horistá hlavný
Podnebie je zimné. Zima i na
mesiac, preto tu pšenica nedoz
a jeseň sotva trvá za 52 dni. S
Junia, a o pol Augusta už nov
7 týždne ustaviene viduo na obl
neá sluuko i o pol noci viduo
lete ale nasleduje tá predlúhá

stva rakuskeho dla rozsa-
a menuj potoky. Vyhledaj
ny cisarstva lezia najdalej k
oviuu. Sliezko a t. d.

enropské.

li od nás, či na západ, či
prišli do nejakej krajiny;
potoky, rieky, dediny a
u a tak pojdeme do okola.
o. K poludniu od nás leží
o-grécky polostrov na
narodnosti byvajú. Ten po-
lástne kolo dolneho Dunaj-
tša horňatý. Hory: Bal-
us a Pindus. Potoky?...
nežli u nás. Zimy len na
čas zimy len dažďe byvajú.
obrabáňa. Rodi sa obilie,
ž, dobrá ovoc. Na tom po-
s krajinami pod ochrá-
álovstvo grécke. Ku
v blízkych morách ležiace.
o. Rozs: 6175 m. Obyv:
esťanov, mahomedani.
Carihrad (Konstantinopol).
o. m. Drienopole, Varna,
a, Salenich.
kou, čili poplatné sú:
107 m. 1.100.000 obyv.
stva. Srbsko je vrchovité.
d, pevnosť, nekedy bolo uhorské.

u nské (spojená Moldva a
000. Najviac úrodná rovina.
y, Galac.
ernahora (Montenegro)
krajinka. Hl. m. Cetinje.
i v druhých stránkach sveta
écke 948 m. Obyv:
utá a morom popravianá.

Hl. m. Athény staroslavné mesto. Zn. m. Korynt, Nauplia,
Patras. Ku tomu kralovstvu patria i nektore ostrovy.

2. Cisárstvo Russké. Najvätsi štát Evropy.
Rozsiahlosť Russka v tejto stránke sveta má 96.000 m.
Obyv: 68 milliony. Siba od severno-ladového mora po
černé more, a od Halicu až po Ural a Kaukazus. Europ-
ské Russko je preveliká, len sem a tam nízkými horkami
pretrhnutá rovina. Na polnočnej stránke má veľké jezerá,
jako sú: Ladoga, Onega, Ilmen, Pejpus. Okrem Volgy,
najväčšej rieky eurupskej, má veľké potoky a rieky: Dnjestr,
Prút, Don, Dnjepr, Dvina, Petschora. Ponevác Russko je tak
rozsiahle, preto i podnebie je v ňom rozličné. Na polnoci
takmer večnú zimu a na poludni príjemné povetrie má. Oby-
čajne na 9 pásma delia podnebie Russka, totižto: pásmo
večného ľadu — mochu — lesných stromov, — počínajício
sa roľníctva. — pásmo žita a ľanu, — pšenici, — vina, —
olivy. Zem je tehda miestami úrodná, miestami neúrodná.
Russko má zlata, striebra, platyny (biele zlato) medi, zeleza,
drahých kameňov, solí, kamenného uhlia. Roľníctvo a prie-
mysle len teraz začínajú sa dvíhať. Obyvatelia snad ku 100
rozlicným národnostiam patria a sú dla náboženstva nesjed-
notení gréci, katolíci, protestantí, židi, mahomedani. Naj-
vzdelanejšie sú cisárstva tohoto krajinky západné. Hl. m. Sv.
Petrohrad (Pétervár) veľmi pekné mesto, (580.000 obyv.) Zn.
m. Moskva, Nižni-Novgorod, Kazan, Astrahan,
Odessa, Kiev, Varšava.

Russko má ešte v druhej stránke sveta, v Asii, krajiny,
co sú väčšie nežli celá Európa.

3. Kralovstvo Švedské a Norvežské, pre-
veliký polostrov severnej Evropy. Rozs: 13.830 m. Obyv:
6 milliony. Zväčša protestanti, oni sú nemeckej fajty. Toto
kralovstvo je tiež horňaté hlavný reťaz hôr volajú: Kjölén.
Podnebie je zimné. Zima i na poludnich stranách trvá za 8
mesiace, preto tu pšenica nedozreje. Dalej k polnoci jar, leto
a jeseň sotva trvá za 52 dni. Sneh začína topiť sa ku koncu
Junia, a o pol Augusta už nový napadá. V lete slunko i za
7 týždne ustavične vidno na ohlohe; z jednej hory pri Tor-
neä slunko i o pol noci vidno v 21 m. Juniu. Po krátkom
lete ale nasleduje tá predlhubá zima, v ktorej noci i po 7 týž-

dne sú dlhé a hývajú snehom, mesiacom a polnočnou zorou osvietené. Veľká časť kráľovstva toho je neúrodná, má obrovské lesy a v horách striebra, zlata, medi, železa, ciny a jiné kovy; potom množstvo divokých zverí. V týchto krajinách je mnoho jezer, potokov a mlák; potoky ale pre časté vodopády nie sú plavné. Hlavnou živnosťou je rybárstvo a baníctvo, potom námorské kupectvo. Hl. m. Stockholm, Kristiania. Zn. m. Upsala, Bergen, Drontheim, Hammerfest (najsevernejšie mesto Európy.) — Ku Švédskemu prislúchajú ostrovy Öland a Gotland.

Kráľovstvo Danske leží nižšie Švédska ku poludniu, a pozostáva z jednej časti polostrova Jütland a z niekoľko ostrovov. Rozs: 693 □ m. Obyv: 1,600,000; protestanti. Krajinka tá je rovná, má úrodné polia a krásne lesy. Ku nej prislúchajú ostrovy Island, Farøer a Grönland. — Tieto ostrovy ku polnoci vysoko ležia a sú kraje takmer večnej zimy. Island je veľmi horúatý, má sopky (hory, čo v nich podzemný oheň horí) Hekla, Krabla, Jökullur; tieto na veky vymetajú zo seba popel a skaly; má Island i také miesta, čo z nich vriaca voda vyvie- ra (Geyser). Obyvatelia živia sa kupectvom, rybárstvom a remeslami. Pri Islande a Grönlande lapajú veľryby. Dansko má krajinky a niekoľko mestá i v Afrike a na Asiatických ostrovoch. Hl. m. Kopenhaga.

5. Cisárstvo Nemecké, leží v prostredí Európy. Rozs: 9776 □ m. Obyv: 69 milliony. Dľa národnosti: nemci, poľiaci a Slováci. Dľa náboženstva: katolíci, protestanti, židi. Poludnie strany sú horúaté, severné ale dolnie roviny. Táto podoba zeme pričinkuje, že rieky a potoky Nemecka zväčša k polnocnému moru tečú, a len menšia časť tých potokov teče s Dunajom do čierneho mora. Potoky a rieky sú: Rýn (Rhein), Majná, Neckar, Mass, Mosel, Ems, Vesper, Elba (Labe) Odera, Vistula, Dunaj, Lech, Isar, Inn. — Podnebie je na hornom kraji chladné v stredku a na rovni stredne a príjemné. Osveta a vzdelanosť národa, roľníctvo, baníctvo, remeslá, priemysla sú tu na najvyššom stupni. Nemecké školy sú v Európe najlepšie. Nie len mestický, ale i dedinský národ je dostatočne učený tak, že roľník za pluhom noviny si číta a mnoho dobrého sa naučí. Kupectvo je tiež v roz-

kvete. Železnice hotových morských a riekových lodí, kupecké mestá: Altona, Hamburk, Stettin, Königsberg, Lipsko, (Breslau) a. t. d.

Politicky Nemecko tvorí 25 jednotných štátov a jednu provinciu; pruský kráľ a ostatné krajiny majú svieho zoga. Fürst).

Vedľa polohy delí sa Nemecko na tri štáty.

a) Polnočno (severno)-

1. Kráľovstvo Pruské. Hl. m. Berlin (700,000). Königsberg, Posen, Vratislava, Danzig, Hannover, Magdeburg, Kassel, Frankfurt a. M.

2. Kráľovstvo Sasko. Hl. m. Drezda (Dresden). Chemnitz, Zwickau.

3. Veľké vojvodstvo Sasko. Hl. m. Veimari. Obyv: 290,000.

4. Vojvodstvo Sasko-Altenburg. Hl. m. Altenburg.

5. Vojvodstvo Sasko-Koblenz. Hl. m. Gotha.

6. Vojvodstvo Sasko-Mecklenburg. Hl. m. Rostock. Obyv: 182,000.

7. Vojvodstvo Reus: a) Reus-Sleiz, 15 □ m.

b) Reus-Greiz, 64 □ m.

8. Vojvodstvo Schwarzburg. a) Schwarzburg-Rudolstadt, 75,000. Hl. m. Rudolstadt.

b) Schwarzburg-Sonderhausen, 68,000. Hl. m. Sonderhausen.

9. Kniežactvo Valdeck a Rolsen.

10. Kniežactvo Lippe-Detmold. Hl. m. Detmold.

11. Kniežactvo Schaumburg-Lippe. Hl. m. Bückeburg. Obyv: 37,000.

12. Vojvodstvo Braunschweig. Hl. m. Braunschweig. Obyv: 303,000.

13. Vojvodstvo Anhalt. Hl. m. Dessau.

mesiacom a polnočnou zorou
a toho je neúrodná, má ale
ra, zlata, medi, zeleza, ciny
vokých zver. V týchto kra-
a mlák; potoky ale pre časte
ou živnostou je rybárstvo a
ctvo. Hl. m. Stockholm.
a. Bergen, Drontheim.
esto Európy.) — Ku Švédskemu
hland.

leží nižšie Švédska ku polu-
polostrova Jütland a z ne-
n. Obyv. 1,600.000; prote-
má úrodné polia a krásne
ovy Island, Faröer a
n polnoci vysoko ležia a sú
land je veľmi hornatý, má
ý oheň horí Hekla. Kra-
vymetajú zo seba popel a
co z nich vriaca voda vyvie-
sa kupectvom, rybárstvom a
nlande lapajú veľryby. Dan-
está i v Afrike a na Asiatic-
naga.

leží v prostred Európy.
liony. Dľa národnosti: nemci
ra: katolíci, protestanti, židi.
severné ale dolné roviny.
že rieky a potoky Nemecka
ecú, a len menšia časť tých
erného mora. Potoky a rie-
á, Neckar, Mass, Mo-
(Labe) Odera, Vistula.
— Podnebie je na horňom
a rovni stredné a príjemné.
rolníctvo, baníctvo, remeslá,
n stupni. Nemecké školy sú
mestický, ale i dedinský ná-
e rolník za pluhom noviny si
učí. Kupectvo je tiež v roz-

kvete. Železnice hotových má skôro na 3000 míľ. Ná-
morských a riekových lodí blízko 14.000. Svetočyrné sa
kupecké mestá: Altona, Hamburg, Brema, Danzig, Lübeck,
Stettin, Königsberg, Lipsko, Köln, Frankfurt, Vratislava
(Breslau) a. t. d.

Politicky Nemecko tvorí štátny spoločnosť, ktorý z
25 jednotných štátov a jednej ríšskej krajinky (Reichs-
provinz) pozostáva; pruský kráľ je „nemeckým cisárom“
a ostatné krajiny majú svojich kráľov, alebo vojvodov (Her-
zog, Fürst).

Vedľa polohy delí sa Nemecko na polnočné a na po-
tudnie štáty.

a) Polnočno (severno)- nemecké štáty sú:

1. Kralovstvo Pruské, 6367 m. Obyv. 24 mil-
liony. Hl. m. Berlín (700.000. obyv.) Zn. m. Potsdam, Danzig,
Königsberg, Posen, Vratislava, Düsseldorf, Köln, Koblenz, Aachen,
Hannover, Magdeburg, Kassel, Frankfurt pri Majne a. t. d.

2. Kralovstvo Sáscké, 272 m. Obyv. 2½ millio-
ny. Hl. m. Drazďany (Dresden). Zn. m. Lipsko (Leipzig), Meis-
sen, Chemnitz, Zwickau.

3. Veľké vojvodstvo Sás-Veimar-Eisenach, 66 m.
Obyv. 290.000. Hl. m. Veimar.

4. Vojvodstvo Sás-Altenburg, 24 m. Obyv. 142.000. Hl.
m. Altenburg.

5. Vojvodstvo Sás-Koburg-35¼ m. Obyv. 168.000.
Hl. m. Gotha.

6. Vojvodstvo Sás-Meiningen-Hildburghau-
sen, 45 m. Obyv. 182.000. Hl. m. Meiningen.

7. Vojvodstvo Reus:

a) Reus-Sleiz, 15 m. Obyv. 88.000. Hl. m. Sleiz.

b) Reus-Greiz, 6¼ m. Obyv. 44.000. Hl. m. Greiz.

8. Vojvodstvo Schwarzburg

a) Schwarzburg-Rudolstadt, 17¼ m. Obyv.
75.000. Hl. m. Rudolstadt

b) Schwarzburg-Sonderhausen, 15¼ m. Obyv.
68.000. Hl. m. Sonderhausen.

9. Kniežactvo Valdeck, 20¼ m. Obyv. 57.000. Hl. m.
Arolsen.

10. Kniežactvo Lippe-Detmold, 20 m. Obyv. 110.000.
Hl. m. Detmold.

11. Kniežactvo Schaumburg-Lippe, 15 m. Obyv.
37.000. Hl. m. Bückeburg.

12. Vojvodstvo Braunschweig (Brunsvick), 67 m.
Obyv. 303.000. Hl. m. Braunschweig.

13. Vojvodstvo Anhalt, 48¼ m. Obyv. 198.000. Hl. m.
Dessau.

14. Veľké vojvodstvo Oldenburg, 117□m. Obyv: 517000. Hl. m. Oldenburg.

15. Veľké vojvodstvo Mecklenburg-Schwerin, 234□m. Obyv: 560000. Hl. m. Schwerin.

16. Veľké vojvodstvo Meklenburg-Strelitz, 39 1/4□m. Obyv: 102000. Hl. m. Novo-Strelitz. (Neu-Strelitz).

17. Slobodné mesta: Bréma, Lübeck, Hamburg, námorské kupecké mesta.

b) Južno (poludňo)-nemecké štáty.

1. Kráľovstvo Bavorské, 1382□m. Obyv: 5 milióny. Hl. m. Mnichov (München) má 170.000 obyv. Zn. m. Nürnberg, Regensburg (Rejno), Bamberg, Würzburg, Passau, Speier.

2. Kráľovstvo Vürtemberg, 353□m. Obyv: 1.800.000. Hl. m. Stuttgart (76000 obyv). Zn. m. Tübingen, Ulm, Marbach.

Veľké vojvodstvo Baden, 277□m. Obyv: 1 1/2 milióna Hl. m. Karlsruhe Zn. m. Mannheim, Heidelberg, Freiburg, Baden-Baden, Rastatt.

4. Veľké vojvodstvo Hessen, 139□m. Obyv: 853.000. Hl. m. Darmstadt. Zn. m. Mainz, pevnosť. Worms, Giesen.

5. Vojvodstvo Lichtenstein 3□m. Obyv: 8360. Hl. m. Vaduz.

6. Ríšska krajinka Elsass-Lotharingia 359□m. Obyv: 1.690.000. Vo veľkej vojne nemecko-francúzskej v 1870m roku od francúzov odňatá. Zn. m. Strassburg, mesto a pevnosť. Metz, pevnosť. Mühlhausen.

Úlohy. Vyhľadaj hlavne rieky Nemecka, prez ktoré krajiny a do ktorých mŕ tečú? Ktoré mestá ležia pri tých veľkých riekach? Ktoré mesta pri mori? Cestuj od nás do Berlína, do Mníchova a t. d.

6. Republika Švajčiarska, spolek 22 slobodných Kantonov čili stolíc, ktoré užívajú rovné práva a k spoločnej obrane spoločne bojujú. Rozs: 740□m. Obyv: 2.7500.000. Dľa reči francúzi, nemci, taliani. Dľa náboženstva katolíci a protestanti. — Švajčiarsko je nad hladinou mora najvyššie ležiaca a najvrchovatejšia krajina Európy. Tu sa vypínajú až po chimáry té preveliké snežníky, večným snehom a ľadom prikrýté. Vrchy: Bernina (10.500'), Död. (12.000'), Titlis (11.790'), Schreckhorn (12.613'), Jungfrau (12.872'), Finsteraarhorn (13.205'), Bernbär (10.400'), Simplon (10.100'), Monte Rosa (14.222'); a blízko v Savojskom ležiaci Montblanc (14.987'). Po medzi té ohromné hory len nekľadá úzucké presmyky vedú do susedných krajín, a na tých cestách sú vystavené kláštory, počestným hospodu a pomoc dávajúce. (Tu sa spomínajú laviny, sv. bernhardské mníši a jejich k vyhľadávaniu v snehu zachránených ľudí

vynesené psy.) Medzi týmito snežnými a vodopádov. (Ktoré potoky majú dlhú polohu rozličné. Ľud schopný prekvitajú. Kdeco to úrodnej zem. Na úbočiach chýrebné švajčiarské celom svete predáva sa. V Švajčiarsku babné, pamätové látky, na hodiny. Zn. m. Ženeva (Genf) 42.006 obyv. Sv. Gallen, Basel, Churich.

7. Kráľovstvo Talia. rými ostrovy (najväčší Sicília) ležia na poludňu od Rakúska. Rozs: 537 taliani a najviac katolíci. Prez celú apeninskú, preto sa i ten polostrovom. Na polnočných stranách výtokov Arua a Tibera jesú veľké tanejšie kraj uzdravným robia. Rieky rozprestierajú sa veľké jazerá Arno, Tiber. Medzi horami sú Podnebie je velice príjemné; v ansku zriedka kedy je zima. Pôda vlna, pšenici, oliva, fig, citromy. V tej krajine sprievádza sa veľké ský je (pre horúčosť) trošku leniví. Hl. m. Rím, starobylé mesto; vatikanskom, pri nomž je slavná na svete. V Ríme vidno je tých morových sóch (statne), a starobylé obyv. Zn. m. Florenc, Benet, Neapel, Turin, Genoa.

V Talianskom je i malická m. a 8000 obyv.

8. Republika Francúzska 5 milióny. Francúzi, Katolíci. V západu a južne najviac rovná Gironne, Loire, Saja. Podnebie Francúzska teplé. Zem je úrodná, južnej ovoci. Rolníctvo a priemysel. Francúzska ma nečíslné fabriky.

burg, 117 □ m. Obyv. 317 000.

enburg-Schwerin, 234 □ m.

enburg-Strelitz, 39 1/2 □ m. Strelitz. (Neu-Strelitz).

a, Lübeck, Hamburg, na-

ské štáty.

ké, 1382 □ m. Obyv. 5 milliony.

170.000 obyv. Zn. m. Nürnberg.

burg, Passau, Speier.

g, 353 □ m. Obyv. 1.800.000.

Zn. m. Tübingen, Ulm, Marbach.

77 □ m. Obyv. 1 1/2 milióna Hl.

n, Heidelberg, Freiburg, Baden-

en, 139 □ m. Obyv. 853.000.

anz, pevnosť. Vorins, Giesen.

ein 3 □ m. Obyv. 8360. Hl.

s-Lotharingia 359 □ m.

nemecko-francúzskej v 1870m roku

assburg, mesto a pevnosť.

rieky Nemecka, prez ktoré kraji-

mesta ležia pri tých veľkých

stujú od nás do Berlína, do Mni-

arská, spolek 22 slobod-

ktoré užívajú rovné práva a

nú. Rozs: 740 □ m. Obyv:

nenci, taliani. Dľa nábožen-

Švajciarsko je nad hladinou

rehovatejšia krajina Európy.

e veľké snežníky, večným

y: Bernina (10.500'), Död.

reckhorn (12.613'), Jungfrau

(12.050'), Bernhard (10.400'),

(14.222'): a blízko v Savoj-

'), Po medzi té ohromné hory

edú do susedných krajín, a na

storie, počestným hospodu a

nú laviny, sv. bernhardské

u v snehu zachránených ľudí

vyučené psy.) Medzi týmito snežníkmi je mnoho jezerov a a vodopádov. (Ktoré potoky majú tu prámene?) Podnebie je dľa polohy rozličné. Ľud schopný, pilný. Vedy, priemysle prekvitajú. Kde čo to mrodnej zeme jest, roľníctvo je v kvete. Na úbočiach chybné švajciarské kravy. Švajciarský syr po celom svete predáva sa. V Švajci sú mnohé fabriky na hod-bahné, pamutové látky, na hodinky, mašiny a rozličné veci. Zn. m. Ženeva (Genf 42.000 obyv.) Bern (35.000 obyv.). Sv. Gallen, Basel, Curich (Zürich), Lausanne.

7. Kráľovstvo Talianské; polostrov s nekt-rými ostrovy (najväčší Sicília) leží medzi dvoma morami k poludniu od Rakúska. Rozs: 5371 □ m. Obyv: 25 milióny. taliani a najviac katolíci. Prez celý ten ostrov ľahne pohorie apeniinské, preto sa i ten polostrov volá apeninským polostrovom. Na polnočných stranách sú veľké roviny. Kolo výtokov Arna a Tibera jesú veľké močiare, jejichž výpary tamejší kraj nezdravým robia. Na polnoci u pätách snež-níkov rozprestierajú sa veľké jezerá. Potoky: Po, Eč, (Adige) Arno, Tiber. Medzi horami sú dve sopky: Vesuv a Etna. Podnebie je velice príjemné; v strednom a južnom Tali-ansku zriedka kedy je zima. Pôda je úrodná. Rodí sa rýža, vlna, pšenica, oliva, fig, citromov, pomerančov, dobrej ovoci. V tej krajine sprievadza sa veľké hobabníctvo. Národ talian-ský je (pre horúcosť) trochu lenivý a nie na dosť vzdelaný. Hl. m. Rím, starobylé mesto; tu býva i pápež v paláci vatikanskom, pri nomž je slavný kostel sv. Petra, najväčší na svete. V Ríme vidno je tých najkrajších obrazov, mar-morových sôch (štatue), a starodávnych rozvalín. (210.700 obyv.). Zn. m. Florenc, Benátky (Venedik), Mai-land, Neapel, Turin, Genna, Pisa, Palermo.

V Talianskom je i maličká republika San-Marino 1-□ m. a 8000 obyv.

8. Republika Francúzska, 10.040 □ m. 37 milióny. Francúzi, Katolíci. Východná stránka je horúatá, západná a južná najviac rovúatá. Potoky, Rhone, Saona, Garonne, Loire, Sajna. Podnebie je príjemné a v južnom Francúsku teplé. Zem je úrodná. Rodí obilia, vlna, oliva, južnej ovoci. Roľníctvo a priemysle sú na vysokom stupni. Francúzska má nečíslné fabriky na rozličné výrobky zvláste

ale na té najdrahšie hodobné látky. Hl. m. Paríž, 2 milióny obyv. jedno z najslavnejších miest celého sveta; leží na 3= milách zeme. Paríž je, tak rečeno, stredisko celého sveta. Zn. m. Versailles, Lyon, Bordeaux, Marseille. — Ku francúzsku patrí ostrov Korzika a nektoré krajiny a ostrovy v druhých stránkach sveta.

9. Kráľovstvo Belgické v susedstve Nemecka a Francúzska. Rozs: 535= m: Obyv: 5 milliony. Na východe a poludňu je vrchovité, na polnoci a západe rovné. Ouo je úrodné. V horách má zeleza a kameného uhlia. Potoky: Maas a Šelda. Národ je francúzsky a nemecký, veľmi pilný vzdelaný. Rolníctvo a premysle sú v rozkve. Tá krajinka má mnoho zelezníc a prieplavov, preto je tu veľké kupectvo Hl. m. Brusel. (190.000) tu robia té najdrahšie čipky. Zn. m. Antwerpen, Gent, Lüttich (tu fabriky na zbroj a mašiny). Namur, Mecheln.

10. Kráľovstvo Nizozemsko (Németalföld, Niederlande, Hollandia). Rozs: 641= m. Obyv: 3.700.000. Národ nemeckej fajty, protentanský. Nizozemsko je dolnia rovina pri severnom mori ležiaca. Morské brehy sú tak nízke, že proti vlnám morským museli sa ohrady vystaviať. Podnebie je veľmi mlhovité. Potoky: Rýn, Maas, Šelda a medzi nimi mnohé prieplavy. Národ zamestnuje sa roľníctvom, rybárstvom (harengy) a kupectvom. Hl. m. Haga. Zn. m. Amsterdam, veľké kupecké mesto, leží medzi mlákami, preto domy sú na drevených stĺpoch (páloch) vystavené. Rotterdam Utrecht, Gröningen kupecké mestá.

K tomu kráľovstvu patrí veľké vojvodstvo Luxemburg a jine krajinky v druhých stránkach sveta.

11. Kráľovstvo Veľkej Britanie, to jest spojeuá anglická, škótská a írská krajiny celkom morom otočené. Rozs: 5770= m. Obyv: 30 milliony. Reč anglická. Náboženstva rozličné; najviac protesantí a katolíci. Auglia je na západe horňata, na východe rovná. Škotia skôro celá horňatá. Írská vo stredku rovinu, na severných a južných krajoch vrchovitá. Podnebie dľa polohy rozličné, mieru. Pôda-okrem vrhov, zvláste škotských-úrodná. Rolníctvo dokonalé. Chy, rečné sú anglické kone a statek, vínohrozo tu nedozrieva, lebo pre výpary morské v tých krajoch veľké mlhy panujú.

V Skotii je hladnejšie a na severu suchom prikryté. V horách jest ného uhlia. Premysle kvitnú. Br, svete. Chyrenné sú anglické mašiny výrobky. Námorské kupectvo je prichádzajú a odchádzajú i po Potoky: Humber, Ouse, Tem Barrov. Hl. m. Londyn, má vatsie kupecké mesto na svete. verpool, Manchester, Biford, Bristol, Plymouthburg, Glasgov. — V Ir Cork.

Ku Britanie prislúchajú mých stránkach sveta, co sú vats

12. Kráľovstvo Špa Francúzska na polostrove pyr m. Obyv: 16 milliony. Reč splici. Špaolsko od ostatnej Eur týchto najvyššie vrchy východ sú hory: Sierra Nevada, t krajiny dva rovuobéžné reťazy b ko-rovuie. V horách jest strieb kameného uhlia. Rieky a potok diana, Guadalquivir, Manzanar suché. Pôda obzvláste v dolinách Rodí sa pšenica, vína, rýža, dýň vej trstí, safranu, sladkého drevl dohanu, vav (drevo co z neho ko d. Jestu tu mnoho tých fajný koňov a mulíc. Národ je málo c konalé. Priemyslu málo. Hl. m. Zn. m. Escorial s chyrenným kláštorom (má 20 dvory a kol Sala mauca, Saragossa

Ku Špaolsku patria ostr ktoré krajinky v druhých strana

13. Kráľovstvo Por Europy, pri atlantickom svetom

y. Hl. m. Paríž, 2 mil-
ni miest celého sveta; leži
k rečeno, stredisko celého
on, Bordeaux, Mar-
strov Korzika a nektoré
ach sveta.

ké v susedstve Nemecka
Obyv: 5 milliony. Na vý-
polnoci a západe rovne.
a kameného uhlia. Potoky:
y a nemecký, veľmi pľný
i v rozkvet. Tá krajinka
reto je tu veľké kupectvo
obia té najdrahšie čipky.
üttich (tu fabriky na
eln.

zemsko (Németalföld,
m. Obyv: 3.700.000.
ký. Nizozemsko je dolnia
forské brehy sú tak nízke,
a ohrady vystaviai. Pod-
Rýn, Maas, Selda a medzi
estnuje sa roľníctvom, ry-
Hl. m. Haga. Zn. m. A m-
leží medzi mlákami, pre-
(páloch) vystavené. Rot-
en kupecké mestá.
ké vojvodstvo Luxemburg
h sveta.

ej Britanie, to jest
tá krajiny celkom morom
30 milliony. Reč anglická.
esantí a katolíci. Anglia je
ná. Skotia skôro celá hor-
severných a južných krajoch
ličné, mierne. Poda-okrem
Roľníctvo dokonalé. Cby-
vinohrozno tu nedozrieva.
ajoch veľké mlby panujú.

V Skotii je hladnejšie a na severných krajoch hory sú večným
snehom prikryté. V horách jest zlata, ciun, zezeza, kame-
ného uhlia. Premysle kvitnú. Britania má najviac fabrik na
svete. Chyrené sú anglické mašiny, nože, britvy a jiné zezezné
výrobky. Námořské kupectvo je tu nesmierne veľiké, do roka
prichádzajú a odchádzajú i po 30.000 té najväčšie lode. —
Potoky: Humber, Ouse, Temse, Severn, Mersey, Clyde,
Barrov. Hl. m. Londyn, má vyššie 3 milliony obyv. Naj-
väčšie kupecké mesto na svete. Zaujima $4\frac{1}{2}$ m. Zn. m. Li-
verpool, Manchester, Birmingham, Hull, Ox-
ford, Bristol, Plymouth. — V Škótsku: Edin-
burg, Glasgov, — V Irsku: Dublin, Belfast
Cork.

Ku Britanie prislúchajú mnohé ostrovy a krajiny v dru-
hých stránkach sveta, co sú väčšie nežli cela Europa.

12. Kráľovstvo Španielské: leží v susedstve
Fraucúzska na polostrove pyrenejsko m. Rozs: 9068 m.
m. Obyv: 16 milliony. Reč španielská. Obyvatelia sú kato-
lici. Španielsko od ostatnej Europy delia hory Pyreuei:
týchžto najvyššie vrchy východné sú suezuiky. Na poludni
sú hory: Sierra Nevada, též veľmi vysoké a na stredku
krajiny dva rovnobežné reťazy hôr a medzi nimi širavé vys-
ko-rovuie. V horách jest striebra, olova, medi, ciun, zezeza,
kameného uhlia. Rieky a potoky: Ebro, Duero, Tajo, Gva-
diana, Guadalquivir, Manzanares. Poduebie často horúce a
súché. Pôda obzvláštne v dolinách kolo riek, veľmi úrodná.
Rodí sa pšenici, vina, rýža, dýň, južnej ovoci, bavly cukro-
vej trsti, šafrauu, sladkého drevka, datol, granatských jablk,
dohauu, vav (drevo co z neho kolky do flašiek struhajú) a. t.
d. Jest tu mnoho tých fajných oviec (merinos) dobrých
koňov a mulíc. Národ je málo co vzdelaný. Roľníctvo nedo-
konale. Priemyslu málo. Hl. m. Madrid (170.000 obyv).
Zn. m. Escorial s chyreným kráľovským budoviskom a
kláštorom (má 20 dvory a kolo 5000 oblakov). Toledo,
Salamauca, Saragossa, Barcelona, Granada.

Ku Španielsku patria ostrovy Baleary, Pythyusi a ne-
ktoré krajiuky v druchých stranách sveta.

13. Kráľovstvo Portugalské na samom kraji
Europy, pri atlantickom svetomori. Rozs: 1770 m. Obyv:

Najviac katolíci. Podnebie horúčosti bývajú skrz mora rod vzdelanejší, nežli sú špa- roľníctvo. Hl. m. Lissa- í medzi všetkými mestami. to, Coimbra.

trovy: Azory, Kapverdý, druhých stranách sveta.

lnotný h krajín euraských. Menuj ňého-jaderského-polzejského mora náj. Rýn- Labe (Elbe) a. t. d. rajinu. — Cestuj od nás do Fran- taty európske dla rozsiahlosti — aj všetky jezera európske — všetko východnej Európy, kde sú spojené? vernej západnej-južnej, východnej

PREHĽAD EURÓPY.

d polnoci severné ladovo more; stredozemské more; od zápa- pa rozprestiera sa od východu e v dĺžke 362 míľ pevnou ze- m.

ské veľmi povymývalo, preto ká mora (Binnensee), zátoky yorské (Meerenge, tenger- a ostrovy, ktoré sú kupectvu a ňé. Morá európske sú:

a tohože častky hieľe mora. a. Dvina- a Onega zá- svetomoro (ocean), jehožto ecké) moro, ktoré skrz Ska- nd, veľký a malý Belts vý- morom je spojené. (Východného šká a rigaská zátoky). Potom u a Anglickom úžiu Calais: s polnoci a západnej stránky: ero stredozemské (Mit-

elmeer), jehožto častky sú: ňina gibraltarská, lyonská a gennanská zátoky; moro toskanské, jaderské, jonské a grécke, ktoré skrze úžiu dar- daneliskú s marmorovým a ďalej k polnoci skrz úžiu Bosphorus s čiernym a azovským morami je spojené. Liniá, na ktorej té mora mýju brehy Európy urobí 4362 míľ.

Ku Európe počítajú sa nasledujúce ostrovy:

1. V severno-ladovom more: Novaja-Zemlja, Vajgac, Kalnjev, Loffody a Island. 2. V atlantickom: faröské, britské, Orkady, Schetland, Hebridy a Azore. — 3. V nemeckom more: Norderney, Texel, Helgoland. — 4. Vo východnom, čili baltickom: Seeland, Fünen, Rügen, Gotland, Öland. — 5. Vo stredozemkom: Pithynsi Baleäre, Korsika, Sardinia, Elba, Sicilia Lipare, Malta, jonské, grécke a Kandia čili Kreta. — 6. V jaderskom: dalmatské ostrovy.

Úlohy. Menuj polostrovy európske. Menuj všetky rieky hlavné, prez ktoré krajiny tečú a do ktorých mora sa vlievajú. — Vy- hľadaj úžiny morské. — Vyhľadaj väčšie jezera európske.

Videli sme už jednotné hory a nížiny európske; keď teda ešte raz pohľadneme na Európu, vidíme, že jej západno-južná stránka je v rchovitá, a polnočno-východná je do l- nia. Polostrovy európske sú všetky hornaté. Pevná zem európska najvyššie stojí nad hladinou morskou v Švajciarsku, v Savoje, Tyrolu a v Španielsku. Suezniky strednej Európy sú obklúčené refazmi hôr, ktoré sa z ďaleka polokruhlo kolo nich rozprestierajú. Asin od Európy delia uralské a ka- kazské hory. Medzi všetkými horami Európy účinkujúce sopky (hory z ktorých skutočne sa dým, plameň, popel, láva an vráca voda vali) sú v Islande, v Taliansku (Vezuv, Etna a na liparských ostrovoch). Vyhasnuté sopky nalezajú sa po celej Európe, aj u nás.

Podnebie Európy je rozličné. V najsevernejších krajoch zimné, inde všade mierne. V západných krajoch je ale o mnoho teplejšie, nežli vo východných pod tou istou čiá- ron ležiacich; príčinou tomu je, že západné kraje európske sú morami viac otočené, nežli východné. Avšak jakosť pod- nebia rozličných krajín závisí často i od hôr, od výsosti tej, ako nektory kraj leží nad hladinou mora. V Sicili liniá snehu začína na výsosti 10.000 šúchov. V Karpatoch a švajcarských

snežníckoch na 8000, a v Švedsku až na 5000- 4200 suchov. I pannaúce vetre premenia stupeň teploty. Severné a východné vetre sú zimné a suché. Západné mokré a južné sú horúce (Širokko na prkl. v Itálije).

Rostliny európské. Jakožto rastliny v nížinách sú bujné a na horách, čím vyššie sa ide, vždy chatrnejšie, až naposledy na línii večného snehu už len mošček rastie, alebo uš: takto sa má vec aj od poľudňa ku polnoci. Na južných stranách Európy rastliny sú najbujnejšie a najviac ich jest. Ku severným krajom, čo krok, tratia sa a chatrnejšie. V Španielsku a Taliansku rodí sa tá najsladšia ovocina a vysoké palmy zelenejú sa; a na polnoci v Švedsku a v Rusсии už len sob (Renntier, iramszarvas) vyhrábuje si po pod snehu chatruý lišajnik (moch). — Z tohoto ohľadu rastlínstva delia Europu na 4 pásma. 1. Severné pásmo obsahuje v sebe Island, severnú stránku Švedka a Russka. Tu sa rodí moch, oves, zemiaky, a v lesoch brežiu s jedlina. 2. Severné strednie pásmo obsahuje v sebe Anglicko Belgicko, Nizozemsko, poľnočné Nemecko, Dansko, južno Švedsko a strednie Rusko: tu sa rodí jarec, (jačmen), žito (raž), len málo pšenici, nečo ovoci; v lesoch už i buky a duby. 3. Strednie južné pásmo od Balkanov ku Pyreom; to je kraj vlastný pšenici, cukrovky, konopa ovoci a na vrchoch rástu duby, kastany, víno. 4. Južné pásmo pozustáva z troch polostrovo (halkanský, talianský, pyrejský) a nižej tých ležiacich ostrovov. Tu sa rodí, okrem rozličného obilia, rýžkaša, oliva, bavlna, citroui a miestami i palmy.

Z ríše zvierat rozličné domáce zveri; divoké dravci zo dňa na deň rednú. Škoda, že v európskych lesoch jeleňov už len málo čo jest, a turov (bölény, Auerochs) z hola nič.

Národy európské prislúhajú k rozličným kmeom. Hlavné kmei sú: 1. Nemecký čili germanský, k nemu patria: nemci, daní švedi a norvegy, nizozemčani čili holanďi a angličani, do vjedua kolo 90 milliony. 2. Latinský čili romanský, k nemu patria: taliani, španoli, portugali, francúzi a válasí, kolo 70 milliony. 3. Slovanský, k nemu patria: slováci, poliaci, česi, srbi, bolhári, chorváti, rusini, russi, kolo 70 milliony. Naposledy menšie

kmeni: maďari, turci, gréci, alb. a. t. d.

Dľa náboženstva sú té národy: židov a da zo 1/2 milliona pohán je najviac katolíkov latinského teného a nesjednoteného; potom a kalvinského nábožensta.

Jiné Strán

ASI

Asia je najväčšia stránka. Obyv: kolo 650.000.000. Najvyššie padu hory uralské, moro ka moro streduo zemské; k moro červené, a svetomoro i tomoro tiché čili veľký oceľadovo moro.

Té mora tvoria mnohé me polostrovy a ostrovy.

Medzizemské mora kársky a obský zátoky. Zrom spojuje úžina Behring. častky sú: kamčatské, ochodno-činské čili žlté mora sú: južno-činské, bengals čili červené mora. Stredoze padnej Asii sú: marmorské,

Polostrovy: Kamčatka, Matakka, Prednia India, Arabia

Znamenitejšie ostrovy ostrovy v ladovom: Aleuty, K Liu-Kiu a Formosa v tichom veľko-sundské (Sumatra, Borneo ské (Bali, Sumbava, Flores, Tim Ceylon, Lakedivy v iudickom: Sskom more.

dsku až na 5000- 4200 šuchov
peň teploty. Severné a východné
adné mokré a južné sú horúce

k é. Jakožto rastliny v nížinách
yššie sa ide, vždy chatrnejšie, až
nehu už len mošček raste, alebo
ludňa ku polnoci. Na južných
najbujnejšie a najviac ich jest.
k, tratia sa a chatrnejú. V Špa-
tá najsladšia ovocina a vysoké
noci v Švedsku a v Rusiji už
vas) vyhrába si po pod snehu
Z tohoto ohľadu rastlinstva delia
verné pásmo obsahuje v sebe
ka a Russka. Tu sa rodí moch,
žina s jedlína. 2. Severné stred-
Anglicko Belgicko, Nizozemsko,
južno Švedsko a strednie Rus-
en), žito (raž), len málo pšenici,
ky a duby. 3. Strednie juž-
Pyräneom; to je kraj vlastný
ovoci a na vrchoch rástu duby,
pásmo pozustáva z troch polo-
ský. pyränejský) a nižej tých
dí, okrem rozličného obilia, rýž-
a miestami i palmy.

čné domáce zveri; divoké dravci
že v európskych lesoch jeleňov
(bölény, Auerochs) z hola nič.

rislúbajú k rozličným kmeňom.
ecký čili germauský, k nemu
a norvegy, uizozemčani čili hol-
a kolo 90 milliony. 2. Latin-
k nemu patria: taliani, španoli,
si, kolo 70 milliony. 3. Slovan-
váci, poliaci, česi, srbi, bolhári,
o 70 milliony. Naposledy menšie

kmeni: maďari, turei, gréci, albani, kelti, cigani, korsí, finn
a. t. d.

Dľa náboženstva sú té národy-vynímajúce mohamedanov,
židov a da zo 1/2 milliona pohánov- kresťaní; a medzi tými
je najviac katolíkov latinského; starovercov grécko sjedno-
teného a nesjednoteného; potom lutheránskeho, anglického
a kalviánskeho náboženstva.

Jiné Stránky sveta.

ASIA.

Asia je najväčšia stránka sveta. Rozs: 850.000 □ m.
Obyv: kolo 650.000.000 Najviac poháni. Hranice: k zá-
padu hory uralské, moro kaspické, hory kaukazské
moro strednozemské; k poludňu: prieplav suezský,
moro červené, a svetomoro indické; k východu: sve-
tomoro tiché čili veľký oceán; k polnoci: severné
ľadovo moro.

Té mora tvoria mnohé medzimora (Biennensee), zátoky,
polostrovy a ostrovy.

Medzizemské mora a zátoky sú; 1. K polnoci
kársky a obský zátoky. 2. veľký oceán s ľadovým mo-
rom spojuje úžina Behring. Toho veľkého oceána častky
častky sú: kamčatské, ochotské, japonské, vý-
chodno-čínské čili žlté mora. 3. Indického mora častky
sú: južno-čínské, bengalské, perzské a arabské
čili červené mora. Stredozemského mora častky pri zá-
padnej Asii sú: marmorské, čierne a azovské mora.

Polostrovy: Kamčatka, Korea, Zadnia India a
Malakka, Prednia India, Arahia a Malá Asia.

Znamenitejšie ostrovy: Nová Siheria a Medvedie
ostrovy v ľadovom: Aleuty, Kurily, Sakhaliny, Japonské,
Liu-Kiu a Formosa v tichom oceáne; Filippiuy, Molukky,
veľko-sundské (Sumatra, Borneo, Java, Celebes); malo-sund-
ské (Bali, Sumbava, Flores, Timor); Nikobary, Andomany,
Ceylon, Lakedivy v indickom; Sporady Cyprus v stredozem-
skom more.

Jezera: Kašpiké jezero čili moro (6864 m), Aral, Balkas Saisan, Baikal, Genesaret, a tak zvané moro mrtvé.

Potoky a rieky: Ob, Jenisej, Lena, Amur, Hoangho, Jantčekiang, Mechong, Menam, Iravaddi, Brahmaputra, Ganges, Eufkrat, Tygris, Ural, Amu, Sir, Jordan.

Hory: Himalaja, najväčšie to hory na svete; medzi nimi sú da zo 29 vrchy vyššie, nežli Montblanc. Najvyšší je Mount-Everest (27.600); k polnoci sú hory Kien-Lün, potom Thian-Sehan a Altai s horami Da-uri. Všetke tu zpomínané hory spojené sú na západe skrze Balordagh. Medzi tými horami je tiež mnoho snežníkov.

Podoba a prirodzené vlastnosti. Asia tvorí na stredku ohromne veľkú hornú zem s prevelikými vysokými rovňami a najvyššími vrchmi na svete. Po pri tej hornej zemi k západe a k polnoci rozprestierajú sa preveliké nížiny. Vysoké rovnie asiacké sú: mongolská, malá-bulharská a Goby pustatiny. V malej Asii: arménska a iránska hornie. V Indii hornia Dekan. — Nížiny asiacké sú: dolina Turan; sibírska a čínska; naposledy dolina India, medzi Gangesom a Indusom.

Podnebie. Tri štvrté častky Asie ležia z pásme miernom; ničmenej ale v Asii je chladnejšie, nežli v Európe. Južné polostrovy a ostrovy ležia v pásme horúcom, a severné končiny v pásme zimnom. V Sibírii polnočnej už v Oktobri živé striebro tak túcho zamrzne, že ho kováč možno a v tom istom mesiacu v Arabii taká horúčnosť a sucho panuje, že bľstiacého zeleza arda sa nelapí. V polnočnej Asii len mošček, kosodrevina (Krummholz) a jako ledník malúcké jablka rastú a na poludni rastliny sú provelice bujné: palmy i 35 siahly sú vysoké. Tě najväčšie zvieratá (slony, lvi, tygre, strašné hadi, krokodile) plodia sa v južnej Asii. Tu rastú tiež najdrašie korenivá, najsladšia ovocina, chlebovo stromy, kokus palmy, kava, thea a. t. d. Tě najdrahšie perly, diamanty, jiné drahé kamene, zlato, striebro a. t. d. všetkého jest v Asii. — Asia je vlastou našho obilia, našich domácich zverat; ba Asia je i vlastou pokolenia ľudského. Tu holi prvšie obce, prvšie štáty na svete; tu povstali i tri hlavné náboženstva: židovské, kresťanské, mohamedské. Tu bývala

dakedy veľká vzdolanosť. Dnes asiacké sú vandrovné nomadi. — europskou.

Státy asiacké. 1. Asia tak veľká, jako Europa, a len 6 mill. Irkutsk. Sibíria poskytuje tě najd. čierne a belave (modre) lisky. — 2. (Bukhara, Kokand, Samarkand, Chy (Smyna, Jeruzalem, Bagdad, Damas Medina, Mecca, Aden), vlast veľblu Iran, tri štáty: Afghanistan (Mo Beludžistan (Mesto: Kelat). — 3. Siras). — 4. Prednia India a viac pod mocou anglickou (Mesta: bay, Madras). 7. Zadnia India (mesto: Ava) Siam (mesto: Banko [mesto: Malakka]. Cochinchina [mest čínske, väčšie nežli Europa, aj theja a hodbabu. [Mesta: Peking, ton]. K tomu čisarstvu patria: M [mesto: Mukden]; Mongolsko [mest 9. Čisarstvo japonské, 3 ko, Nangasaky). 10. Ostrovy v in Szundy, a malé Szundy sú zväť Surabaja, Dilli. — b) Filippiny, zva c) Ostrovy Sulu, pod vlastnými pan

Afri

Od Európy k poludniu leží ponač na užine zemskej Suez je tehda ostrov. Rozs: 540.000 nežli Europa, ale len da zo p kolo 180 milliouov. Zväťša po Afrika tvoria starý svet, k (Hranice?) Vnútro (stredok) Af lebo táto stránka sveta je veľm mývaly brehy africké na tolko j v Afrike není ani zátok, ani u do pornej zemo ďaleko tiahly, tehda preto a pre horúčnosť ťažko príčiny menej vieme o nej, než

ezero čili moro (6864 m),
Baikal, Genesaret, a tak

b, Jenisei, Lena, Amur, Ho-
Menam, Iravaddi, Brahma-
Ural, Amu, Sir, Jordan.

viššie to hory na svete; medzi
nie, nežli Montblanc. Najvyšší
); k polnoci sú hory Kue-
a Altai s horami Da-ur-
né sú na západe skrze Balor-
téz mnoho snežníkov.

né vlastnosti. Asia tvo-
horniu zem s prevelikými vy-
hy na svete. Po pri tej hornej
prestierajú sa preveliké úžiny.
: mongolská, malá-bulharská
e: arménská a iránská hornie.
hy asiacké sú: dolina Turan;
dolina India, medzi Gangesom

e častky Asie ležia z pásme
je chladnejšie, nežli v Europe.
žia v pásme horúcom, a sever-
V Siberii polnočnej už v Ok-
zamrzne, že ho kovať môžu a
taká horúcosť a suhota panuje,
a nelapí. V polnočnej Asie len
bholz) a jako ledník malučké
liny sú prevelice bujné; palmy
viššie zvieratá (slony, lvi, tygre,
ia sa v južnej Asie. Tu rastú
dšia ovocina, chlebovo stromy,
t. d. Tě najdrahšie perly, dia-
zlato, striebro a. t. d. všetkého
u nasbo obilia, našich domácich
u pokolenia ľudského. Tu boli
svete; tu povstali i tri hlavné
anské, mohamedské. Tu bývala

dakedy veľká vzdelanosť. Dnes už nemie tak: mnohé národy
asiacké sú vandrové nomadi. Mnohé krajiny sú pod mocou
europskou.

Státy asiacké. 1. Asiacké Rusko, poldruharaz
tak veľké, jako Europa, a len 6 milliony obyv. Zn. m. Tobolsk, Tomsk,
Irkutsk. Sibiria poskytuje tě najdrahšie preny (sobole, hermeliny,
čierne a belave (modré) lisky) — 2. Turan, aneb slobodné Tatarsko
(Bukhara, Kokand, Samarkand, Chyva). 3. Asiatické Turecko
(Smyrna, J ruzalem, Bagdad, Damaskus a. t. d. 4. Arabia (Mekka,
Medina, Mecca, Aden), vlast veľbludov, koňov, balsamu, kavy. — 5.
Iran, tri státy: Afghanistan (Mesta: Horat, Kadul, Kandahan). —
Beludžistan (Mesto: Kelat). — Perzia (Mesta: Teheran, Ispahan,
Siran). — 6. Prednia India a Dekan, 180 milliony obyv. naj-
viac pod mocou anglickou (Mesta: Kalkutta, Delhy, Benares, Bom-
bay, Madras). 7. Zadnia India, viac štátů: Birma, aneb Ava
(mesto: Ava) Siam (mesto: Bankok), Anam (mesto: Hue), Malakka
(mesto: Malakka), Cochinchina (mesto: Saigon). — 8. Čisarstvo
čínské, väčšie nežli Europa, aj viac obyvateľov má. To je krajina
theja a bodbabu. [Mesta: Peking, najväčšie na svete, Nanking, Kan-
ton]. K tomu čisarstvu patria: Mandšchuria, čili vysoké-Tatarsko
(mesto: Mukden); Mongolsko (mesto: Urga); Tybet (mesto: Lassa).
9. Čisarstvo japonské, 30 mill. obyv (Mesta: Jeddo, Mia-
ko, Nangasaky). 10. Ostrovy v indickom more. — a) Štyry veľké
Szunday, a malé Szundy sú zväčša hollandské (Mesta: Batavia,
Sarabaja, Dillí). — b) Filipíny, zväčša španolské (mesto: Manila). —
c) Ostrovy Sulu, pod vlastnými panovníkmi.

Afrika.

Od Europe k poludiu leží, svetomorami je otočená, a
ponevác na užine zemskej Suez prieplav je prekopaný, Afrika
je tehda ostrov. Rozs: 540.000 m. Tehda je triraz väčšia
nežli Europa, ale len da zo polovicu tolko obyvateľov má,
kolo 180 millionov. Zväčša pobáni a murini. Europa, Asia,
Afrika tvoria starý-svet, ktorý od dávna bol poznaný.
(Hranice?) Vnútro (stredok) Afriky ešte málo je nám známy,
lebo táto stránka sveta je veľmi neprístupná. Mora nepovy-
mývaly brehy africké na tolko jak europské, alebo asiacké;
v Afrike není ani zátok, ani užín morských, ktoré by duu
do pevnej zeme ďaleko tiahly, potoky sú zväčša neplavné;
tehda preto a pre horúcosť ťažko je v Afrike cestovať, z tejto
pričiny menej vieme o uej, nežli o jiných stránkach sveta.

I ostrovov kolo Afriky len málo jest. Najznamenitejšie sú: Madeira, Kanáry, Capverde čili zelené, sv. Helena, Madagaskar a Sokotora.

Potoky a rieky: Nil, Senegal, Gambia, Niger, Congo, Coanza, Zambezi. — Jezera: Tšad, Nyanza, Nyassa, Tanganika.

Hory: Atlas k severo-západu. Mesiacové hory (Mondgebirge, holdhegy.) na východe. Kong hory na západe. Predhorie nádeje (Jóreményfoka) na poľudni.

Podoba. Afrika je takmer jeden preveliký trojhran (trojuhél) k poľnoci široký, k poľudniu končitý. Južná stránka je zem horná a vysoko-roveň, ktorá sa azdá práve až po stredok rozprestiera. Na poľnočno-východnej stránke sú tiež menšie vyšiny, a potom nesmierna dolná a pieskovitá pustatina Sahara 120.000 m. kde ani vody, ani stroma, ani zviera niet. Len zriedka kde nájde sa tu pojedeno a z. to jest: miestečko, kde prámeň vody, niekoľko stromov a trošku pažití jest.

Podnebie je v Afrike zväčša horúce: chladno je len na najvyšších vrchoch. Inde dve častky roka zjavujú sa: dlhá suchá horúčosť a krátky dažďovný čas s broznými búrkami a lejavicami. V Sahare zjavujú sa nekedy páľčivé a strašné vetre, Samum, Harmattan, ktoré zviera a človeka horúčosťou a jedovitými parami zabijú.

Plody z ríše zvierat: slony, veľbludy, gazelly, lvi, tygre, nalpy (opice), giraffy, štruci (ptáci) hadí a. t. d.: — z ríše rastlín: paliny, datoly, pomeranče, sv. janský chlieb, ryž, kava, a. t. d.; z ríše nerosty: zlato, striebro, sol, meď, železo.

Africké štáty 1. Egypt pod ochranou tureckou s krajinami: Nubiou, Seennar a Kordofanom. [Mesta: Kairo, Alexandria, Damiette, Chartum]. 2. Habissinia [mesto: Gondar]. — 3. Berberia, a sice: a) Tripolis [mesto: Tripolis], b) Tunis [mesto: Tunis]. Obidva té krajiny sú pod turkou. — c) Algír [mesto: Algír, Oran, Constantine, pod mocou francúzskou]. — 4. Fez a Marokko cisarstva [mesta: Fez, Tetuan, Tanger]. — 5. Senegambia, veľká horúci kraj, majetek anglický, francúzsky, portugalský. [mesta: Bathurst, St.-Louis, Goree]. — 6. Saharské oazy. — 7. Sudan, aneb Nigritia, to jest: Bambarra, Borgu, Bornu, Vadaí, Darfur, Masina, murinké krajinsky [mesto: Tombuktu]. — 8. Západné pomorské krajinky, vyšnia, nižnia Guinea a strednia Afrika (zväčša európske osady). — 9. Pohorie (Capland) anglický majetok [mesto: Kapstadt]. — 10. Natal, aneb Viktoria. — 10. Na východnom brehu Kaffer, Suahel, Somal krajiny. 11. Juž-

no-africká vysoko-roveň ešte
dagaskar (mesto: Tannanarivo
v rukách európskych.

Amer

Amerika, od Európy k západu býva „Novým svetom“ n. lumbus v 1492. roku, teda meno svojo dostala od Ameropa. Amerika je triraz väčšia. Obyv: kolo 100 milliony, roztvá. — Amerika deli sa na severnú (Hranice? . . .)

Mora. Severné ľadové; tichý oceán; všetky té svetové zátoky. (Hudson, Sv. Vavrinca, Karibská. — Kalifornická, panamská.)

Potoky a rieky. A na svete: Missisipi, Sv. Vavrinca, Kolumbia čili Oregon, Amazonka celého sveta. (776 mile dl. a plynú do mora.) — Magdalena, La-plata a. t. d.

Jezera. Medvedie j. Čierne, Veľké, Michigan, Huron, Erie, Ontario je ten svetochybný vodný náhon. Maracaibo.

Hory. Kordillery čili dlhý reťaziahňu prez Ameriku. Ankonkagua, Chimborazzo, sú najvyššie. V týchto amerických štátoch Amerike jesú kolo 30 sopky, a najvyššie: Antisana, Gualatieri.

Ostrov a polostrov. Yukatan, Florida, Nový-Schottland, Bermudské a bahamské ostrovy, San-Salvador, kde Kolumbus

en málo jest. Najznamenitejšie
e čili zelené, sv. Helena, Mada-

Nil, Senegal, Gambia, Niger,
ezera: Tšad, Nyanza, Nyas-

evero-západu. Mesiacové

) na východe. Kong hory na
(Jóreményfoka) na poludni.

kmier jeden preveliký trojbran

poludni končítý. Južná stránka

ktorá sa azdá práve až po stre-

-východnej stránke sú tiež men-

a dolnia a pieskovita pustatina

ody, ani stroma, ani zvieria niet.

ojeden o a z, to jest: miestečko,

omov a trošku pažití jest.

e zväťša horúce: chladno je len

e častky roka zjavujú sa: dlhá

dočný čas s hroznými búrkami a

nekedy páľčivé a strašné vetre,

era a človeka horúčostou a je-

ny, veľbludy, gazelly, lvi, tygre,

(ptáci) hadí a. t. d.; — z ríše

ranče, sv. janský chlieb, ryž,

zlato, striebro, soľ, med, železo.

gypt pod ochranou tureckou s

do fanaja. [Mesta: Kairo, Alexandria

ssinia [mesto: Gondor]. — 3

[mesto: Tripolis]. b) Tunis [mesto:

turkom. — c) Algir [mesto: Algir,

ezuskou. — 4. F e z a M a r o k k o

Tanger]. — 5. S e n e g a m b i a,

ky, francúzsky, portugalský. [mesta:

S a b a r s k e o a z y. — 7. S u d a n,

Barra, Borgu, Bornu, Vadai, Darfur,

sto: Tambukto]. — 8. Z a p a d n e

nižnia Guinea a strednia Afrika

o h o r i e (Capland) anglický maje-

al, aneb Viktoria. — 10. Na vý-

hel, S o m a l krajiny. 11. J u ž

n o - a f r i c k a vysoko-roven este je nado znama. — 12. Ostrov Ma-
d a g a s k a r (mesto: Tannanarivo). — Ostatnie ostrovy africké sú
v rukach európskych.

Amerika.

Amerika, od Európy k západu leží za atlanským oceánom a
býva „Nový svetom“ menovaná, lebo ju Kristof Kol-
lumbus v 1492. roku, teda len pred 380 rokami vynalezol:
meno svojo dostala od Ameriga Vešpúzia, ktorý ju poprvé
opísal. Amerika je trikrát väčšia, nežli Európa (750.090. —
Obyv: kolo 100 milliony, rozličných národností a nábožen-
stva). — Amerika delí sa na severnú, strednú a južnú.
(Hranice? . . .)

M o r a. Severné ľadovo; atlantský oceán; veľký čili
tichý oceán: všetky té svetomora tvoria v Amerike veľké
zátoky. (Hudson, Sv. Vavrinc, mexikánska, Honduras, kara-
ibská. — Kalifornická, panamská a úžina Magelhaens.)

P o t o k y a r i e k y. Amerika má té najväčšie rieky
na svete: Missisipi, Sv. Vavrinc (St. Laurent), Rio-Colorado,
Kolumbia čili Oregon, Amazon čili Maranon, najväčšia rieka
celého sveta. (776 mile dl. a pri výtoku 17 mile široká), Ori-
noko, Magdalena. La-plata a. t. d.

J e z e r á. Medvedie j; Otrokov j; Athabasca, Vinipeg,
Vyšnie, Michigan, Húron, Erie, a Ontario (medzi Erie a On-
tario je ten svetochybný vodopád Niagara); Titicaca a
Maracaibo.

H o r y. Kordilleri čili Andes, ktoré jako 1900 mil
dlhý reťaz ťiažu cez Ameriku, jejichžto vrchy: Sorate,
Ankonkagua, Chimborazzo, sú len málo menšie, nežli hyma-
lajské. V týchto amerických horách, zvláštne strednej
Amerike jesú kolo 30 sopky, a medzi tými väčšie sú: Koto-
paxi, Antisana, Gvalatieri.

O s t r o v y a p o l o s t r o v y. Aljaska, Kalifornia,
Yukatan, Florida, Nový-Schottland, Labrador polostrovy. —
Najznamenitejšie ostrovy sú v atlantskom: Nový Fund-
land, bermudské a bahamské (medzi tými Gvanahani, čili
San-Salvador, kde Kolumbus prvšráz došol); veľké Antilly

(Kuba, Haiti, Jamaika, Portoriko), malé Antilly, Obľúbená zem Falkland. V tichom svetomori: Vancouver, Galapagos, Chile. — V severno-ladovom: Grönland, Cumberland a. t. d.

Podoba a prirodzené vlastnosti. Amerika rozprestiera sa od severoladového mora k poludniu na 2000 míľ dľuho. Stredok tejto stránky sveta povymínava dva svetomora, tak že Amerika je prirodzene na dve častky, severnú a južnú rozdielenú, a té častky len skrz úžinu zeme Panama sú vjedno spojené. Prez té dve častky tiahne pohorie Kor-dilleras, a delí Ameriku na východnú a západnú. Západná je úzky pás, ktorý od vrchov hneď do tichého mora upadá, preto ani nemá tak ohromné rieky, jako východná Amerika. V tejto poslednej rozprestierajú sa preveliké roviny (Savanny) Pampasy, Llanossy a prez no teču najväčšie rieky sveta.

Podnebie je dľa polohy rozličné. Päť rozličných pásov podnebia amerického sú: severno-ladový, mierny, borúci, mierny a chladný. V Amerike je trošku chladnejšie, nežli po miestach starého sveta pod tou istou liniou ležiacich. Ničmenej ale Pán Bôh požehnal Ameriku tými najrozmanitejšími dary, zo všetkých troch ríš. Má Amerika té najbohatšie bane na striebro, zlato, diamanty, meď, železo a. t. d. Má preveliké lesy, v horúcom pásme palmy 30 šiahy vysoké, a rozličné, nad mieru bujné rastliny. Kákao, vanília, dohan, kava, rýža, cukrová trst, bavlna, zemiaky, kukurica, pšenica, ovoc a jine veci hojne rodia sa v Amerike. Zvieratá sú tu tiež veľmi rozmanité. Ten najväčší orel: kondor, a té najmenšie krásne ptáčata: kolibry; jaquar, kaiman, alligator, láma, opice, papagali, strašné hadi, nesčíslné, i divo žijúce, rozné statky a. t. d. žijú v Amerike. Praobyvatelia (starodávne obyv.) čili Indiani prislúhajú k červenobrunatej fajte (plemeňu). Z týchto ale pro ukrutnosť europejských národov veľa vyhynuli, dneš je ich už len málo.

Štáty americké:

a) Štáty severnej Ameriky sú: 1. Krajina slobo-dných Indianov a Grönland (mesto: Friedrichshafen). — 2. Spitzberg (neobývatelné) tu v lete je štyrimesiačný deň, a v zime štyrimesiačna noc. — 3. Anglické osady, jakžto Kanada, britská Kolumbia, Nový-Braunschweig, Nova-Škócia, Nový-Fundland, Labrador a ostrovy Bermudy (mesta: Quebec, Montreal, Halifax, Ottawa, London). — Spojenó severo-americké štáty (do vjedna 37 krajiny, 166590 □ m. Obyv: 35 milliony) tvo-

ria republiku a sú najmocnejšou v najväčšom kvete a ma najväčším svetom. (M. m. Vashington yorck. 1 million obyv.), Philadelph-francesco, Cincinnati a. t. d. — lifornia, bohaté, na striebro Veracruz, Queretaro, v nemž Max-

b) Štáty strednej 1a (m. Guatemala). — 2. San-3. Honduras (m. Comayagua-raqua). — 5. Costa-Rica (Jndia [ostrovy] najviac v ruka-dve murínske republiky.

c) Štáty južnej An-ké republiky: Kolumbia, Venez-gota, Caracas, Quito a Maraca-Bolivia (m. Chuquisaca). — raaguay (m. Asmption). — 1 Ayres). — 7. Uruguay (m. čisarstvo [m. Rio Janeiro]. Esquesebo). — 10. Patagon-zeme.

Aust

Australia záleží z ostro-svetomorom sa nachádzajúci. Mnohoostrov menuje, Rozs: milliony, najviac diví pohání dno-východnej stránke má vat ešte nepoznaný. Najväčší potojemné a trošku teplejšie, než mnoho europčanov usadilo. Nezlata a medi. Australia má zv

Táto stránka sveta delí v-á-Hollandia, 2. Vnútr-ne ostrovy. 4. Osobne le

1. Nova-Hollandia s 5 an-nie], totižto: 1. Nový-južný-2. Viktoria (m. Melbourne). [m. Adelaide]. — 4. Zapadná-Severná-Australia (m.

II. Vnútrne ostrovy: Nova-ské, Santa-Cruz, Hebridy, Neve-

(ko), malé Antilly, Ohňová zem
; Vancouver, Galapagos, Chi-
Grönland, Cumberland a. t. d.
vlastností. Amerika rozpros-
nora k poludňu na 2000 mílo
eta povymínaly dva svetomora,
e na dvo častky, severnú a
len skrz úžiu zeme Pauama
ve častky tiahnie poborie Kor-
ý: hodnú a západnú. Západná
hned do tichého mora upadá.
rieky, jako východná Amerika.
ú sa preveliké roviny (Savanny)
teču najväčšie rieky sveta.
hy rozličné. Päť rozličné pásy
erno-ladový, mierný, horúci.
te je trošku chladnejšie, nežli
tou istou liniou ležiacich. Nič-
meriku tými najrozmanitejší-
š. Má Amerika té najbohatšie
auty, meď, zezezo a. t. d. Má
sne palmy 30 šiahy vysoké, a
tliuy. Kákao, vanília, dohan,
a, zemiaky, kukurica, pšenica,
y Amerike. Zvieratá sú tu tiež
orel: kondor, a té najmenšie
uar, kaiman, alligator, láma,
nesčíslné, i divo žijúce, ročné
ke. Praobyvatelia (starodávne
k čeryeno-brunatej fajte (ple-
utnosti europejských národov
en málo.

Ameriky sú: 1. Krajina slo-
onland (mesto: Friedrichsba-
ývatelne) tu v lete je štyrmo-
a noc. — 3. Anglické osady,
Nový-Braunsvicg, Nova-Skotia,
rovny Bermudy (mesto: Quebeck,
a. — Spojene severo-americké
m. Obyv: 35 milliony) tvo-

ria republiku a sn najmocnejšiu štátom americkým. Tento štát je
v najväčšom kvete a ma najviac priemyslu a veľké kupectvo s ce-
lým svetom. (III. m. Vasehington. Volní zn. m. Nový-York (New-
york 1 million obyv.), Philadelphia, Nový-Orleans, sv. Louis, San-
francesco, Cincinnati a. t. d.). — 5. Mexico s polostrovom Ka-
lifornia, bohaté na striebro a zlato (Zn. m. Mexico, Puebla,
Veracruz, Queretaro, v nomž Maximiliana cisara zastrelili).

b.) Štáty strednej Ameriky sú: 1. Gvatemala
la (m. Guatemala). — 2. San-Salvador (m. San-Salvador). —
3. Honduras (m. Comayagua). — 4. Nicaragua (m. Nica-
ragua). — 5. Costa-Rica (m. San-José). — 6. Západná
Jndia [ostrovy] najviac v rukach europejských. Na ostrove Haiti sú
dve murínske republiky.

c.) Štáty južnej Ameriky sú: 1. Kolumbia c-
ké republiky: Kolumbia, Venezuela Ecuador [m. Santa fe de Bo-
gota, Caracas, Quito a Maracaibo]. — 2. Peru [m. Lima]. — 3.
Bolivia [m. Chuquisaca]. — 4. Chile [m. St-Jago]. — 5. Pa-
raguay [m. Assumption]. — 1. Rio de la Plata [m. Buenos-
Ayres]. — 7. Uruguay [m. Montevideo]. — 8. Brailské
cisarstvo [m. Rio Janeiro]. — 9. Guyana [m. Paramaribo,
Essequibo]. — 10. Patagonia a ostrovy tak zvanej ohňa
zeme.

Australia.

Australia záleží z ostrovov medzi indickým a tichým
svetomorom sa nachádzajúcich, preto sa aj Polynesia, tojest:
Mnohoostrov menuje, Rozs: 162000 m. Obyv: kolo 4
milliony, najviac diví pohání malajského plemena. Na polu-
dno-východnej stránke má väčšie hory; strodek Australie je
ešte nepoznaný. Najväčší potok je: Murray. Podnebie prí-
jemné a trošku teplejšie, nežli u nás. V Australii sa už tiež
mnoho europejanov usadilo. Nedávno tu odokryli bohaté rudy
zlata a medi. Australia má zvlastné zvieratá a rastliny.

Táto stránka sveta delí sa na 4 častky; té sú: 1. No-
vá-Hollandia, 2. Vnútrne ostrovy. 3. Zevnútr-
ne ostrovy. 4. Osobne ležiace ostrovy.

I. Nová-Hollandia s 5 anglickými osadami [gyarmat. Colo-
nie], totižto: 1. Nový-južný-Vales [m. Sidney a Bathurst. —
2. Viktoria [m. Melbourne]. — 3. Južná-Australia
[m. Adelaide]. — 4. Západná-Australia [m. Perth]. — 5.
Severná-Australia [m. Viktoria].

II. Vnútrne ostrovy: Nová-Britania, Nový-Irland, Admiral-
ské, Santa-Cruz, Hebridy, Novo-Caledonské ostrovy.

III. Zvnitrdné ostrovy: Marianny, Karoliny, Marachalské, Gilbertské Priateľské, Lodnické a. t. d. ostrovy.

IV. Osobné ostrovy: Nový Seeland, Sandvichy a Vandimenskund.

U l o h y. Opakujte všetky hory, jezera, potoky, mora týchto 5 strán sveta. — Jaké krajiny ležia kolo ľadového, atlantického a. t. d. mora? — Probujte vyrajsovať Afriku, Ameriku a. t. d.

PEVNÁ ZEM A MORO.

Té opísané 5 stránky: Europa, Asia, Afrika, Amerika, Australia, tvoria pevnú, suchú povrch zeme. Ale najväčšiu časť zeme zakrývajú morá. Len $\frac{1}{3}$ časť je zem pevná, $\frac{2}{3}$ častky povrchu zeme zaujímajú morá. To jest $2\frac{1}{2}$ milliony — mil jest pevniny, a $6\frac{7}{10}$ milliony — mil jest mora: povrch tehda celej zeme urobí $9\frac{1}{5}$ milliony — mil. — Jako pevná zem, tak aj moro delí sa v 5 stránky: severnoladovo, atlantské, tiché čili veľké, indické a južnoladovo svetomoro.

Moro nie všade je jednak hlboké. Dakde voda je len po kolena, a dakde na 45.000 šúchy hlboko ešte nenášli spodka. Možeme si myslieť, že spodek čili dno mora je práve také, jako pevná zem, tu je dolina, roveň; inde vyšina, hora. Ostrovy sú vyšiny, aueb hory, ktoré z hlbokosti, nad hladinou mora sa vyzdvihujú. Barva morskej vody je pri jasnom nebi belavá (modrá), pri mračnom tmavozelená, keď z nej do sklenici nabere, je celkom čistá a prezračuá. Ona je horkasto-slaná. Pri povrchu je najteplejšia, dolu v hlbokosti zimnejšia. Moro sice netečie, jako potok, avšak keby vždy na jednom mieste stala, mohla by sa zakaziť a jako močiario škodlive výpary vydychávať; preto múdrosť božská uridila, aby i morská voda sa pohybovala. Pohyby mora sú rozličné. Na mori vždycky duje vietor a skrze neho povstávajú vlny, ktoré nekedy i 60—70 šúchy bývajú vysoké. Krom vlnenia má moro ešte jiný, podivný pohyb: každý deň totižto zdvíha sa dvarazy za šest hodín neustále, a trvá potom v rozvodnenom svojom stave za štvrt hodiny, potom sa tichúčko nazpät utahuje, tak že jedna částka morského dnu holou zostane. Toto utahovanie trvá zas za štyry hodiny. To-

to pobytovanie mora voláme ní ľudie tvrdia, že prítok a od sila mesiaca. — Má moro ešte zimná voda valí sa spo tade tiská teplejšiu ku ľadovým veľkým riekam podobné, skej ku Europe valí sa v mori vody. V mori žijú rozličné z som podobné rastliny.

ŠTVRT

Podoba a p

Zem je teleso okrúhlé sa z nasledujúcich príčin: 1. sa nám byt ohruhlým.

2. Kedyž na veľkej ro tých najvyšších predmetov (l dime z daleka a čím bližej do z nich.

3. Mnohí lodníci (Mag morách obešli celú zem a p strany, zas tam došli z kade v

4. Tým, ktorí na výchl dí slunko, užíli tým, co na z bola guľi podobná, ale rovná by na raz vychodilo.

5. Tieň zeme, ktorý v mesiac, je guľatý, čo by neb bola guľatá.

(Okrúhosť zeme nepre ony porovnávať ích s ohron drobné zrnká piesku, na prjhl

Ale zemi predca nenie d proti sebe ležiacich punktoe punkty volajú sa točná čili

anny, Karohny, Marschalske, Gil-
ostrovky.
Seeland, Sandvichy a Vand-
ory, jezera, potoky, mora týchto
a kolo ľadového, atlantského a
Afriku, Ameriku a. t. d.

A MORO.

ropa, Asia, Afrika, Amerika,
chý povrch zeme. Ale naj-
á. Len $\frac{1}{3}$ časť je zem pevná,
ajú morá. To jest $2\frac{1}{2}$ milli-
7, 10 milliony = mil jest mo-
robí $9\frac{1}{5}$ milliony = mil. —
elí sa v 5 stránky: severnó-
lké, indické a južno-ľadovo

k hlboké. Dakde voda je len
0 suchy hlboko ešte nenášli
podek čili dno mora je práve
na, roveň: inde výšina, hora.
ktoré z hlbokosti, nad hladí-
a morskej vody je pri jasnom
račnom tmavozelená,
je celkom čistá a prezračuá.
rchu je najteplejšia, dolu v
neteče, jako potok, avšak ke-
a, mohla by sa zakaziť a jako
hávať; preto múdrosť božská
pohybovala. Pohyby mora sú
je vieter a skrze neho povstá-
0—70 suchy bývajú vysoké.
ný, podivný pohyb: každý deň
est hodín neustále, a trvá po-
tave za štvrt hodiny, potom sa
že jedna časťka morského dnu
e trvá zas za štyri hodiny. To-

to pohybovanie mora voláme prítokom a odtokom. Uče-
ní ľudia tvrdia, že prítok a odtok mora zapríčiňuje príťažlivá
sila mesiaca. — Má moro ešte aj iné pohyby. Od ľadových
môr zimná voda valí sa spodkom ku horúcemu pásnu a z
tade tiská teplejšiu ku ľadovým pásmom. Sú v morách i to-
ky veľkým riekam podobné, tak k. pr.: od zátoky mexikan-
skej ku Europe valí sa v mori ohromne veľký potok teplej
vody. V mori žijú rozličné zvierata, ba najdú sa i celým le-
som podobné rastliny.

ŠTVRTÝ BEH.

Podoba a pohyb zeme.

Zem je teleso okruhlé čili guľaté. O tom presvedčíme
sa z nasledujúcich príčin: 1. Ohzor, kdekoľvek stojíme vidí
sa nám byť okruhlým.

2. Kým na veľkej rovni, alebo na mori cestujeme i
tých najvyšších predmetov (hôr, vŕž) prvširaz len vrchy vi-
díme z ďaleka a čím bližej dojdeme, tým viac a viac vidíme
z nich.

3. Mnohí lodníci (Magellan, Draké, Cook a jini) po
morách obešli celú zem a po dlhom cestovaní, z protívnej
strany, zas tam došli z kado vykročili.

4. Tým, ktorí na východe bývajú, ráno skorej vycho-
dí slunko, nežli tým, čo na západe bývajú; ho keby zem ne-
bola guľi podobná, ale rovná plocha, vtedy slunko každému
hy na raz vychodilo.

5. Tieň zeme, ktorý v prvej a druhej štvrti padá na
mesiac, je guľatý, čo hy nehola, keby i zem samá v sebe ne-
hola guľatá.

(Okruhlosť zeme neprekazujú i té najväčšie hory, lebo
ony porovnávajú ich s ohromnosťou celej zeme sú len jako
drobné zrnká piesku, na prjhlad, na jednom jablku).

Ale zem predca nenie dokonalá guľa. Ona je na dvoch
proti sebe ležiacich punktoch (bodoch) tlapkatá. Té dva
punkty volajú sa točnā čili osy a ležia jednu na polnoci

(severná os) a druhý na poludní (južná os). Myslíme sebo teraz jednu rovnú linii prez stredek zeme od jednej osy až po druhú pretiahnutú. Tá linia volá sa o s a z e m e, alebo p r i e m e r z e m e; ona by bola 1720 míľ dlhá; ale ponač tlapkatosť urobí kolo 6 míľ, teda o s a z e m e je 1714 míľ dlhá.

Zem sa okolo svojej osy točí (krutí) za 24 hodín raz; toto točenie kolo osy účinkuje, že nám raz slunko svieti a raz nesvieti, to jest: máme deň a noc. Teda nie slunko točí sa — jako sa nám zdá byť — k o l o z e m e, ale zem kolo svojej osy, a sice ona sa točí od západu ku východu.

[Že slunko kolo zeme sa točí, to je len taka zdánlivosť, jako, keď k. pr: na voze rýchle vezeme sa, zdá sa nám, jakoby my stali a stromy pri ceste po pri nás utekali].

Zem sa nie len kolo svojej osy točí za 24 hodín. ona sa i kolo slunka točí čili koluje za 365 dní 5 hodiny, 49 minuty; to jest za jeden rok. Následkom toho kolovania kolo slunka máme rozličné častky roka: jar, leto, jeseň, zimu.

Okolo zeme je kruh povetria, jehožto výjavy sú nám známe. Stupeň teploty podnebie (povetruosť) nie všade je jednaký na celej zeme. Jest pásma zimné, pásma mierne a horúce:

UMELECKÁ (zroboná) ZEMEGULA.

K lepšiemu porozumeniu a prehľadu zeme učení ľudie zrobili umeleckú zemeguľu. (Hľa tu je!). Ona je obrázom zeme. Podstatné jej častky sú:

1. Prez severné a južné jej točno preložená je jedna dlhá ihla, kolo ktorej sa celá guľa krútiť môže; ihla tá vyobrazuje osy zeme. Na vrchu je severná, na spodku južná. (Sarkok, Pole).

2. Na stredku gule, medzi dvoma osami, vidíme jednu kružnú linii, ktorá práve prez stredek objíma zemeguľu. Linii tú voláme r o v n í k o m. (Aequator). R o v n í k delí zem na dve rovné polovice, na polovicu severnú a južnú.

Každý kruh, aneb krúžná linia delí sa na 360 stupne (grady); teda i rovník tiež. Jeden grad rovníka je 15 míľ dlhý. Teda objem (körkerület, Peripherie) celého

rovníka urobí: $360 \times 15 = 5400$ míľ. Každá guľa obsahuje sa, keď sa rozm. (Priemer zeme ale čili os) ziac $5400 \times 1720 = 9.288.000$ me urobí: 9,288.000 míľ.

3. Z obíech strán rovníka a poludnu. Tých meno je: m e r h y. — Pomocou tých rovníkov vzdálenosť každého miestnosti volá sa: z e m e p i s n á (geographische Breite). Na poludni južnej južná šírka. — Keď 48³ stupni polnočnej šírky Košice od rovníka k polnoci

Ú l o h y. Vypočítajte v jakdin, Prešov, Bardiň a t. d. — V ľudnejší — najsevernejší punkt Uhorsko od polnoci k poludniu. — francúzsko, — Europa — Afrika

Veľmi dôležité sú med obratníky (térítő, Wendekör, Polarkreise). Severkom ráka; južný obratník. Tého menované obratníky a pásov podnebia. — Pod rovníka až po druhý je pásma horúce; o zimy čili ľadové.

Ú l o h y. Menuj všetke zimného.

4. Od polnoci k poludni ktoré rovníka na každom stupni. Tě kruhy sú poludníky, to tak nazvané, lebo na každom poludníkom ležia naraz je poludníkami prvý poludníkový ostrovov beží. Keby sludníka prerezati, mali by sa ouy obyčajne na papierí vy

(južná os). Myslíme sebo te-
lek zeme od jednej osy až po
sa osa zeme, alebo prie-
20 míl dlhá; ale pónéváč
ehda osa zeme je 1714 míle

očí (krutí) za 24 hodín raz;
že nám raz slunko svietí a
noc. Teda nie slunko
f — kolo zeme, ale zem
od západu ku východu.

to je len taká zdanlivosť, jako,
zda sa nám, jakoby my stali a

sy točí za 24 hodín. ona sa
365 dní 5 hodiny, 49 minu-
edkom toho kolovania kolo
ka: jar, leto, jeseň, zimu

ria, jehožto výjavy sú nám
e (povetrnosť) nie všade je
pásmo zimné, pásmo mierne a

á) ZEMEGULA.

a prehľadu zeme učení lude
la tu je!). Ona je obra-
y sú:

jej točno preložená je jedna
gula krútiť môže; ihla tá
ou je severná, na spodku

dzi dvoma osama, vidíme je-
rez stredok objíma zemegulu.
(Aequator). Rovník delí
polovicu severnú a južnú.

á linia delí sa na 360 stu p-
ž. Jeden grad rovníka je 15
rkerulet, Peripherie) celého

rovníka urobi: $360 \times 15 = 5400$ míle. — A pónéváč povrch
každej gule obsahne sa, keď sa objem kruha množí s prieme-
rom. (Priemer zeme ale čili osa má 1720 míl). Tehda mno-
ziac $5400 \times 1720 = 9,288,000$. — To jest povrch celej ze-
me urobi: $9,288,000 \square$ mile.

3. Z obích strán rovníka vidíme jiné kruhy k polnoci
a poludňu. Tých meno je: menšie rovnobežné kru-
hy. — Pomocou tých rovnobežníkov možemo vymerať
vzdálenosť každého miesta od rovníka, a tá vzdále-
nosť volá sa: zemepisná šírka (földrajzi szélesség,
geographische Breite). Na polnočnej polovici bude polnočná,
na južnej južná šírka. — Keď poviem k. pr. Košice ležia na
 48° stupni polnočnej šírky ($48^{\circ} \times 15$), to znamená, že
Košice od rovníka k polnoci ležia na $729\frac{1}{2}$ mile.

Úlohy. Vypočítajte v jakej šírke leží Pešt, Debrecin. Sege-
din, Prešov, Bardiol a t. d. — Vypočítajte v jakej šírke leží najpo-
ludnejší — najsevernejší punkt Uhorska? — Kolko míl má tehda
Uhorsko od polnoci k poludňu. — Vypočítajte v jakej šírke leží
francúzske, — Europa — Afrika a t. d.

Velmi dôležité sú medzi tými rovnobežníkami dva
obratníky (térító, Wendekreise) — a dva uhelníky
(sarkkör, Polarkreise). Severný obratník volá sa obratní-
kom ráka; južný obratník ale obratníkom kozorožca.
Této menované obratníky a uhelníky sú povážné z ohľadu
pásov podnebia. — Pod rovníkom od jedného obratní-
ka až po druhý je pásmo horúce; od obratníkov po uhel-
níky sú pásma mierne; od uhelníkov po osy sú pásma
zimné čili ľadové.

Úlohy. Menuj všetky kraje pásma horúceho, mierneho,
zimného.

4. Od polnoci k poludňu vidíme zas mnoho kruhov,
ktoré rovníka na každom stupni prerivujú; jedenkaždý teh-
da delí zem na dve polovice, východu totiž a západ-
nú. Té kruhy sú poludníky (délkörök, Meridiane), pre-
to také nazvané, lebo na každom mieste, ktoré pod jedným
poludníkom ležia naraz je poludno. Najdôležitejším je mo-
dži poludníkami prvý poludník, ktorý prez jeden z kanar-
ských ostrovov beží. Keby sme zemegulu smerom toho po-
ludníka prerezali, mali by sme zem vo dvoch polguľach, jak
sa ony obyčajne na papierí vyobrazujú.

Poludníky nám slúžia i ku vymerauiu vzdálenosti rozličných miest od prvého poludníka. A táto vzdálenosť volá sa: zemepisná dĺžka. Pomocou týchto kruhov teda ľahko nájdeme polohu každého miesta na zemi.

Ulohy. V jakej sirke a dĺžke leží Pest, Prešporek, Koložvar? — Marmarússka, trenciánska stolice? — Uhorsko, Európa a t. d.

Kruh povetria a jeho výjavy (vidz na strane.

POVETRNOŠŤ ZEME.

1. Južná polgula zeme je chladnejšia, nežli severná; lebo na tamtej je mnoho viac vody, ktorá sa ani tak neohreje, ako pevná zem, a potom skrze výparovanie mnoho tepla zaviaže.

2. Od západu k východu teplo tiež ubýva.

3. Starý svet je teplejší, nežli nový svet: lebo tu je viac výparov.

4. Povetrie na voľkých pevninách (pov. názemské) je teplejšie, nežli na pobreží morskem a na ostrovoch.

5. Povetrie námorske je stejnotvárnejšie (egyformább. gleichmässiger) nežli názemské, to jest: blízko mora menší je rozdiel medzi stupňom tepla v rozličných častiach roka.

6. Nad hladinou mora na vysokosti ubýva; pod hladinou morskou v hĺbokosti tiež ubýva teplo.

7. Pod rovníkom na dolinách nikdy nepadá sneh, a miesto zimy sú tu lejavice.

8. Medzi obratníkmi padá dažď a sneh.

9. Medzi ubelníkmi vždy len sneh padá dažď nikdy.

10. Na pobreží morskem častejší padá dažď, nežli inde.

Rolníctvo.

Rolníctvo závisí od podnebia od teploty, vlhkosti (svetla a hromoviny). Možno je teda zem od rovníka ku uhelníkom, tak jako aj od hladiny morskej ku snehovej linie, do vysokosti, na pásma rastlinstva podeliť.

1. Rastlinstvo od rovníka ohľadu bujnosti, jak aj z ohľadu horúcom pásme je najrozličnejším zinnom najmenej a najmenšou vysokosti rastliny ubývajú. Rastlinstva.

2. Horný kraj je bol (fajty) nežli dolný kraj, lebo v

3. V horúcom kraji zo miernom a zinnom pásme list

Zvlastné a rastliny rozličné

a) Horúceho pásma: palmy, šký chlieb, banany, kaktusy, ananasy, bavlna, cukrová trst, káva, thea, smoly (gummi) a najvoňavšie kvety

b) Mierneho pásma: stynné (nivo), zemiaky, ľan, konopá: v tany, pomerance figy, myrtus, o nejšom kraji pásma tohoto: ihlič

c) Zimné pasmo len má kosodrevina, jalovec, moch, a nek

Živo

Živočíchy tiež zavisia

Kde rastlinstvo je bujné a muohy. 1. Vzrost, krása, sila hov od rovníka ku uhelníkom najväčšie živočíchy žijú blízko nemá ani tak veľkých, ani tak Dakedy ale i v Amerike žijú tom nás presvedčia nalezene

Zvlastné živočíchy rozličné

a) Horúceho pásma: rozličné tygri, leopardi, hyeny, sloni, zebra, žiraf; — veľké a pokne [orel], kasuar, papagali, rajský pta krokodyli a t. d.

b) Mierneho pásma: nas krava, vól, ovca, koza, niekoľko Luchs, biž, liska, kuna: — je

vymieraní vzdálenosti roz-
lučníka. A táto vzdále-
ž k a. Pomocou týchto kru-
každého miesta na zemi.
ke leží Pest, Presporek, Kolož-
lice? — Uhorsko, Európa a t. d.
ýja v y (vidz na strane.

Ť ZEME.

chladnejšia, nežli severná;
ly, ktorá sa ani tak neobre-
e výparovanie mnoho tepla

plô tiež ubýva.
ežli nový svet: lebo tu je

yninách (pov. názemské).
kom a na ostrovoch.

ejnotvrnejšie (egyformább,
to jest: blízko mora menší
rozličných častkoch roka.

vysokosti ubýva; pod hla-
ubýva teplo.

ach nikdy nepadá sneh, a

dažd a sneh.
len sneh padá dažď nikdy.
častejší padá dažď, nežli

stvo.

a od teploty, vlhkosti (svetla
n od rovníka ku uhelníkom,
ku snehovej linie, do vys-
t.

1. Rastlinstvo od rovníka ku uhelníkom ubýva tak z
ohľadu bujnosti, jak aj z ohľadu mnohonásobnosti. Preto v
horucom pásme je najrozličnejších a najväčších rastlín. V
zimnom najmenej a najmenších. Podobne aj na horách dľa
vysokosti rastliny ubývajú. Linia snehu je aj medza rast-
linstva.

2. Horný kraj je bohatší na rozličnosť druhov
(fajty) nežli dolný kraj, lebo v horách je viac pásov podnebia.

3. V horucom kraji zostávajú stromy vždy zelené, v
miernom a zimnom pásme listia v zime odpaduje.

Zvlastné a rastliny rozličných pásiem podnebia sú:

a) Horúceho pásma: palmy, bambus, chlebový strom, sv. jan-
ský chlieb, banany, kaktusy, ananas, bataty, maniok, ryža, kukurica,
bavlna, cukrová trst, kava, thea, vonavé koreniva, halsamy, drahé
smoly (gummi) a najvonnavejšie kvety.

b) Mierného pásma: stynné lesy, bohaté trávniky, ohilia (zr-
nivo), zemiaky, lan, konopá: v južnejšom kraji pásma tohoto: kas-
tany, pomeranče figy, myrtus, olivy, ovocina, vino, dohan, v sever-
nejšom kraji pásma tohoto: ihličnaté stromy, hrezy, jaseň a. t. d.

c) Zimné pásmo len málo čo rastlin má: zakarpatelé vrhy;
kosodrevina, jalovec, moch, a niekoľko hylin raste tu.

v v Živočíhy.

Živočíhy tiež závisia z jedného ohľadu od podnebia.
Kde rastlinstvo je bujné a rozmanité, tam i živočíhy sú
mnohy. 1. Vzrost, krása, sila a rozmanitosť plieniev živočí-
hov od rovníka ku uhelníkom ubýva. Naproti ale v morí
najväčšie živočíhy žijú blízko ľadových mŕ. 2. Nový svet
nemá ani tak veľkých, ani tak silných živočíchov, jako starý.
Dakedy ale i v Amerike žilý tak veľké a silné živočíhy; o
tom nás presvedčia nalezene kosti v zemi.

Zvlastné živočíhy rozličných pásiem podnebia sú:

a) Horúceho pásma: rozličné opice, ukrutné dravci, jako: lvi,
tygri, leopardi, hyeny, slôni, nosorožci, vodní kôň, tapir, vlbludi,
zebra, žiraf; — veľké a pekné ptáči, jako: pstros [štruce], kondor
[orel], kasuar, papagali, rajskej vtiek a. t. d.; — strašne jedovité hadi,
krokodyli a. t. d.

b) Mierného pásma: náš domáci statek, koň, osel, mulica,
krava, vol, ovca, koza, niekoľko dravci: medved, vlk, vrs (ostroid,
Lucha, hiúz), liska, kuna; — jelen, srn, zajac; — našo ptáči niesu

tak velké a pěkné, jako ptáci pod rovníkem, naši ale pěkněji se spí-
rají.

c) V zimnom púsmo žijú: bob (Renthier), pes, nektore kožuš-
ňake zvieratá, jako: hermelín, bobol, ľadový medveď, líška, — vodníc
ptáci nesúhlasne a všetci majú hustú mokrúčku peria; v morach veľko-
ššavci, jako veľrdy, tuleň (fúka, Robba, morské ťa-ja) z rýb
tokehal, (Stockfisch) a. t. d.

Ч
Човек.

Pokolenie ľudské, celkom kolo 1400 milióny duš, jak nás písmo sväté učí, z jedného síc kmeňa pochádza, avšak pre rozličnosť vyživenia a podnebia, najviac z ohľadu barvy na 5 tajzy sa delí. Tě sú: kaukázská, mongolská, murinská (aethiopská), americká a malajská.

1. Kančák zská fajta je bielej tváry a žije v Európe, v severnej Afrike, a v najväčšej časti Ásie. 2. Mongolská má menšie oči a požitkavú tvár, žije v strednej a východnej Ásie. 3. Murínská má hrubé pysky, čierne vlasy podobné, kandráté vlasy, tvár čiernu, žije najviac pod rovníkom v Afrike. 4. Americká, k nej patria praobyvatelia ameriky (Indiáni), je medeno-červenej (ryšavej) barvy. 5. Malajská či austrálická je bledá, aneb trochu počiernavej barvy; žije v južných končinách Ásie a v Austrálii.

Kaukázského otca a muriuskej matky dieťa volajú mulat om; kaukázského otca a indianskej matky dieťa ale mestico m. Krom týchto je i nekela l b i n o v, čo majú tvár a vlasy veľmi biele, oči ale trochu červené.

Rečí sú na zemi blízko 6000. — Dľa náboženstva ľuďe sú: 1. Co sa jednému Bohu klaňajú: kresťaní, židí, mahomedani konfucistí. 2. Co sa mnohým Bohom klaňajú, to jest poháni buddhaistí, brahmaní, fetischí, a.t.d.

Svet.

Pod menom : s v e t rozumieme nebe, zem a všetko, čo v ňom je. Na nebi vidíme mesiac, slunko, hviezdy. Naša zem je tiež hviezda.

Hviezdy sa nám maličkými zdajú veľké gule, sú svetlé, ako naša zem väčšia. Zem, mesiac, slnko, hviezdy sú malé.

Medzi tými nektoré zdajú sa
mieste nepohnuteľne zostávať. Tě sú
ohromné slunká. Jiné zase pohybujú
a krúžia sa kolo stálic čili kolo slun-
dice (planét), ktoré hývajú osv-
slunkov. Sú i také, ktoré nie len
kolo jednej väčšej blúdice a s tou
točia sa. Tě sú pobočné blú-
die. Tě sa tiež pobočujú blúdice.
Zriedka kedy viditeľné, pretože po-
hach bežia a len o mnoho rokov
ľudské vidieť môže; takého blud-
dluhé svetlo. Ako nejakú šticu
vlasatice (kométy):

Dakde hviezdy sú tak husto
pôsobiac potom svetlejšiu časť n
slných hviezd, ktorý mliečnou
vidíme bromadky hviezd, toto vol
kosa, kurátka, veľký a m

Nektoré z tých súhviezd zd
zovaly nejaké zvieratá. Z týchto
té, ktoré jedno 20 stupňov širo
pokrývajú. V tomto pásme zdá
mesiac, zem a nektoré planéty.
ratníkom (zodiacus, álatkôr,
ratníku 12 takových súhviezd
ženci, rak, lev, panna, vá
lec, kozorožec, vodnár.
20-im Marcu slunko vojde do
začne sa nám jar: hovoríme, že
do váhy, vtedy začne sa nám jes

Hviezdy sa nám malíčikými zdajú byť, ony sú ale preveliké gule, sú svetly, jako naša zem, ba ešte tisíce a tisícekrát väčšie. Zem, mesiac, slunko, hviezdy volajú sa *telesá nebeské*.

Medzi tými nektore zdajú sa nám vždy na jednom mieste nepohyblivo zostať. Tě sú hviezdy *stálice* a sú ohromné *slunká*. Jiné zasa pohybujú sa z miesta na miesto a krúžia sa kolo stálic čili kolo slunkov. Tě sú hviezdy *bludice* (plauěty), ktoré bývajú osvetlené a ohriaté od svich slunkov. Sú i také, ktoré nie len kolo svého slunka, ale aj kolo jednej väčšej bludice a s tou spolu kolo jedneho slunka točia sa. Tě sú *pobočné bludice* čili *mesiace*. Náš mesiac je také pobočná bludica. — Nektore sú nám len zriedka kedy viditeľné, ponevác po nesmierne dluchých dráhach bežia a len o mnoho rokov dôjdu zas tam, kde je oko ľudské vidieť môže; takého bludice majú obyčajne za sebou ťuhé svetlo, jako nejakú šticu čili vlásy, preto volajú sa *vlasatice* (koměty):

Dakde hviezdy sú tak husto posiaté, že v jedno splynú, pôsobiac potom svetlejšiu časť neba; taký je ten pás nesčíslných hviezd, ktorý *mliečnou cestou* nazývame. Dakde vidíme hromadky hviezd, této voláme *súhviezdím*. K. pr. *kosa*, *kurátka*, *veľký* a *malý voz* a. t. d.

Nektore z tých súhviezd zdajú sa nám jakoby vyobrazovaly nejaké zvieratá. Z týchto pro nás sú veľmi znamenité tě, ktoré jedno 20 stupňov široké pásmo oblohy nebeskej pokrývajú. V tomto pásme zdá sa nám pohybovať slunce, mesiac, zem a nektore planěty. Toto pásmo voláme *zvieratníkom* (zodiacus, állatkör, Thierkreis). V tomto zvieratníku 12 takových súhviezd je: *škopec*, *býk*, *blíženci*, *rak*, *lev*, *panna*, *váha*, *štúr* (škorpion), *strelce*, *kozorožec*, *vodnár* a *ryby*. — Hovoríme že v 20-im Marcu slunko vojde do znamenia *škopca*, vtedy začne sa nám jar: hovoríme, že v 22-im Sept. vojde slunko do *váhy*, vtedy začne sa nám jeseň a t. d.

Mesiace.

Mesiace je guľaté, tmavé teleso nebeské (pobocná zeme bludica), ktoré sa kolo zeme a s ňou kolo slunka krúti a od neho osvetlené býva. Mesiace sa kolo zeme a spolu kolo slunka osy raz obráti za 27 dní, 7 hodín 44 minút. Za ten čas tvár jeho sa štyrikrát premení. Nov, prvá štvrť, plnia, posledná štvrť. To z toho pohľadom, že jeho, k nám obrátená tvár nie jednak býva slunkom osvetlenou. (Kedy je nov? plnia? a. t. d.)

V mesiaci vidíme svetlejšie a tmavšie miesta. Hvezdári hovoria, že té svetlejšie častky sú ohromne veľké hory; a té tmavšie, ohromne veľké a hlboké doliny.

Za čas nova uekedy, stáva sa, že mesiac padne do rovnej línie medzi slunkom a zem; vtenkrát nám pred očima zakryje alebo jednu časťku, alebo celú tvár slunka — vtedy býva zatmenie slunka. — Naproti ale za čas plne stáva sa, že zem vstúpi do rovnej čiary medzi mesiac a slunko, vtenkrát stín zeme dosiahne až po mesiac — vtedy býva zatmenie mesiaca.

Mesiace je 50 raz menší, nežli naša zem a od zeme je oddelený na 50.000 míľ. Tak že na pr. keby cesta bola do mesiaca a my by každý deň 5 míľ išli, za 27 rokov i 145 dní by sme do mesiaca došli.

SÚSTAVA SLUNEČNÁ (naprendszer, Sommersystem).

Hviezda stálica cili slunko v jedno s bludicami, ktoré kolo neho sa krúti a tvorí jednu sústavu slnečnú.

Na nesmieruom nebi nešíselych je sústav slnečných, my ale len tú jednu poznáme (snad i tú nie do celá), ku ktorej naša zem prislúcha. Tejto sústave strediskom je naše slunko.

Slunko je hviezda stálica. teleso nebeské guľaté, možno, že je teleso tmavé (nie ohnivé, jakým sa nám býť zdá), ktoré Stvoriteľ opatrel svetlom svietacím a ohrievajúcim. — Možno je, že slunko je obklúčené nejakým v z d n-

chom alebo jiným zivlom ohrieva.

Slunko je ohromne veľké, väčšie, nežli naša zem. Keby slunko z dnu prázne bolo, 1' doňho vmiestilo, jaká je naša zem? Keby bola i s mesiacom, mesiaci, hoc by nie len na 50.000, zeme vzdálený.

Slunko je prevelice ďaleko a jeho svetla pabesky predca. Vzdálenosť tú sotva môžeme po- keby do slunka cesta bola a r- vali, ani za 9000 rokov by sm-

Kolo toho slunka krúti sa planéty. Možno je, že ešte týchto ale o ktorých vieme. slunka 1. Merkur. Potom Zem so svojím mesiacom. 4. 4 mesiace. 6. Saturn, má kruhy. 7. Uran, má 4 mesiace. Táto posledná planéta je 900 míľ vzdálená. To je vzdálenosť hviezd sú predca najbližšie ku

A kde sú ešte tamté j- lice a slunka, ktoré slebo veľkosť a vzdálenosť ani mlu- možeme; kde sú ešte tamté jeným okom vidíme, alebo t- vidieť nemože? Všetké té krá- svety tvoria Všeomir (vš- sum). Sú dielo Stvoriteľa, a na Božie bedli; nad všetkými tým- česť a sláva na veky.

siac.

teleso nebeské (pobocná zeme) a s ňou kolo slunka krúti a od sa kolo zeme a spolu kolo svoj hodiny 44 minúty. Za ten čas . Nov, prvá štvrt, plnia, pohádza, že jeho, k nám obrá- slunkom osvietenou. (Kedy je

šie a tmavšie miesta. Hvezdári stky sú ohromne veľké hory; a hlboké doliny.

stáva sa, že mesiac padne do em; vtenkrat nám pred očima lebo celú tvár slunka — vtedy — Naproti ale za čas plne nej čiare medzi mesiac a slun- až po mesiac — vtedy býva

, nežli naša zem a od zeme je k že na pr. keby cesta bola do mil išli, za 27 roky i 145 dni

aprendszer, Sommersystem).

slunko v jeduo s bludicami, ktoré u sústavu slunečnú. nečíselných je sústav slun- ednu poznáme (snad i tú nie do slúcha. Tojto ústave strediskom

álica. teleso nebeské guľaté, (nie ohnivé, jakým sa nám bý svetlom svietacim a ohrievajú- je obklúčené nejakým vzdu-

choni alebo jiným zvlom (elementom), ktoro svieti a ohrieva.

Slunko je ohromne veľké teleso. Ono je 1,400.000 krát väčšie, nežli naša zem. Hvezdári vypočítali, že keby slunko z dnu prázne bolo, 1¹/₂ milliony takých guľ by sa doňho vmiestilo, jaká je naša zem; alebo, keby zemegula v ňom bola i s mesiacom, mesiac by sa mohol kolo zeme krútiť, hoc by nie len na 50.000, ale i na 100.000 míle bol od zeme vzdálený.

Slunko je prevelice ďaleko, na 21.000.000 mil, od nás a jeho svetla pabesk predca za 8 minuty dôjde k nám. — Vzdialenosť tú sotva môžeme pochopiť. Učení vypočítali, že keby do slunka cesta bola a my by každý deň 6 mil cestovali, ani za 9000 roky by sme do slunka nedošli.

Kolo toho slunka krutia sa mnohé bludice čili planéty. Možno je, že ešte o nich všetkých nevieme. Z týchto ale o ktorých vieme, znamenitejšie sú: najblizšie slunka 1. Merkur. Potom 2. Venus čili zorníčka. 3. Zem so svojim mesiacom. 4. Mars. 5. Jupiter, má 4 mesiace. 6. Saturn, má 8 mesace a 3 prstene čili kruhy. 7. Uran, má 4 mesiace. 8. Neptun, má 2 mesiace. Táto poslednia planéta je od slunka na 624 milliony mil vzdalená. To je vzdialenosť nepochopiteľná, a té hviezdy sú predca najbližej ku nám!

A kde sú ešte tamté jiné, nepočítateľné stálice a slunka, ktoré slobodným okom vidíme, jejích veľkosť a vzdialenosť ani mlouvou, ani číslom vysloviť nemôžeme; kde sú ešte tamté jiné svety, ktoré len osbrojeným okom vidíme, alebo te, ktoré záadne oko ľudské vidieť nemože? Všetké té krásne, divné, nevyskúmatelné svety tvoria Vsehomir (világegyetem, Weltall, Universum). Sú dielo Stvoriteľa, a nad všetkými tými svety oko Božie bedlí; nad všetkými tými Bôh zije a kráľuje, Jemuž česť a sláva na veky.

Obs

Prvš

Dom

1. Škola, a co okolo nej jest .
2. Obzor a jeho štyry hlavne strá
3. Kde bývame
4. Pevná zem
5. Voda
6. Zemeplody
7. Plan, mappa domoviny .
8. Okolice, stolica, krajina .
9. Kruh povetria (vzduchu, ľuftu)

Druh

Uhorská krajina. U

1. Obec, Obecnosprávny aneb slú
járás)
2. Košický poched (kassai járás)
3. Stolica
4. Pochody (okresy) abaujskej st
5. Slobodné kralovské mesto
6. Krajinská okolica (kerület, Dis
7. Predtisska okolica
8. Predtisskej okolice pod ba a p
9. Predtisskej okolice 10 stá

Obsáh.

První Beh.

Domovina.

	Strana.
1. Škola, a co okolo nej jest	5
2. Obzor a jeho čtyry hlavné stránky	8
3. Kde bývame	10
4. Perná zem	13
5. Voda	16
6. Zemeplody	18
7. Plan, mappa domoviny	19
8. Okolice, stolica, krajina	20
9. Krub povetria (vzduchu, ľuftu) a jeho výjavy	22

Druhý Beh.

Uhorská krajina. Uhorské kráľovstvo.

1. Oheć, Ohećnosprávný aneĥ slúžny pochod (okres) szolgahírói járás)	25
2. Košický pochod (kassai járás)	26
3. Stolica	27
4. Pochody (okresy) abaujskej stolice	28
5. Sloĥodné kráľovské mesto	29
6. Krajinská okolice (kerület, Distrikt)	30
7. Predtisská okolice	30
8. Predtisskoj okolice podoba a príroĥzené vlastnosti	31
9. Predtisskoj okolice 10 stolice	32

10. Zatisaska okolica	38
11. Zatisaskej okolice podoba a prirodzene vlastnosti	39
12. Zatisaskej okolice 16 stolice	39
13. Preddunajska okolica	46
14. Preddunajskej okolice podoba a prirodzene vlastnosti	47
15. Stolice preddunajskej okolice	47
16. Zádunajská okolica	54
17. Zádunajskej okolice podoba a prirodzene vlastnosti	54
18. Zádunajskej okolice 11 stolice	55
19. Okolice za kralovskou výšinou, čili Sedmohradsko	59
20. Sedmohradskej podoba a prirodzene vlastnosti	60
21. Sedmohradské kraje, stolice a znamenité miesta	61
22. Spoločenské, aneb bratrské krajiny	61
23. Podoba a prirodzene vlastnosti týchto spoločenských krajín	64
24. Kraje a krajiny spoločenské	64
25. Prehľad krajín koruny sv.-štiefanskej	68
26. Rozsiahlosť, a poloha uborskej državy	68
27. Podoba. Hory	68
28. Doliny a rovnice	72
29. Rieky, potoky, jezera	72
30. Podnebie	74
31. Plody	75
32. Priemisle (remeslá) a kupectvo (handel, obchod)	71
33. Kupecké (obchodné) prostredky	97
34. Obyvateľstvo	78
35. Duševná vzdelanosť (učenosť) a jej prostredky	78
36. Ústava (konstitucia)	79
37. Krajín koruny sv.-štiefanskej cimeri, farby a svatí patroni	80
38. Susedné krajiny a hranice koruny sv.-štiefanskej	80
39. Rakúsko-uborský štát (magyaroszáék állam)	81
40. Stránky sveta	82

Tretí Beh.

Stránky sveta.

1. Europa. Štáty Európské	83
„ I. Naša vlasť	83
„ II. Rakúské cisárstvo	83

2. Podoba a prirodzene vlastnosti	
3. Prehľad krajín cisárstva rakúskeho	
4. Hranice cisárstva rakúskeho	
5. Jine štáty európske	
6. Hranice a prehľad Európy	
7. Jine stránky sveta. Asia	
8. Afrika	
9. Amerika	
10. Australia	
11. Pevna zem a moro	

Štvrť

Merovedec

1. Podoba a pohyb zeme	
2. Umelecká (zobrazná) zemegula	
3. Poveternosť zeme	
4. Rastlinstvo	
5. Živočíchy	
6. Človek	
7. Svet	
8. Mesiac	
9. Sústava slunečná (naprendszer,	

38
39
39
46
47
47
54
54
55
59
60
61
64
64
64
68
68
68
72
72
71
75
71
97
78
78
79
80
80
81
82

Beh.

sveta.

83
83
83

2. Podoba a prirodzene vlastnosti cisarstva rakúskeho	83
3. Prehľad krajín cisarstva rakúskeho	84
4. Hranice cisarstva rakúskeho	87
5. Jiné štáty europské	88
6. Hranice a prehľad Európy	96
7. Jiné stránky sveta. Asia	99
8. Afrika	101
9. Amerika	103
10. Australia	105
11. Pevná zem a moro	106

Štvrtý Beh.

Merovedcečky zemepis.

1. Podoba a pohyb zeme	107
2. Umelecká (zrobená) zemegula	108
3. Poveternosť zeme	110
4. Rastlinstvo	110
5. Živočíhy	111
6. Človek	112
7. Svet	112
8. Mesiac	114
9. Sústava slunečná (naprendszer, Sonnensystem)	124

— 4 —

V Kossicach,
TLAČOM KARLA WEAFERA KR. AKAD. KNIHTLAČÁRA.
1872.